

Ministr pro lidská práva

Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013

Říjen 2008

OBSAH

1. ÚVOD	3
2. VÝCHODISKA, ZÁKLADNÍ PRINCIPY A CÍLE KONCEPCE	4
2.1 Východiska koncepce	4
2.1.1 Hledisko lidskoprávní	4
2.1.2 Hledisko národnostní	4
2.1.3 Hledisko sociokulturní	4
2.2 Základní cíle koncepce	4
2.3 Základní principy koncepce	5
2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE.....	6
2.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace	6
2.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace	6
2.3 OPATŘENÍ K INSTITUCIONÁLNÍMU ZAJIŠTĚNÍ ROMSKÉ INTEGRACE	7
3. PODPORA ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA	10
3.1 OPATŘENÍ K PODPOŘE ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA	11
4. VZDĚLÁVÁNÍ	14
4.1 OPATŘENÍ K OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ	16
5. ZAMĚSTNANOST	23
5.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZAMĚSTNANOSTI	25
6. PŘEDLUŽENÍ	33
6.1 OPATŘENÍ V OBLASTI BOJE PROTI PŘEDLUŽENÍ	34
7. BYDLENÍ	39
7.1 OPATŘENÍ V OBLASTI BYDLENÍ	40
8. OBLAST SOCIÁLNÍ OCHRANY	47
8. 1 OPATŘENÍ OBLASTI SOCIÁLNÍ OCHRANY	48
9. OBLAST ZDRAVOTNÍ PÉČE	51
9.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZDRAVOTNÍ PÉČE	52
10. BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY ROMSKÉ INTEGRACE	54
10.1 Ochrana Romů před neonacismem a rasově motivovanou trestnou činností ..	55
10.2 Ochrana Romů před kriminalitou a dalšími rizikovými formami chování	58
11. SHRUTÍ	64
12. SEZNAM PODKLADŮ	66

1. ÚVOD

Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 navrhuje opatření ke zlepšení situace Romů v klíčových oblastech jejich života.

Cílem Vlády ČR je dlouhodobě rozvíjet opatření k vyrovnání šancí a vstupních znevýhodnění, která brání Romům plnohodnotně participovat na kulturním, společenském i politickém životě většinové společnosti.

Na začátku se koncepce zabývá situací romských komunit z hlediska národnostní menšiny a soustředí se na naplnění jejich kulturních potřeb.

Vláda ČR vnímá rozvoj romské kultury, budování respektu k jejich historii a zvyklostem nejen jako legitimní právo romské národnostní menšiny, ale i jako prostředek k emancipaci Romů a ke zlepšení vztahů mezi nimi a majoritní společností.

Posílením povědomí české společnosti o romské kultuře, jazyku a historii lze systematicky zvyšovat informovanost veřejnosti o zvyklostech romských komunit a odbourávat stereotypy a předsudky, které jsou příčinou symbolického vyloučení i té části Romů, která není sociálně vyloučená a žije běžným způsobem života.

V druhé části se materiál zabývá užší cílovou skupinou, a to sice řešením situace sociálně vyloučených Romů.

Řešení sociálního vyloučení Romů je zásadní i z celospolečenského hlediska, protože tento jev ohrožuje sociální soudržnost, vyhrocuje vztahy mezi většinovou společností a vyloučenou menšinou a zvyšuje riziko šíření extremismu v české společnosti.

Navrhovaná opatření se v této části zaměřují na klíčové oblasti života sociálně vyloučených Romů, zejména na oblast vzdělávání, zaměstnanosti, předlužení, bydlení, zdravotnictví a sociální oblast.

V těchto oblastech nemají Romové, ať už díky strukturálním či individuálně podmíněným překážkám, stejné příležitosti ve srovnání s majoritní populací a často čelí nerovnému zacházení.

Posledním klíčovým tématem romské inkluze je oblast bezpečnosti romských komunit, která zahrnuje dva aspekty - ochranu Romů před pravicovým extremismem a dále snížení kriminality a výskytu dalších forem rizikového chování v sociálně vyloučených romských lokalitách.

V závěru materiálu je uvedeno shrnutí klíčových závěrů. Jeho přílohou je také *Realizační plán koncepce romské integrace 2010 – 2013*, v němž jsou obsaženy úkoly vyplývající z materiálů pro jednotlivé resorty a další klíčové subjekty romské integrace.

2. VÝCHODISKA, ZÁKLADNÍ PRINCIPY A CÍLE KONCEPCE

2.1 Východiska koncepce

2.1.1 Hledisko lidsko-právní

Vláda vnímá Romy jako skupinu, která je ve větší míře ohrožena porušováním lidských práv díky znevýhodněné pozici v české společnosti.

Vláda usiluje o to, aby Romové stejně jako všichni občané, mohli v plné míře a bez jakékoli diskriminace užívat všech individuálních práv zaručených Ústavou ČR, Listinou základních lidských práv a svobod i mezinárodními smlouvami o lidských právech, kterými je Česká republika vázána.

Koncepce romské integrace průřezově zahrnuje podporu více zranitelných skupin osob z romské populace ohrožených na základě kombinace několika diskriminačních důvodů.

Vedle etnické příslušnosti se jedná např. o pohlaví, zdravotní postižení, sexuální orientaci, věk, popřípadě náboženství nebo státní příslušnost.

Některá opatření směřující k Romům jdou dále než je zajištění rovného přístupu. Jedná se o vyrovnávací postupy, které se zaměřují na vyrovnání účinků předchozího znevýhodnění a diskriminace, která je zapříčiněna tradičními postoji a strukturami společnosti.

2.1.2 Hledisko národnostní

Toto hledisko se opírá o specifická práva příslušníků národnostních menšin, která jsou definována v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod, v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin. Listina v článku 3, v odstavci 2 uvádí: „Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Zakazuje se jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodnování¹.“

2.1.3 Hledisko socio-kulturní

Vláda usiluje o sociálně ekonomickou integraci Romů tak, aby byli zastoupeni ve všech vrstvách české společnosti a dosahovali statisticky přibližně stejných výsledků v sociálně-ekonomických parametrech jako majorita.

K dosažení tohoto cíle je nutné vytvářet taková opatření, která respektují odlišnou kulturní a sociální zkušenost příslušníků romských komunit.

2.2 Základní cíle koncepce

Hlavním cílem koncepce romské integrace je dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností.

Jako dílčí cíle definuje koncepce šest priorit:

1. vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků, v němž není příslušnost ke skupině vymezené rasou, barvou pleti, národností, jazykem či příslušností k národu důvodem k odlišnému posuzování jednotlivce a zacházení s ním;

¹Vláda prosadila zájmy a specifická práva příslušníků národnostních menšin v ČR do zákona č. 273/2002 Sb. o právech národnostních menšin a o změně pozdějších předpisů, který se zmiňuje o zřizování výborů pro národnostní menšiny na úrovni obcí. Tento požadavek je ukotven i v zákoně o obcích č. 128/2000 Sb., ve znění zákona č. 313/2002 Sb.. Specifická práva příslušníků národnostních menšin jsou také součástí zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění zákona 231/2002 Sb.

2. odstranění vnějších překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění všech forem diskriminace jednotlivců i celých skupin vymezených rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině;
3. pomoc při odstraňování vnitřních překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění handicapu ve vzdělání a kvalifikaci;
4. zlepšení sociální úrovně příslušníků romských komunit, tedy především snížení jejich nezaměstnanosti, zlepšení bytové situace a následně zdravotní situace (viz kap. 4.), předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků;
5. zajištění rozvoje romské kultury a romského jazyka;
6. zajištění bezpečnosti příslušníků romských komunit.

2.3 Základní principy koncepce

- **Maximální zapojení Romů**

Koncepce romské integrace je plně slučitelná s procesem emancipace Romů, kdy jsou Romové vnímáni jako rovnocenní partneři, jejichž potřeby, stanoviska i rozhodnutí by měla být respektována všemi zainteresovanými institucemi.

Je žádoucí, aby navrhovaná opatření otevřela prostor pro seberealizaci Romů a umožnila jim pracovní uplatnění při spravování romských záležitostí.

- **Udržitelnost a realizovatelnost opatření**

Navrhovaná opatření by neměla být zaměřena na krátkodobá řešení, měla by zlepšovat pozici Romů z dlouhodobé perspektivy.

Opatření musí být prakticky uskutečnitelná, dlouhodobě udržitelná jak z hlediska zdrojů, tak i z hlediska jejich dopadu.

- **Komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů**

Předpokladem pro zlepšení společenské pozice Romů je meziresortní přístup a koordinace postupů všech zainteresovaných institucí tak, aby bylo dosaženo synergického působení uplatňovaných postupů.

- **Využití vyrovnávacích postupů jako nástroje k odbourání vstupního znevýhodnění Romů**

Vyrovnávací postupy vedou k rozšíření příležitostí, ke kompenzaci přetrvávajících znevýhodnění a k posílení rovného přístupu tak, aby byli znevýhodněné skupiny obyvatelstva schopné soutěžit s upřednostňovanou skupinou².

Vláda ČR podporuje využívání dočasných vyrovnávacích postupů ve vztahu Romům, přičemž všechna níže uvedená vyrovnávací opatření jsou v souladu s Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace.

² Vyrovnávací postupy vycházejí z předpokladu, že nelze přijmout pouze zákony, které zaručují rovný přístup a zakazují diskriminaci, a přitom očekávat, že dojde přirozenou cestou bez dalšího zásahu k vyrovnání šancí. Ve společnosti stále existují určité mechanismy, instituce a struktury, které produkují nerovnost a tradiční předsudky či stereotypy. Je nutné uplatňovat určitá aktivní opatření, která se snaží na tuto situaci reagovat a urychlit zavádění skutečné rovnosti. Vyrovnávací akce musí mít jasně stanovené meze a využívat přípustné metody. V České republice je uplatňován při realizaci vyrovnávacích postupů cesta cílené asistence.

2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE

2.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace

Na národní úrovni se dlouhodobě romskou integrací zabývají dva poradní orgány vlády – Rada vlády ČR pro národnostní menšiny³ a Rada vlády ČR pro záležitosti romských komunit. Rada prosazuje řešení romských záležitostí v rámci širě pojatých politik, které jsou v gesci jednotlivých resortů a spolupracuje za tímto účelem s odbornými orgány jednotlivých ministerstev.

Novým subjektem, který začal v roce 2008 působit na poli romské integrace, je Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Agentura je komplexním programem pro integraci Romů a funguje jako koordinační orgán pro implementaci státní politiky romské integrace na komunální úrovni. Nositelem projektu je Úřad vlády ČR, konkrétně Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Hlavním záměrem Agentury je snižování a eliminace sociálního vyloučení v sociálně vyloučených romských lokalitách a jejich bezprostředním okolí. Dílčími cíli je zmapování sociální a ekonomické situace obyvatel lokalit, definování jejich potřeb v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a sociálních služeb, vznik lokálních partnerství, a především pomoc a odborné vedení při přípravě a realizaci lokálních strategií, směřujících k sociální integraci Romů. Záměrem tohoto subjektu je stát se ústředním správním úřadem, který by byl vybaven podstatnými dozorovými a kontrolními pravomocemi při prosazování romské integrace. V současnosti připravuje Agentura za tímto účelem zákon o Agentuře pro sociální začleňování v romských lokalitách.

2.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace

Důležitými subjekty romské integrace jsou kraje, kde fungují krajští koordinátoři pro romské záležitosti. Jejich činnost je legislativně ukotvena v zákoně č. 129/2000 Sb., o krajích, ve znění zákona č. 231/2002 Sb., a je cílená na koordinaci, metodickou podporu dalších subjektů na lokální úrovni za účelem zlepšení sociální, kulturní i politické situace Romů.

Klíčovou pozici v realizaci koncepce mají obce v přenesené působnosti, které by v praxi měly ve vztahu k Romům uplatňovat integrační komunální politiku. V rámci těchto obecních úřadů fungují pracovníci zabývající se agendou romských záležitostí (dále jen romští poradci), kteří zjišťují a prosazují naplnění potřeb místních romských komunit, řeší dílčí problémy v sociálně vyloučených romských lokalitách a aktivně se zapojují do tvorby strategií obcí i měst směřujících ke zlepšení situace znevýhodněných Romů.

³Současná Rada je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšiny a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

2.3 OPATŘENÍ K INSTITUCIONÁLNÍMU ZAJIŠTĚNÍ ROMSKÉ INTEGRACE

- **Obsahové vymezení úkolů napomáhajících integraci příslušníků romské komunity do společnosti a jejich včlenění do zákona č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů**

Zásadní roli v romské integraci hrají zejména obce v přenesené působnosti a kraje, které mají dle § 6 odst. 7 a 8 zákona č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů plnit ve svých správních obvodech úkoly na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti⁴.

Samotné naplňování úkolů v praxi i kontrola jejich plnění je velmi obtížná kvůli absenci jejich obsahového vymezení, což umožňuje obcím v přenesené působnosti i krajům věnovat různou míru pozornosti záležitostem romských komunit.

Řešením by mělo být doplnění zákona č. 273/2001 Sb. o odst. 9, v němž by byly úkoly napomáhající integraci romských komunit obsahově vymezeny, a to následovně:

- (9) Mezi úkoly napomáhající integraci romských komunit ve správním obvodu patří:
- a) vyhodnocení situace romských komunit ve spádové oblasti a efektivity využívaných integračních opatření k jejímu zlepšení;
 - b) tvorba strategií a koncepčních materiálů ke zlepšení situace romských komunit;
 - c) zajištění dostupnosti služeb pro příslušníky vyloučených romských komunit, navazování partnerství se subjekty veřejné správy i s nestátními organizacemi za tímto účelem;
 - d) ochrana příslušníků romské národnostní menšiny příslušníků před diskriminací;
 - e) podpora Romů při uplatnění práva na rozvoj vlastní kultury a jazyka.

Realizátor: MLP

- **Systematizace činnosti romských poradců**

Činnost romských poradců je zásadním nástrojem pro uplatňování koncepce romské integrace na komunální úrovni.

V praxi poradcům komplikuje činnost řada překážek, zejména výkon kumulované funkce, kdy kromě romských záležitostí řeší i jiná nesouvisející témata (např. agendu cizinců), což jim znemožňuje věnovat odpovídající pozornost agendě romských komunit.

Pro pověřené obce může být finančně náročné vyčlenit pracovníka pro plnění této specifické agendy i průběžně vyhodnocovat vliv jeho činnosti na situaci romských komunit a zajišťovat mu další vzdělávání a metodickou podporu.

Za tímto účelem je nutné realizovat následující úkoly:

- vytvořit dotační program „Podpora činnosti romských poradců“;

Dotace bude sloužit k zabezpečení potřeb pracovní pozice romských poradců.

Příjemcem dotace budou obce v přenesené působnosti na území ČR, které tak získají finanční prostředky na jeden rok s možností žádat o dotace opakovaně.

Výše dotace bude odpovídat výši úvazku pracovníka, která by měla být odvozena z výsledků analýzy potřeb romských komunit ve spádové oblasti.

⁴Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně pozdějších předpisů, § 6 odst. (7) *Krajský úřad řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti;*

(8) *Obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.*

Součástí dotační podpory by rovněž měly být finance na zajištění vzdělávacích potřeb a metodické podpory romských poradců.

Předpokládané výdaje na toto opatření jsou 60 milionů Kč ročně.

➤ vytvořit jednotný systém evidence a evaluace jejich činnosti:

Účelem opatření je identifikace dopadů činnosti romských poradců na situaci místních romských komunit, zjištění zásadních bariér, které jim brání účinně působit na situaci romských komunit na lokální úrovni, zároveň k identifikaci vzdělávacích potřeb romských poradců a oblastí, v nichž potřebují metodickou podporu.

Tyto poznatky by měly být předány koordinátorům pro romské záležitosti na úrovni krajů, kteří odpovídají za metodické vedení romských poradců na úrovni obcí v přenesené působnosti.

V souvislosti s tímto úkolem je nutné vytvořit software sloužící k pravidelné evidenci a evaluaci činnosti poradců a terénních pracovníků fungujících na úrovni obce pro příslušníky romských komunit, včetně vzdělávacího programu, kde se výše uvedení pracovníci seznámí s tím, jak software v praxi využívat.

➤ vytvořit novou doporučenou pracovní náplň romských poradců:

Vytvořená doporučená náplň by sloužila pro obce jako vodítko k plnění agendy romských záležitostí i pro hodnocení naplňování úkolů týkajících se romské integrace.

Realizátor: MLP

• **Podpora příslušníků romských komunit při sčítání lidu**

V posledních letech se v ČR projevuje pokles počtu osob, které se otevřeně hlásí k romské národnosti⁵.

Z porovnání počtu přihlášených a kvalifikovaných odhadů počtu Romů vyplývá nedůvěra a neochota Romů přihlásit se úřední cestou ke své národnosti⁶.

Zejména současné etnické klima v ČR nevytváří bezpečné prostředí k otevřené sebeidentifikaci Romů, přitom právě metoda sebeidentifikace, která je při sčítání lidu využívána, je eticky nejpříjemnější metodou zjišťování citlivých údajů o příslušnosti k národnostní menšině.

Dlouhodobým cílem vlády je tedy celková proměna etnického klimatu v české společnosti, aby fungovala jako otevřená multikulturní společnost bez předsudků, v níž se nebudou jednotlivci obávat otevřeně vyjádřit svou národnost.

Koncepce si v této oblasti klade následující cíle:

- 1) zvýšit povědomí Romů⁷ o vazbě výsledků sčítání lidu na výkon práva příslušníků národnostní menšiny, zejména práva na aktivní účast Romů při řešení záležitostí

⁵Podle sčítání lidu z roku 1991 se k romské národnosti hlásilo 32 903 lidí, k romštině jako mateřštině 16 630 občanů ČR. Při dalším sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo pouhých 11 716 osob, dalších 784 osob se přihlásilo k romské národnosti v kombinaci s jinou národností (českou, slovenskou, moravskou). Kvalifikované odhady počtu příslušníků romských komunit, které se opírají spíše o identifikaci příslušníků romských komunit jinou osobou či skupinou (nejčastěji experty nebo pracovníky veřejných institucí) uvádějí čísla od 150 000 – 400 000 Romů v ČR. Počet Romů odhadovala kancelář vládní Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity na 150 000 až 200 000 (podle Gabalovy zprávy je současný odhad počtu Romů 250 000, z toho 80 tisíc je označováno za sociálně vyloučené).

⁶Pokles přihlášených Romů může mít řadu příčin. V minulosti bylo sčítání Romů spojeno se sérií protiromských opatření, jejichž cílem byla násilná asimilace nebo dokonce genocida romských komunit v ČR, což sebou přineslo nedůvěru Romů v jakékoliv aktivity státu cílené na identifikaci osob romské národnosti. Další příčinou je celkové etnické klima v české společnosti, které vykazuje negativní postoje majority vůči příslušníkům romských komunit, což Romy vede k volbě české národnosti před otevřeným projevem sounáležitost k etnické skupině, která je odmítána českou společností.

- menšiny prostřednictvím zřízení a účastí ve výborech pro národnostní menšiny⁸ na úrovni obcí;
- 2) zajistit zejména sociálně vyloučeným Romům dostupnost praktické podpory při vyplňování sčítacích formulářů.

K naplnění cílů by měly vést tyto kroky:

1. vytvořit pracovní skupinu k tvorbě strategie podpory Romů v průběhu sčítání lidu.

Tato pracovní skupina by měla být složena se zástupců Rady vlády pro národnostní menšiny, Rady vlády pro záležitosti romské komunity se zapojením zástupců z Českého statistického úřadu, Agentury pro sociální začleňování v romských komunitách a koordinátorů pro romské záležitosti.

2. za účelem realizace strategie v praxi je nutné navázat účinnou spolupráci mezi obcemi a jejich sčítacími komisaři, kteří budou v sociálně vyloučených romských lokalitách působit a romskými poradci.

Spolupráce by měla vést k předání klíčových informací a ke koordinaci postupů těchto subjektů na lokální úrovni v průběhu sčítání lidu.

Realizátor: MLP ve spolupráci s předsedou ČSÚ

⁷Součástí sčítání lidu jsou informační a vysvětlovací kampaně organizované Českým statistickým úřadem s cílem dosáhnout co nejkvalitnějšího výstupu celého procesu, nicméně je nutné působit v tomto ohledu cíleně na vyloučené romské komunity na lokální úrovni tak, aby získaly dostatek informací a mohli se informovaně rozhodnout o své národnosti.

⁸Dle § 117 [zřizování výborů] zákona č. 128/2000 Sb. o obcích je obec povinna tyto výbory zřídit pokud se alespoň 10% občanů hlásí k národnosti jiné než české. Zástupci Romů ve výboru mají možnost ovlivnit politiky zaměřené na příslušníky romských komunit a posílit svým členstvím i zapojení o menšiny do veřejného života. Kromě zřizování výborů se od počtu osob s romskou národností odvíjí i ochota státní správy i místní samosprávy realizovat opatření ve prospěch národnostní menšiny. Snižující se počet Romů, kteří se otevřeně hlásí ke své národnosti tedy komplikuje i realizaci cílených vládních politik. Některým institucím slouží nízký počet obyvatel romské národnosti jako argument proč nerealizovat opatření ve prospěch této menšiny. Jiné subjekty využívají při tvorbě opatření kvalifikované odhady, které nejsou přesné a zároveň jsou Romové jejich pasivním subjektem, kdy jim příslušnost přisuzují jiní.

3. PODPORA ROMSKÉ KULTURY⁹ A JAZYKA

Vláda ČR si klade za cíl podporovat vědecké a kulturní aktivity směřující k uchování kulturního dědictví Romů a vnímá rozvoj a ochranu jejich národnostní identity jako přirozené právo romské národnostní menšiny.

Podmínkou integrace Romů nesmí být ztráta jejich romské identity, snižování postavení romské kultury a jazyková asimilace¹⁰.

Přístup vlády v první řadě vychází z přesvědčení, že s upevněním kulturní identity Romů poroste i jejich zájem a odpovědnost za spravování vlastních záležitostí, o aktivní prosazování vlastních zájmů ve společnosti.

Upevňování kulturní identity Romů vyžaduje změnu postojů a otevřenost české společnosti vůči romské národnostní menšině tak, aby se v ní Romové cítili jako její plnoprávní členové i přes svou kulturní odlišnost.

Současným problémem je uzavřenost a negativní postoje veřejnosti vůči této národnostní menšině, nátlak směřující k asimilaci a k potlačení etnické identity.

Vláda usiluje o změnu těchto negativních postojů a o vytvoření multikulturní společnosti, která profituje z kulturní rozmanitosti, v níž bude respektována identita příslušníků romské národnostní menšiny projevující se vlastní kulturou, tradicemi a jazykem.

Romské kulturní bohatství může být mostem k porozumění a budování respektu k odlišnostem a partnerství mezi většinovou společností a romskou menšinou.

V oblasti zachování romského kulturního dědictví a historie je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. zabránit kulturnímu vyloučení Romů a včlenit romskou kulturu do většinové kultury české společnosti;**
- 2. zabránit ztrátě kontaktu romských komunit s vlastní kulturou a jazykem;**
- 3. uchovat trvalou vzpomínku na oběti romského holocaustu a zajistit důstojné uctění jejich památky.**

⁹Romskou kulturou je zde myšlen v obecném slova smyslu soubor sociokulturních norem a hodnot, které jsou ve svém celku základem romské identity, respektive ohraničují tuto identitu směrem k majoritě. Je samozřejmé, že navzájem se vymezujících romských kultur může být pozorováno více, ale pro účely politického dokumentu řešícího vládní politiku vůči romské minoritě je vhodné použít pojem takto. Při deklaraci podpory romské kultury se samozřejmě nelze vyhnout ani dalšímu významu slova „kultura“, a tou je umělecká tvorba, ať už lidová, nebo umělá.

¹⁰Tento požadavek vychází z Listiny základních práv a svobod, která zakazuje všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodňování, ke ztrátě vlastní kultury a jazyka, a to včetně způsobů nepřímých. Romská menšina čelila několik desetiletí násilné asimilaci, jejímž záměrem bylo odnárodnění a plné kulturní přizpůsobení Romů majoritní společnosti bez respektu k jejich kulturním odlišnostem a zvyklostem. Úsilí státní správy i místních samospráv v praxi nepřineslo očekávaný integrační efekt a vedlo spíše ke kulturní desintegraci romských komunit.

3.1 OPATŘENÍ K PODPOŘE ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA

- **Podpora výzkumu a rozvoje teorie o romské kultuře**

Bádání v oblasti romistiky, antropologie, sociologie a dalších souvisejících vědních oborů by mělo primárně sloužit ke zvýšení úrovně vědění o fungování a zákonitostech v romské menšině.

Sekundárně mohou výsledky výzkumů sloužit i jako nástroj k vyváření politiky k posílení její pozice ve společnosti, k iniciaci etnoemancipačních snah a k potlačení mechanismů sociálního vyloučení.

Důležitou součástí těchto snah by měla být i přímá podpora vysokoškolského vzdělávání v oblasti romistiky, kdy je nutné:

- 1) zpřístupnit romistické vzdělání budoucí romské elitě, která bude mít možnost zpětně zvyšovat povědomí příslušníků romské menšiny o jejich kultuře a historii;
- 2) vyškolit další vysokoškoláky z majoritní společnosti, schopné působit jako mediátoři mezi českou majoritou a romskou minoritou.

Vláda a příslušné orgány státní správy by měly:

- rozvíjet mechanismy k podpoře a k financování výzkumů realizovanými akademickými pracovišti, univerzitami, výzkumnými a odbornými pracovišti a také kvalifikovanými nestátními neziskovými organizacemi;
- podporovat institucionální rozvoj vysokoškolského oboru romistika a jeho rozšíření na další vysoké školy.

Realizátor: MŠMT se zapojením AVČR – Grantové agentury ČR

- **Romská kultura a dějiny jako součást většinové kultury české společnosti**

Cílem opatření je dosáhnout veřejného přijetí a uznání romské kultury a historie¹¹.

Za tímto účelem je nutné uskutečnit následující kroky:

- včlenit romskou kulturu i dějiny do školských vzdělávacích plánů škol a do výukových materiálů pro žáky i studenty na všech stupních vzdělávacího systému i do systému vzdělávání pedagogických pracovníků;
- budovat stálé i dočasné expozice vztahující se k romské kultuře a historii v mainstreamových kulturních institucích (tj. v běžných muzeích, galeriích, atd.);
- popularizovat poznatky o romské kultuře a historii Romů v tisku a ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích;
- podporovat realizaci kulturních akcí (tj. festivalů, oslav a pietních aktů) ve veřejných prostorách obcí a měst.

Zásadním předpokladem úspěchu v této oblasti je spolupráce vládních i nevládních institucí na národní i na lokální úrovni.

Realizátor: MK, kraje a obce jako poskytovatel finanční podpory v rámci svých existujících dotačních programů.

¹¹Rozvoj a prezentace romské kultury vychází z přístupu vlády k národnostním menšinám, který je cílený na podporu rozvoje a prezentace kultur národnostních menšin, na podporu multikulturní výchovy a podporu integrace romských komunit. Za tímto vláda vyčleňuje i prostředky ze státního rozpočtu a podporuje programy zaměřené na divadla, muzea, galerie, knihovny, dokumentační činnost další aktivity romské národnostní menšiny. Nejvýznamnějšími dotačními tituly Ministerstva kultury jsou *Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin; Podpora integrace příslušníků romské komunity; Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin; Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění; Knihovna 21. století.*

- **Uchování a rozvoj romského jazyka**

Podpora romštiny je výrazem úsilí vlády ČR přispět v souladu s mezinárodními úmluvami k uchovávaní a k rozvoji celoevropského kulturního dědictví a specifické ochrany a podpory menšinových a regionálních jazyků¹².

SOCIOLINGVISTICKÝ VÝZKUM SITUACE ROMŠTINY

Výsledky *Sociolingvistického výzkumu situace romštiny*¹³ na území ČR dokládají jazykovou směnu romštiny, která převažovala v komunikaci starších generací Romů, za češtinu, která převažuje zejména u mladší generace Romů.

Výzkum¹⁴ dokládá, že nejvýše jedna třetina Romů ve školním věku bude schopná v budoucnu předávat romštinu svým dětem. Do budoucna lze tak předpokládat další prohloubení jazykové směny.

Jedním z faktorů negativně ovlivňujících mezigenerační přenos romštiny v ČR je vnímání romštiny z pohledu mluvčích jako zbytečného jazyka a obecné podceňování statusu romštiny jako jazyka plnohodnotného.

Podpora výzkumu a výuky romského jazyka je klíčová i v souvislosti se vzděláváním romských dětí, pro něž je jazyková vybavenost jednou ze vzdělanostních bariér¹⁵.

V této oblasti je nutné:

- podporovat výzkum romštiny v ČR (včetně jazykových postojů a zkoumání možností dalšího uplatnění tohoto jazyka a rozvoje jednotlivých dialektů romštiny);
- vzdělávat pedagogické pracovníky v rámci pregraduálního a postgraduálního vzdělávání v oblasti výuky dětí hovořících romským etnolektem češtiny;
- vytvářet materiály pro vzdělávání a metodickou podporu pedagogických pracovníků v oblasti práce s jinojazyčnými žáky a žáky s nedostatečnou jazykovou kompetencí češtiny;
- podporovat vývoj metodických a didaktických materiálů pro výuku romštiny;
- včlenit romštinu do menšinového vysílání ve veřejnoprávních médiích, včetně titulkování romských příspěvků v audiovizuálních médiích a podpora menšinových romských médií (tj. tištěných i audiovizuálních, která romštinu využívají);
- podporovat literaturu psanou v romštině a její překlad.

Realizátor:

- 1. MŠMT jako gestor výzkumu romštiny, realizace opatření směřujících k pedagogickým pracovníkům a k výuce romštiny v praxi;**
- 2. MK jako donor podporující romská periodika a literaturu v rámci svých existujících dotačních titulů;**
- 3. Mediální rada České televize a Českého rozhlasu jako subjekty odpovědné za včlenění romštiny do menšinového vysílání.**

¹² Zachování a rozvoj romštiny je ukotven v Evropské chartě regionálních či menšinových jazyků.

¹³ Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, jehož realizátorem byl Seminář romistiky – Ústav jižní a centrální Asie FFUK pro MŠMT ČR, 2008. Cílem výzkumu bylo zmapování situace romštiny v ČR se zřetelem na jazykovou kompetenci mluvčích romštiny, domény používání romštiny, typy a struktury faktorů, které používání romštiny ovlivňují.

¹⁴ Mezi pasivní mluvčí romštiny patří ti, kteří romštině (v různé míře) rozumí, ale (z různých důvodů) ji aktivně nepoužívají.

¹⁵ Na jedné straně se jedná o děti, pro něž je vzdělávací bariérou nedostatečná znalost češtiny v důsledku domácí alternativní jazykové výchovy, ale též nedostatečná připravenost pedagogických pracovníků rozpoznávat příčiny a zdroje této jazykové bariéry u svých žáků a kvalifikovaně pracovat na jejím překonání.

- **Uchování trvalé vzpomínky na utrpení Romů v období II. světové války**

Genocida Romů v období II. světové války nebyla doposud uspokojivě vyřešena. Chybí cílené výzkumy k získání nových historických poznatků o zločinech z období nacistické okupace.

Současně narůstá počet osob, které utrpení Romů v cikánských táborech popírají, což svědčí o nedostatečné pozornosti, která je tématu romského holocaustu věnována ve veřejných sdělovacích prostředcích i při výuce na školách.

Za tímto účelem je nutné:

- podporovat výzkum romského holocaustu, popularizovat toto téma s využitím veřejných sdělovacích prostředků;
- podpořit vznik výukového centra romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu;
- podpořit úpravu pietních míst, kde byly romské koncentrační tábory – v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.
- prostřednictvím školní inspekce monitorovat rozsah a kvalitu výuky o tématu romského holocaustu, zjišťovat další vzdělávací potřeby v této oblasti.

Realizátor:

1. **MŠMT jako realizátor úpravy pietního místa v Hodoníně u Kunštátu; donor výzkumů romského holocaustu a iniciátor školní inspekce v oblasti výuky o romském holocaustu;**
2. **MK jako realizátor úpravy pietního místa v Letech u Písku.**

- **Rozvoj kulturní identity Romů ve veřejnoprávních médiích**

Cílem opatření je posílit kulturní identitu Romů a budovat pozitivní vztah veřejnosti k romské národnostní menšině prostřednictvím veřejnoprávních médiích.

V tomto ohledu je nutné důsledněji prosazovat zákon č. 483/1991 Sb. o České televizi, který zahrnuje rozvoj kulturní identity obyvatel ČR, včetně příslušníků národnostních menšin.

Za tímto účelem je nutné:

- změnit programovou skladbu vysílání České televize tak, aby obsahovala pořady s romskou tematikou;
- doplnit Kodex České televize o zásadu otevřenosti k zaměstnávání příslušníků národnostních menšin;
- zefektivnit fungování mediálních rad ve věci účinné kontroly korektnosti pořadů České televize i Českého rozhlasu tak, aby obě média podávala objektivní a nezaujaté zprávy o příslušnicích romských komunit, a tím zabránila jejich stigmatizaci a šíření negativního obrazu v očích veřejnosti;
- důslednější kontrolou programové skladby vysílání zabránit extremistickým skupinám šířit jejich ideologii prostřednictvím veřejnoprávních médií¹⁶ a podporovat ve vysílání rozvoj kritického myšlení veřejnosti podáváním objektivních informací o extremismu a jeho důsledcích;

Realizátor: Mediální rada České televize a Českého rozhlasu

¹⁶Je nutné zabránit špatné praxi, která proběhla v České televizi před volbami do Evropského parlamentu, kdy ČT umožnila Dělnické straně odvysílat v předvolebním vysílání klip Národní strany, v němž se hovořilo o konečném řešení cikánské otázky, parazitování či černém rasismu.

4. VZDĚLÁVÁNÍ (resort MŠMT)

Dlouhodobou prioritou romské inkluze je oblast vzdělávání, která podmiňuje úspěšnost Romů na trhu práce, jejich ekonomickou nezávislost a sociální vzestup.

Vyšší vzdělanostní úroveň je klíčová pro proces emancipace Romů a otevírá jim prostor plnohodnotně participovat v občanském i politickém životě.

Současné výzkumy dokládají, že romské děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí mají nižší šance na získání kvalitního vzdělání a v průběhu školní docházky vykazují nižší školní úspěšnost, která jim znemožňuje další studium na střední a vysoké škole, což negativně ovlivňuje jejich budoucí pracovní kariéru.

Zásadní bariérou v přístupu romských dětí ke vzdělávání je jejich segregace mimo hlavní vzdělávací proud, kdy jejich vzdělávání probíhá podle Rámcových vzdělávacích programů základní škola pro děti s lehkým mentálním postižením (dále jen RVP ZV LMP), což dokládá i rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku z roku 2007 (*D. H. a ostatní oproti České republice*).

VÝZKUM MŠMT

Na nerovné vzdělanostní šance poukazuje výzkum realizovaný MŠMT ve spolupráci s Ústavem pro informace ve vzdělávání v první polovině roku 2009¹⁷. Z celkového počtu všech romských žákyň a žáků základních škol navštěvuje školy vyučující podle RVP ZV LMP téměř třetina (přesně 26,7%), zatímco z celkového počtu žákyň a žáků neromských navštěvovalo tyto školy pouze 2,17%.

Šetření poukazuje na nerovné vzdělanostní šance romských a neromských žáků, jelikož pravděpodobnost toho, že romské dítě je vzděláváno podle RVP ZV LMP, je mnohem větší než u dítěte neromského.

Většina žáků (více než 95%), kteří absolvovali základní vzdělání podle přílohy pro lehké mentální postižení, studuje dále na středních školách poskytujících vzdělání bez maturity. V případě romských žákyň a žáků nejvíce absolventů RVP ZV LMP přechází na SŠ s výučním listem – kód E (65%) a jenom 0,93% těchto absolventů nastoupilo na střední školu ukončenou maturitou. V případě romských absolventů vzdělaných podle RVP ZV nastoupilo do maturitního studia více než 30%. Šetření tedy ukazuje velkou pravděpodobnost toho, že pokud žákyně či žák absoluuje základní vzdělání upravené podle RVP ZV LMP, dosáhne pouze na střední vzdělání bez maturity.

Kromě omezení šancí romských žáků na získání kvalitního vzdělání má segregace negativní celospolečenské dopady.

Vyčlenění romských dětí z klasických tříd znemožňuje jim i neromským žákům vzájemný kontakt, a tím ohrožuje jejich připravenost na budoucí společné soužití a zvyšuje riziko nedůvěry, šíření předsudků a xenofobie mezi oběma skupinami.

Přístup Romů ke vzdělávání je ztížený jak jejich specifickými potřebami, tak i formou a obsahem vzdělávacího systému samotného.

Vláda ČR již učinila kroky k vyrovnání šancí romských dětí ve vzdělávacím procesu a řadu let rozvíjí i financuje inkluzivní opatření, přesto však nedochází k zastavení mezigeneračního přenosu nízké vzdělanostní úrovně, mezi Romy je stále nízký počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných osob.

¹⁷Z celkového počtu 4 189 škol se do výzkumu zapojilo 2713 škol, tedy 65%, což lze považovat za reprezentativní vzorek.

Záměrem vlády je nadále pokračovat v rozvoji a v realizaci vyrovnávacích opatření v oblasti vzdělávání tak, aby došlo ke zvýšení celkové vzdělanostní úrovně Romů.

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOSTI

Spojené státy americké měly v minulosti stejnou zkušenost se segregací Afroameričanů ve vzdělávání. Řešením bylo využití afirmativních akcí, jejichž cílem bylo zlepšit celkové špatné postavení znevýhodněné skupiny ve vzdělávacím procesu. Opatření k vyrovnání šancí znevýhodněných se podařilo uskutečnit díky širokému konsenzu americké společnosti v 60 letech dvacátého století, která se chtěla vyrovnat s otroctvím a s dlouhotrvajícím utlačováním Afroameričanů. Afirmativní akce byly uskutečněny zejména prostřednictvím systému kvót určujících minimální podíl osob ze znevýhodněné skupiny v oblasti vzdělávání. Díky afirmativním akcím v oblasti vzdělávání se zvýšil počet černých občanů mezi profesionály, tedy mezi kvalifikovanými a dobře placenými zaměstnanci, manažery a podnikateli, což vedlo k emancipaci a posílení společenského postavení této skupiny v americké společnosti.

V oblasti vzdělávání je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. zvýšit počet romských žáků a studentů v hlavním vzdělávacím proudu;**
- 2. zabránit umístování romských dětí do sektoru speciálního školství¹⁸ na základě jejich sociálního znevýhodnění;**
- 3. rozvíjet podmínky a modely pro inkluzivní vzdělávání ve školských zařízeních hlavního vzdělávacího proudu;**
- 4. zvýšit školní úspěšnost romských žáků a studentů;**
- 5. zvýšit počet romských studentů studující na středních a vysokých školách.**

¹⁸Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními potřebami se řídí § 16 zákona č. 561/2004 Sb. školský zákon. Podle něj mají tyto děti právo na vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem. Podle školského zákona, odst. 4 je sociálním znevýhodněním míněno a) rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo c) postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.

4.1 OPATŘENÍ K OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ

- **Rozvoj sítě služeb systému včasné péče a zvýšení počtu jejich romských uživatelů**

Včasná péče hraje¹⁹ nezastupitelnou roli v předcházení školní neúspěšnosti romských dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

VÝZKUM MŠMT

Ve výzkumu MŠMT²⁰ se podařilo prokázat efekt integračních nástrojů na školní úspěšnost romských dětí. Romské děti, které docházely do mateřské školy, jsou ve vzdělanostních drahách jednoznačně úspěšnější. Mateřské školy však navštěvuje stále menšinový podíl romských dětí ze sociálně vyloučených romských lokalit, nebo lokalit sociálním vyloučením ohrožených (přibližně dvě pětiny). Vliv přípravných ročníků není tak silný na zlepšení vzdělanostních šancí jako v případě mateřských škol. Mateřské školy či přípravné ročníky využívá celkově 48% romských dětí (většinou rodiče volí jenom jednu z variant). Přibližně 52 % romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit, nebo lokalit sociálním vyloučením ohrožených je bez předškolní přípravy.

Cílem opatření je zajištění provázanosti a dostupnosti včasné péče rodinám žijícím v sociokulturně znevýhodňujícím prostředí.

Za tímto účelem je nutné:

- zvýšit dostupnost a provázanost služeb včasné péče ve všech potřebných lokalitách.

Pro děti ve věku od 0 – 3 let by měly být dostupné služby *pedagogicko-psychologických poraden a raná péče*²¹.

Pro rodiny s dětmi ve věkové kategorii od 3 – 6 let je nutné zajistit dostupnou *sít' zařízení předškolního vzdělávání*, které se uskutečňuje v *mateřských školách*, v *přípravných ročnících*, popř. v kombinaci s programem *asistent pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním*.

- soustavně působit na postoje rodičů znevýhodněných dětí a zvyšovat jejich informovanost o pozitivním vlivu účasti dětí v systému včasné péče na jejich školní úspěšnost.

Vhodným nástrojem je včlenit osvětu a poradenství specificky zaměřené na oblast včasné péče do sociálních služeb probíhajících ve vyloučených romských lokalitách (např. jako součást terénní sociální práce).

- rozvíjet v romských sociálně vyloučených lokalitách sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a další aktivity pro rodiče, kteří nemají dostatečně rozvinuté rodičovské kompetence.

Prostřednictvím těchto služeb by mělo dojít k rozvoji rodičovských kompetencí tak, aby byli rodiče schopni úspěšně zajistit rozvoj potenciálu jejich dětí a tím jim usnadnit jejich vstup do povinné školní docházky.

¹⁹Opatření cílená na romské děti v předškolním věku vychází z *Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*, kterou zpracovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

²⁰Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyně základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

²¹Raná péče je dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách terénní, popř. ambulantní službou poskytovanou dítěti a jeho rodičům do věku 7 let dítěte, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé sociální situace. Služba je zaměřena na podporu rodiny a vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Služba zahrnuje následující činnosti: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti; zprostředkování kontaktu se společenským prostředím; sociálně terapeutické činnosti; pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Téma dostupnosti a kvality systému včasné péče na lokální úrovni by mělo být předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb, za něž nesou odpovědnost kraje.

Realizátor:

1. **MŠMT jako zastřešující subjekt pro naplňování Koncepce včasné péče;**
2. **MPSV jako donor výše uvedených sociálních služeb;**
3. **krajské úřady ve spolupráci s obcemi s rozšířenou působností jako iniciátoři rozvoje sítě zařízení včasné péče na lokální úrovni.**

- **Tvorba metodiky ke způsobu určení rozumové schopnosti dětí užívaných pedagogicko – psychologickými poradnami a speciálně pedagogickými centry**

Významná část romských dětí je stále diagnostikována jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami a jsou na základě diagnostiky umisťovány do základních škol zřízených pro děti s lehkým mentálním postižením.

Je nepřijatelné, aby byly děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí posuzovány nástroji, které slouží k určení rozumových schopností a školní zralosti dětí s mentálním postižením, které nezohledňují jejich odlišnou kulturní a sociální zkušenost.

Za tímto účelem je nutné:

- provést analýzu diagnostických nástrojů k určení rozumové schopnosti dětí užívaných pedagogicko – psychologickými poradnami a speciálně pedagogickými centry.
Výsledky analýzy poslouží k získání relevantních údajů o validitě diagnosticky směrem k cílové skupině.
- na základě výsledků analýzy upravit stávající diagnostické nástroje.
Na základě zjištěných výsledků analýzy by mělo dojít ke změně využívaných nebo k nastavení nových nástrojů tak, aby došlo k zamezení v uplatňování stereotypů a předsudků při posuzování schopností dětí a zároveň k přesné identifikaci příčin znevýhodnění.
- vytvořit dostupný vzdělávací systém, v němž bude pravidelně monitorována úspěšnost žáků, kteří získávají základní vzdělání upravené podle RVP ZV LMP na základních školách, kdy v případě zvýšení jejich školní úspěšnosti jim bude umožněno vrátit se zpět do školských zařízení hlavního vzdělávacího proudu.
Dostupnost vzdělávacího systému by měla být součástí legislativy, která se vztahuje ke vzdělávání žáků se speciálními potřebami (tj. školského zákona č. 561/2004 Sb.).
- vytvořit vzdělávací programy pro pedagogy a pracovníky poraden i speciálně pedagogických center.

Je nutné rozvíjet kompetence pedagogů v oblasti správné diagnostiky i tvorby individuálních vzdělávacích plánů a k cílené kulturně citlivé práci s dítětem se speciálními vzdělávacími potřebami i jeho rodiči. Výsledky jejich práce by měly posloužit pedagogickým pracovníkům při využívání vhodných vyrovnávacích opatření.

Realizátor: MŠMT

- **Podpora a rozšíření programu asistent pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním**

Jedním z vyrovnávacích postupů v oblasti vzdělávání je program *asistent pedagoga pro děti sociálně znevýhodněné*.

V praxi jeho realizátoři narážejí na určité komplikace, které účinnost opatření snižují.

Cílem opatření je tyto překážky odstranit a zvýšit tak efektivitu tohoto inkluzivního opatření.

Za tímto účelem je nutné:

- vytvořit metodický pokyn ke zřizování pracovního místa asistenta pedagoga²² ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami.
Tvůrcem pokynu by měly být kraje, které schvalují vytvoření funkce na škole a jeho součástí by mělo být vymezení kompetencí asistentů pedagoga a činností, kterými by se měl ve školských zařízeních zabývat, popř. i jeho doporučené pracovní náplně na školách, aby došlo ke sjednocení jejich činnosti a k odstranění rozdílného pojetí činnosti asistenta jednotlivými školskými zařízeními.
- vytvořit system dalšího vzdělávání a metodické podpory asistentů na školách.
Kvalita programu asistenta pedagoga závisí na profesionalitě pracovníků, kteří v této pracovní pozici působí.
Prostřednictvím dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize lze dosáhnout profesionality asistentů, bojovat proti syndromu vyhoření a postupné ztrátě jejich motivace k působení ve funkci.
- rozšířit dotační podporu MŠMT krajům z rozvojového programu Podpora financování asistenta pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním i na oblast vzdělávání a metodické podpory asistentů.

Realizátor:

1. MŠMT jako poskytovatel rozvojového programu „*Podpora financování asistenta pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním*“;
 2. kraje jako subjekt odpovědný za tvorbu metodického pokynu v rámci schvalování vytvoření funkce asistenta pedagoga ve školských zařízeních a poskytování dotací na jeho činnost;
 3. školská zařízení jako zřizovatelé pracovních míst pro asistenty pedagoga.
- Vzdělávání a výchova dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí jako součást vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků

Cílem opatření je:

1. zvyšovat odborné kompetence pedagogických pracovníků tak, aby byli schopni reagovat na specifické potřeby znevýhodněných dětí;
2. změnit klima na školách a zajistit otevřenost vzdělávacího systému k dětem s odlišnou kulturní a sociální zkušeností.

Vzdělávání by mělo směřovat k rozvoji kompetencí pedagogů v oblasti:

1. diagnostiky vzdělávací potřeb žáků;
2. sestavení a realizace individuálních vzdělávacích plánů;
3. k účinné spolupráci s rodiči znevýhodněných dětí.

S metodickou podporou souvisí i pravidelná supervize pedagogů, která umožňuje pedagogům získat náhled na vlastní práci a řešit každodenní problémy, které se mohou vyskytnout při výuce.

Klíčovou rolí v oblasti metodické podpory pedagogů budou hrát *Centra podpory inkluzivního vzdělávání*, která plánuje MŠMT zřídit v rámci jednotlivých krajů.

V nich by měly fungovat odborné týmy a poskytovat metodickou podporu pedagogickým pracovníkům na všech úrovních vzdělávacího systému.

Realizátor: MŠMT

²²Asistenta pedagoga zřizuje ředitel školy se souhlasem krajského úřadu na základě § 16, odst. 10 zákona č. 561/2004 SB., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

- **Podpora romských žáků základních škol v přestupu do systému sekundárního vzdělávání a terciárního vzdělávání**

Kvůli individuálně i strukturálně podmíněným bariérám v systému vzdělávání není pro romské žáky a studenty snadné přejít do systému sekundárního a terciárního vzdělávání.

Cílem opatření je:

1. nabídnout romským žákům a studentům podporu ke zvýšení jejich školní úspěšnosti a odstraňovat bariéry v přechodu na vyšší stupeň vzdělávání;
2. zabránit předčasnému odchodu romských dětí ze vzdělávacího procesu a tím předcházet jejich budoucí nezaměstnanosti.

Za tímto účelem je nutné uskutečnit následující kroky:

- rozvíjet školská poradenská pracoviště pro žáky a studenty škol s nižší školní úspěšností a jejich rodiče

Tato centra by měla zaměstnávat speciální pedagogy nebo psychology a nabízet individualizovanou podporu formou cíleného poradenství, tvorby a realizace individuálních vzdělávacích plánů s maximálním zapojením žáků a jejich rodičů.

Součástí podpory by mělo být i zprostředkování dalších specializovaných návazných služeb odborníků (speciální pedagog, psycholog, atd.).

- propojit činnost školy s programy doučování ke zvýšení školní úspěšnosti romských dětí.

Program doučování by měl intenzivně probíhat zejména u romských dětí na druhém stupni základní školy, kdy se prokazatelně snižuje jejich školní úspěšnost a zvyšuje výskyt absencí, přitom školní úspěšnost v druhém stupni zásadně ovlivňuje přestup žáků do sekundárního stupně vzdělávání.

- uplatňovat komplexní přístup²³ při řešení situace žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí

Jedním z předpokladů úspěšnosti romských žáků ve škole je stabilní rodinná situace a kvalitní zázemí pro přípravu na vyučování.

Tento předpoklad nemůže být naplněn, pokud dítě vyrůstá v rodině, jejíž životní situace je komplikovaná celou řadou provázaných problémů (např. problémy v oblasti bydlení, s předlužením, atd.).

Stabilizace situace rodiny je možná s využitím modelu komplexní sociální práce s rodinou, prostřednictvím níž lze řešit dílčí problémy rodiny a zprostředkovat další specializované podpůrné služby²⁴.

V mnoha lokalitách již existuje dostupná síť podpůrných sociálních služeb s tímto zaměřením s nimiž mohou školská zařízení navázat spolupráci a společným úsilím zlepšovat situaci znevýhodněných rodin a tím zprostředkovně zajistit i kvalitní zázemí pro rozvoj a vzdělávání dětí.

Příležitostí k navázání spolupráce mezi školskými zařízeními a poskytovateli sociálních služeb je tvorba střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb, kdy za účelem spolupráce a koordinace činností mohou oba subjekty uzavřít *koordinační dohodu*.

²³Model komplexní práce s rodinou rozvíjí brněnské občanské sdružení IQ Roma servis, které v rámci svých projektů spolupracuje se vzdělávacími institucemi v Brně a nabízí jim komplexní „balíček“ sociálních služeb, které směřují ke stabilizaci rodinné situace žáků a studentů středních škol. Komplexní metodologie komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit je popsána v publikaci *Metodický manuál Komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit* (<http://www.iqrs.cz/download.php?sekce=15>).

²⁴Sociální pracovník vstupující do rodinného prostředí přebírá roli case managera, který zprostředkovává a koordinuje další dílčí aktivity ke stabilizaci rodinné situace a k podpoře úspěšnosti dítěte v hlavním vzdělávacím proudu (např. zajišťuje doučování, stipendia, atd.).

- zajistit pro žáky posledních ročníků základních škol dostupnost kariérního poradenství s programy přípravy na přijímací zkoušky.

Podpora znevýhodněných romským žákům by se měla na konci základní školní docházky zintenzivňovat a individualizovat.

Její součástí by měla být práce s motivací romských dětí i jejich rodičů k dalšímu vzdělávání, orientace v nabídce dalšího studia, plánování budoucí pracovní kariéry, příprava na přijímací řízení a přestup na další stupeň vzdělávání²⁵.

Kariérní poradenství a individualizovaná dlouhodobá příprava na přestup do sekundárního stupně vzdělávání by měla být součástí výuky na všech základních školách se zapojením místních středních škol i učilišť, včetně místních zaměstnavatelů.

Finanční prostředky na realizaci opatření je možné získat z Evropského sociálního fondu.

- zajistit dostupnost programů pro přípravu romských studentů středních škol na přechod na vysokou školu.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE:

V několika regionech realizovalo o. s. Slovo 21 projekt „*Dža dureder/pokračuj*“. Projekt trvá od března 2008 do července 2009 a navazuje na předchozí úspěšné projekty *Příprava romských středoškoláků na vysoké školy* a program „*Pale o Vudar – Otevřít dveře*“. Cílem projektu bylo umožnit zájemcům o studium vysokých škol z řad Romů kvalitní přípravu a přispět ke zvýšení úspěšnosti u přijímacího řízení. V roce 2008 v souvislosti s tímto projektem vznikla i publikace „*Dža Dureder – Pokračuj, příručka pro lepší orientaci uchazečů o přijetí na vysoké školy*“, která si klade za cíl zodpovědět základní otázky každého, kdo uvažuje o studiu vysoké školy. Autorkou brožurky je Jiřina Šiklová. V současnosti probíhají jako další aktivita projektu přípravné kurzy na VŠ v Praze, Plzni, v Ústí nad Labem, v Olomouci, v Ostravě a v Táboře pro romské středoškoláky, kteří chtějí dále pokračovat ve studiu.

- zvýšit efektivitu dotačního programu *Podpora romských žáků středních škol* tak, aby obsahovala více motivačních prvků a podporovat rozvoj stipendijních programů určených pro studenty vysokých škol z nízkopříjmových domácností;
- šíření pozitivních vzorů v romských komunitách jako nástroj zvýšení motivace Romů ke vzdělávání

Přítomnost vzdělaných Romů má pozitivní vliv na motivaci této cílové skupiny ke vzdělávání a k uplatnění na trhu práce.

Prezentace těchto vzorů a jejich životní dráhy formou besed na školách s velkým počtem romských žáků či v rámci aktivit nevládních organizací nebo kampaní s využitím sdělovacích prostředků je účinným nástrojem ke změně postojů Romů k oblasti vzdělávání a celoživotního učení.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za dotační podporu vzdělávacích aktivit v rámci existujícího dotačního programu „Programu MŠMT na podporu integrace romské komunity“ a programů z prostředků evropských strukturálních fondů;**

²⁵Cílené poradenství by mělo být propojené doplňkovými kurzy, individuálními pedagogickými konzultacemi, se studijním soustředěním před závěrečnými zkouškami, testy na „nečisto“ jako možnost vyzkoušet si úroveň svých znalostí. Součástí opatření by mohly být i jazykové kurzy a kurzy ke zvýšení počítačové gramotnosti.

2. krajské úřady ve spolupráci s obcemi s rozšířenou působností jako subjekty odpovědné za dostupnost návazných vzdělávacích programů a provázanost sociálních služeb pro znevýhodněné romské žáky a studenty s činností školských zařízení (tj. programů doučování, kariérního poradenství a návazných sociálních služeb v kraji).

- **Podpora celoživotního vzdělávání sociálně vyloučených Romů s důrazem na rozvoj jejich funkční gramotnosti a dalších klíčových kompetencí**

Celoživotní vzdělávání Romů může být účinným prostředkem ke zvýšení jejich zaměstnatelnosti, a tím i k celkovému zlepšení jejich pozice na trhu práce.

Prioritní oblastí ve vzdělávání dospělých Romů je rozvoj klíčových kompetencí a funkční gramotnosti, které identifikoval výzkum Světové banky jako nedostatečně rozvinuté, přitom v ČR je nedostatek vzdělávacích příležitostí, kde by mohli znevýhodnění Romové tyto kompetence rozvíjet²⁶.

Za tímto účelem je nutné:

- systematicky ovlivňovat postoje této cílové skupiny a zvyšovat její motivaci k dalšímu vzdělávání v průběhu života po skončení školní docházky.

Postoj k celoživotnímu učení se vyvíjí už v dětství, proto je nutné začít včas působit na postoje romských dětí a mládeže tak, aby se celoživotní vzdělávání stalo běžnou součástí jejich života, která podmiňuje jejich úspěšnost na trhu práce a celkové fungování v moderní společnosti, což je výzvou pro současné pedagogické pracovníky ve školských zařízeních.

Zároveň je nutné zvyšovat motivaci k celoživotnímu vzdělávání v průběhu poskytování veřejných služeb zaměstnanosti.

- zajistit dostupnost vzdělávacích aktivit²⁷ ve vyloučených lokalitách, prostřednictvím nichž by mohli znevýhodnění Romové rozvíjet své kompetence.

Významným předpokladem rozvoje sítě vzdělávacích aktivit je intenzivní spolupráce úřadů práce se zkušenými a kvalifikovanými poskytovateli vzdělávacích aktivit pro příslušníky romských komunit z neziskového a soukromého sektoru na lokální úrovni s využitím finančních prostředků z evropského sociálního fondu.

- propojit realizaci vzdělávacích aktivit s poskytováním služeb péče o děti tak, aby se těchto aktivit mohly účastnit i romské ženy, které jsou z důvodu mateřství odtrženy od možnosti celoživotního vzdělávání.

Realizátor: MŠMT ve spolupráci s MPSV

²⁶Výzkum Světové banky odhadl sníženou funkční gramotnost Romů až na 40%, což výrazně ovlivňuje jejich schopnost úspěšně se uplatnit nejen na trhu práce, ale i v majoritním prostředí.

²⁷Významnou překážkou v procesu celoživotního učení znevýhodněných Romů je nedostupnost odpovídajících vzdělávacích aktivit v blízkosti jejich bydliště. V sociálně vyloučených lokalitách chybí často nabídka adekvátního vzdělávání pro dospělé, která by reflektovala potřeby trhu práce, ale i potřeby a preference místní romské komunity. Ne v každém regionu se bohužel podařilo účinnou spoluprací mezi oběma subjekty navázat. Příležitostí pro vzdělavatele k rozšíření nabídky svých aktivit je možnost získat dotace ze strukturálních fondů EU. V současnosti jsou pro ně aktuální výzvy v rámci *Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost*, který je zaměřen na profesní vzdělávání a dále na začleňování sociálně vyloučených obyvatel zpět do společnosti. Při tvorbě cílených opatření je nutné brát v úvahu následující charakteristiky. Ze zkušeností poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé vyplývá, že Romové preferují spíše prakticky zaměřené kurzy v etnicky homogenní skupině a pocítují nedůvěru v subjekty, které nabízejí vzdělávání širokému okruhu účastníků, protože uvnitř takové skupiny prožívají větší obavy z neúspěchu a z předsudečného jednání.

- **Podpora vzniku škol s celodenním programem**

Prostředkem k rozvoji lidských zdrojů ve vyloučených lokalitách mohou být školy s celodenním programem²⁸, které nabízejí vzdělávací a volnočasové aktivity nejen pro své žáky, ale i pro dospělé.

Charakteristickým rysem škol s celodenním programem je příznivé klima směrem ke komunitě, otevřenost a atmosféra porozumění, v níž mají všichni možnost a příležitost v maximální možné míře rozvinout svůj potenciál a naplnit své potřeby.

Školy s celodenním programem ve vyloučených lokalitách působí svou činností desegregačně, kdy mohou díky atraktivitě nabízených aktivit a inovativními projekty zabránit odlivu žáků z majority, a zároveň být i vhodným prostředkem ke zlepšení vztahů mezi majoritou a obyvateli vyloučených lokalit.

Obyvatelům romských vyloučených lokalit mohou nabídnout příležitosti k rozvoji svých kompetencí, k větší participaci při řešení záležitostí školy i pracovní příležitosti.

Realizátor:

1. **MŠMT jako subjekt odpovědný za dotační podporu škol s celodenním programem;**
2. **kraje a obce s rozšířenou působností jako iniciátoři rozšíření sítě těchto škol v jejich spádových oblastech.**

²⁸Činnost školy vychází ze znalosti členů komunity, z jejich zájmů, potřeb i osobních problémů. České komunitní školy nabízí v současnosti vzdělávací a volnočasové aktivity, programy cílené na problémové skupiny mládeže, pořádání společenských akcí otevřených široké veřejnosti. Základním zdrojem financování komunitních škol zapsaných v rejstříku škol jsou dotace ze státního rozpočtu na přímé náklady, na něž mají školy nárok bez ohledu na to, kdo je jejich zřizovatelem. Stejně tak je pro jejich činnost důležitý i příspěvek zřizovatele na provoz školy. Dalšími možnostmi financování jsou výnosy z vlastní činnosti (např. pronájem majetku ve správě školy), doplňková činnost školy (např. pronájem jídelny ke stravování veřejnosti), příjmy z kurzů a vzdělávacích akcí pořádaných školou, příjmy z projektů vyhlášených územně samosprávnými celky podle působnosti školy, prostředky poskytované Evropskými strukturálními fondy (působení školy jako společenského, kulturního a vzdělávacího centra), sponzoring, finanční prostředky získané od úřadů práce (např. zajišťují-li rekvalifikační kurzy pro nezaměstnané kurzy pro nezaměstnané z regionu).

5. ZAMĚSTNANOST (resort MPSV ve spolupráci s MŠMT a MLP)

Výzkumy v oblasti zaměstnanosti dokládají nerovné postavení Romů na trhu práce ve srovnání s většinou populací.

Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost znevýhodněných Romů vyplývá zejména:

- z nesouladu mezi požadavky současných zaměstnavatelů a úrovní profesní kvalifikace znevýhodněných Romů;
- z existence diskriminace na trhu práce;
- z nedostatku pracovních příležitostí na otevřeném trhu práce.

Znevýhodnění Romové jsou vytlačováni na sekundární trh práce, kde získávají nestabilní pracovní příležitosti často bez pracovního kontraktu.

Nezaměstnanost Romů nepřináší negativní dopady jen pro jednotlivce, ale představuje i velké ekonomické ztráty pro národní hospodářství a ztrátu lidského kapitálu, který by za jiných podmínek mohl být využit ve prospěch produktivity.

Výdaje státu spojené s nezaměstnanou skupinou následně snižují společenskou pozici Romů, ohrožují celkovou společenskou soudržnost a mohou být podkladem pro šíření extremismu v české společnosti.

VÝZKUM SVĚTOVÉ BANKY²⁹

Nezaměstnanost Romů představuje velké ekonomické ztráty pro stát spojené s chybějícími daňovými příjmy a s vyššími výdaji na sociální dávky. Experti Světové banky a CERGE-E uvádějí, že díky ní dosáhla v roce 2008 ztráta v oblasti produktivity výše 9,7 mld. Kč (365 mil. €). Výzkum Světové banky „Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů“ ve sledovaných lokalitách dokládá, že v roce 2008:

- pouhých 27 % Romů v produktivním věku má zaměstnání ve srovnání s celostátním průměrem, kde má zaměstnání 66 % ekonomicky aktivních obyvatel; dalších 12 % Romů mělo pouze příležitostná zaměstnání;
- romské ženy v nejproduktivnějším věku participují na trhu práce méně (32%) ve srovnání s celkovým podílem českých žen (62 %);
- romští muži v nejproduktivnějším věku jsou rovněž méně ekonomicky aktivní, pouze 63% romských mužů jsou součástí pracovní síly ve srovnání s českými muži, kde tento podíl tvoří 95 %;
- 42 % romské mládeže ve věku 15-24 let včasně vstupuje na trh práce ve srovnání s celostátním průměrem, kde je ekonomicky aktivních 32 % mládeže;
- starší Romové ve věku 55-64 let naopak převyšují svůj protějšek v ekonomické aktivitě o 2 % pravděpodobně z důvodu, že nesplňují podmínky nároku na starobní důchod.

Vláda vnímá uplatnění sociálně vyloučených Romů na trhu práce jako základní předpoklad stabilizace jejich životní situace a zlepšení jejich socioekonomické pozice ve společnosti³⁰.

Intervence vlády do situace na trhu práce vyžaduje zásahy směřující k odstranění strukturálních i individuálně podmíněných bariér.

²⁹ Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

³⁰ Ačkoliv existuje řada strategických dokumentů a podpůrných opatření k posílení zaměstnatelnosti a zvýšení zaměstnanosti v ČR, situace romských komunit na trhu práce se postupem času i přes všechny snahy nezlepšuje. Podpůrná opatření v oblasti zaměstnanosti jsou obsažena zejména v *Národním akčním plánu sociálního začleňování 2008 - 2010, v Lisabonské strategii a v Národním programu reform pro období 2008 - 2011*. I když existuje řada strategických dokumentů a podpůrných opatření k posílení zaměstnatelnosti a zvýšení zaměstnanosti v ČR, situace romských komunit na trhu práce se postupem času i přes všechny snahy nezlepšuje.

Za tímto účelem vláda rozvíjí a využívá vyrovnávací postupy formou cílené asistence, prostřednictvím nichž chce umožnit znevýhodněným Romům získat a udržet si pracovní místo³¹.

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST

V mnoha zahraničních státech jsou ve prospěch vyrovnání šancí znevýhodněných skupin uzákoněny specifické vyrovnávací postupy, jejichž cílem je vyrovnat znevýhodnění na trhu práce, které je zapříčiněno tradičními postoji členů společnosti k těmto skupinám či strukturám. Vyrovnávací postupy vedou k překonání účinků předchozí diskriminace tak, aby znevýhodněná skupina mohla soutěžit s upřednostňovanou skupinou za stejných podmínek. Nejčastějšími formami vyrovnávacích postupů využívaných v zahraničí jsou:

- kvóty, které určují podíl osob ze znevýhodněné skupiny;
- upřednostnění znevýhodněné skupiny při přijímání do zaměstnání;
- vyhrazení odborného výcviku či rekvalifikačního kurzu pouze znevýhodněné skupině;
- přizpůsobení požadavků na pracovní pozici znevýhodněné skupině;
- finanční pobídky pro zaměstnavatele, které provádějí politiku prosazující rovné příležitosti.

Zvýšení participace a adaptability Romů na měnící se podmínky na pracovním trhu vyžaduje systémový, koordinovaný a interdisciplinární přístup všech institucí na centrální i na lokální úrovni.

V oblasti zaměstnanosti je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. zvýšit počet zaměstnaných Romů a Romek, zejména těch dlouhodobě nezaměstnaných;**
- 2. snížit počet mladistvých nezaměstnaných Romů a zabránit jejich předčasnému vstupu na trh práce;**
- 3. zvýšit zaměstnatelnost a profesní kvalifikaci romských uchazečů o zaměstnání intenzivnějším využíváním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti;**
- 4. snížit výskyt diskriminace na trhu práce.**

³¹Vyrovnávací postupy v oblasti zaměstnanosti spočívají zejména v dotační podpoře sociálních služeb a vzdělávacích aktivit cílených na zvýšení zaměstnanosti a zaměstnatelnosti příslušníky romských komunit. Jako vyrovnávací akce funguje i dotační podpora a investiční pobídky zaměstnavatelům, které jsou poskytovány úřady práce za účelem vytváření nových pracovních míst, rekvalifikace a školení nových zaměstnanců. Tyto dotace jsou poskytovány komplexně za účelem zlepšení situace na trhu práce u všech znevýhodněných skupin na trhu práce, nezohledňují tedy národnostní či etnickou příslušnost.

5.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZAMĚSTNANOSTI

• **Reforma veřejných služeb zaměstnanosti ve prospěch znevýhodněných romských uchazečů o zaměstnání**

Cílem opatření je změnit programy aktivní politiky zaměstnanosti tak, aby více reagovaly na specifické potřeby dlouhodobě nezaměstnaných Romů³².

VÝZKUM SVĚTOVÉ BANKY

Experti světové banky identifikovali v oblasti služeb zaměstnanosti s ohledem na potřeby dlouhodobě nezaměstnaných Romů nízkou provázanost vzdělávacího systému, systému sociálního zabezpečení se službami českých úřadů práce.

V ČR je také nedostatek cílených opatření k prevenci budoucí nezaměstnanosti romských dětí a mládeže ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

Chybí také větší specializace pracovníků úřadů práce. Poradci zaměřeni na práci s romskou menšinou by měli být schopni poskytnout kulturně citlivé služby.

Reforma veřejných služeb zaměstnanosti by měla zahrnovat následující kroky:

- zvýšit počet zaměstnanců veřejných služeb zaměstnanosti v přímé práci s klienty, aby měli dostatečnou kapacitu poskytnout uchazeči o zaměstnání se specifickými potřebami individualizovanou podporu šitou na míru jejich potřebám.
- vytvořit systém metodické podpory, celoživotního vzdělávání a supervize pro zaměstnance veřejných služeb zaměstnanosti.

Vzdělávání by mělo probíhat v partnerství se zkušenými poskytovateli sociálních služeb a jeho součástí by měla být témata týkající se práce s příslušníky národnostních menšin, výcvik práce s motivací dlouhodobě nezaměstnaných a sociálně vyloučených osob a antidiskriminační vzdělávání.

- zajistit specializaci zaměstnanců veřejných služeb zaměstnanosti, na jejímž základě by mělo docházet cíleně k investicím do jejich vzdělávání, aby poradci zaměřeni na práci s romskou menšinou byli schopni poskytnout jim kulturně citlivé služby.
- vytvořit systém profilování uchazečů o zaměstnání s ohledem na jejich vzdálenost od pracovního trhu a potřebu profesionální pomoci.

Profilování umožňuje zaměstnancům veřejných služeb zaměstnanosti efektivněji přerozdělit čas a další zdroje s ohledem na potenciál uchazečů o zaměstnání získat a udržet si zaměstnání na otevřeném trhu práce.

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST

Pracovníci veřejných služeb zaměstnanosti v EU obvykle zařazují klienty do skupin počínaje snadno umístitelnými až k těm obtížně umístitelným, u nichž existuje řada bariér v přístupu na trh práce.

Základem zařazení uchazeče o zaměstnání jsou faktory, podle nichž lze posuzovat snadnost či obtížnost umístění na trhu práce jako je věk, doba trvání nezaměstnanosti, vzdělání, odborná praxe, úroveň profesních a klíčových kompetencí, funkční gramotnost a početní dovednosti, etnický původ, zdravotní postižení a jiné osobní charakteristiky.

Na základě kategorizace uchazečů potom věnují poradci diferencovaně čas a zdroje jednotlivým skupinám nezaměstnaných. Uchazečům o zaměstnání z první kategorie jsou dány samoobslužné možnosti hledání práce (např. přístup k PC a k Internetu), zatímco uchazečům ze čtvrté kategorie (nejvzdálenější od trhu práce) jsou poskytovány takové intervence, jako je

³²Mezi tyto potřeby patří zejména potřeba individualizované a intenzivnější podpory ze strany pracovníků úřadů práce, potřeba specifických služeb zaměstnanosti, potřeba harmonizace rodinného a pracovního života, garance nediskriminace v procesu hledání zaměstnání.

intenzivní poradenství nebo zvláštní programy zaměřené na zvýšení jeho zaměstnatelnosti.

- více delegovat služby zaměstnanosti nestátním organizacím a soukromému sektoru, kdy budou úřady práce intenzivněji najímat služby zaměstnanosti pro skupiny uchazečů o zaměstnání se specifickými potřebami (tedy i pro znevýhodněné dlouhodobě nezaměstnané Romy) od externích subjektů specializujících se na pomoc těmto cílovým skupinám³³.

Z praktického hlediska je nutné odstranit administrativní bariéry, které úřadům práce brání pružně nakupovat služby od jiných subjektů, a zároveň jim poskytnout dostatečnou finanční podporu pro nákup těchto služeb.

Delegování služeb by se mělo týkat i návazných sociálních služeb, zaměřených na stabilizaci sociální situace uchazečů o zaměstnání (např. na oblast předlužení, bydlení, atd.) tak, aby se mohli plně soustředit na svou budoucí kariéru.

Realizátor: MPSV - Sekce politiky zaměstnanosti a trhu práce jako zastřešující orgán ve spolupráci s úřady práce v jednotlivých regionech.

- **Podpora sociálního podnikání v ČR**

Sociální podnikání je jednou z cest k usnadnění vstupu obtížně zaměstnatelných Romů na otevřený trh práce (zejména těch bez potřebné kvalifikace, pracovních návyků a zkušeností).

Sociální podnikání řeší prostřednictvím samostatné podnikatelské aktivity a účasti na trhu práce otázky zaměstnanosti, sociální soudržnosti a místního rozvoje.

Svou činností podporuje solidární chování, sociální začleňování a růst sociálního kapitálu zejména na místní úrovni s maximálním respektováním trvale udržitelného rozvoje.

Cílem opatření je zvýšit počet pracovních příležitostí pro obtížně zaměstnatelné skupiny obyvatel, mezi něž patří i Romové, a propojit je s aktivitami, které povedou k rozvoji jejich zaměstnatelnosti³⁴.

Významnou finanční podporu ve prospěch šíření sociálního podnikání v ČR nabízí *Integrovaný operační program* v prioritní ose *Zvýšení kvality a dostupnosti veřejných služeb* v oblasti intervence 3.1 c) *investiční podpora poskytovatelům sociálních služeb* a *Operační program Praha – Adaptabilita*.

Finanční zdroje pro sociální podniky by měly plynout i z veřejných prostředků

³³Tento model je už v ČR rozvíjen, nicméně úřady práce stále nemají odpovídající prostor a finanční možnosti pro outsourcing těchto služeb, zároveň nemají ani dostatek poradců k tomu, aby tyto specializované služby mohly v potřebném rozsahu zajistit vlastními zdroji. V jiných regionech úřady naopak bojují s tím, že zde nejsou dostupné specializované služby, které by si mohly „najmout“. Mezi specifické služby patří individuální i skupinové poradenství, na něž navazují rekvalifikační kurzy či specifické výcviky a kurzy, propojené s terénní sociální prací specializovanou na oblast zaměstnanosti.

³⁴Prvotním účelem sociálního podnikání není vytváření zisku, ale provádění sociálně prospěšné činnosti s využitím ekonomických nástroj. Sociální podnik si klade za cíl zvýšit schopnosti a dovednosti znevýhodněných osob na trhu práce tak, aby se zvýšily jejich šance získat a udržet si pracovní místo na otevřeném trhu práce. Za tímto účelem zaměstnává maximálně 55 % znevýhodněných osob a jeho zaměstnanci jsou aktivně zapojeni do činnosti firmy, kdy musí jasně rozumět svému podílu práce na fungování firmy a jsou zapojeni i do jejího řízení. Díky tomu je soustavně posilován pocit spoluodpovědnosti a spolurozhodování, kromě toho jsou zaměstnanci úzce seznámeni s oblastí podnikání, což jim může pomoci v budoucnu rozvíjet vlastní samostatně výdělečnou nebo jinou podnikatelskou činnost. Sociální podnikání nelze zúženě chápat jako jeden z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, nicméně lze jej těmito nástroji propojit, kdy zaměstnanci současně využívají motivační, poradenské a rekvalifikační programy. Kromě toho jim zaměstnavatel může zprostředkovat další vzdělávání a rozvoj profesní kvalifikace.

vyčleněných na veřejné zakázky.

Veřejná správa může za určitých podmínek zadávat realizaci veřejných zakázek přímo sociálním podnikům tak, aby se mohly účastnit veřejných zakázek a získat přístup k dalším podnikatelským příležitostem.

Přístup sociálních podniků k veřejným zakázkám vede k úspoře veřejných prostředků vynakládaných na nezaměstnanost (např. na dávky v nezaměstnanosti).

Tento postup je legální jak s hlediska platného práva Evropského společenství, tak i z hlediska české legislativy³⁵.

Ve snaze o dodržování zásad nediskriminace, rovnosti a transparentnosti je nutné věnovat větší pozornost přípravě samotné zakázky, kdy je nutné včlenit sociální hlediska do zadávacích podmínek veřejné zakázky i hodnotících kritérií.

Aby tento systém fungoval, je třeba cíleně vzdělávat úředníky zodpovědné za vypisování veřejných zakázek (realizace školení tématicky zaměřených na zohlednění sociálního podnikání při vyhlášení veřejných zakázek). Vzdělávání by měla směřovat i k sociálním podnikatelům, aby byli schopní se veřejných zakázek účastnit.

Realizátor: MPSV

- **Podnikání jako součást rámcových vzdělávacích programů škol a rekvalifikačních kurzů**

Posílení ekonomické aktivity Romů může probíhat i prostřednictvím samostatné výdělečné nebo jiné podnikatelské činnosti.

V praxi byla identifikována obava a nízká informovanost v oblasti zahájení i provozování podnikatelské činnosti a to nejen Romů, ale celkově u občanů ČR.

Cílem opatření je zvýšit informovanost občanů ČR v této oblasti a odbourat jejich obavy ze zahájení podnikatelské činnosti.

Oblast podnikání by měla být součástí *rámcových vzdělávacích programů školských zařízení* tak, aby jej mohly běžné školy zařadit do svých vzdělávacích plánů.

Stejně tak by měly být vytipovaným romským zájemcům o podnikání nabízeny takto zaměřené *rekvalifikační kurzy a individuální odborné poradenství v oblasti zahájení podnikatelské činnosti*.

Je rovněž zapotřebí vytvořit i vhodné dotační programy, které umožní vzdělávacím institucím rozvíjet inovativní programy pro zájemce o podnikání z řad studentů či uchazečů o zaměstnání (např. podpora při zpracování podnikatelských záměrů, stáže ve firmách, atd.).

Realizátor: MŠMT ve spolupráci s MPSV

- **Tvorba a implementace strategie k rozvoji lokálního trhu práce ve vyloučených lokalitách**

Za účelem hospodářského rozvoje a zvýšení zaměstnanosti ve vyloučených lokalitách³⁶ je nutné vytvářet *cílené strategie rozvoje lokálního trhu práce*, které by zohledňovaly specifickou situaci regionu a úroveň jeho hospodářského rozvoje.

³⁵Na toto téma byla zpracována řada právních expertíz na úrovni práva ES i jednotlivých členských států. Řada členských zemí EU již tento koncept využívá a hodlá ho dále rozšiřovat, protože přináší prokazatelné výsledky na centrální i regionální úrovni (např. Velká Británie, Belgie, Francie, Itálie).

³⁶Zaměstnanost Romů je ovlivněna situací na lokálním trhu práce (tj. celkovou hospodářskou situací, mírou nezaměstnanosti, počtem a strukturou pracovních míst, využívanou politikou zaměstnanosti). Trh práce v sociálně vyloučených lokalitách dává lidem, kteří jsou na ně odkázáni malé šance na získání zaměstnání, neboť je pro ně charakteristický nedostatek pracovních příležitostí, nevýhodnost pracovních míst co do obsahu

Tato strategie by měla sloužit k tvorbě dílčích projektů v oblasti zaměstnanosti a k nastavení efektivní aktivní politiky zaměstnanosti na daném území.

Cílem strategie je:

1. využít plně potenciál i příležitosti rozvoje, které má lokalita k dispozici;
2. zvýšit počet pracovních příležitostí ve vyloučených romských lokalitách;
3. zajistit sociálně vyloučeným obyvatelům romských lokalit dostupnost aktivit, které jim umožní najít si a dlouhodobě udržet pracovní místo;
4. zabránit případné roztříštěnosti či kolizi opatření směřujících k obyvatelům sociálně vyloučených romských lokalit a tím i plýtvání finančních prostředků, které jsou k tomuto účelu vynakládány.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Zlepšováním situace regionu prostřednictvím tvorby strategických plánů a navázáním partnerství mezi klíčovými subjekty pro oblast hospodářského rozvoje a zaměstnanosti se zabývá od roku 1993 *Agentura pro regionální rozvoj*, a.s.. Jejím záměrem je napomáhat při restrukturalizaci regionu Severní Moravy a Slezska. Při tvorbě regionální strategie využívá agentura bohaté zkušenosti partnerských agentur členských zemí Evropské unie a potenciálu regionu v oblasti hospodářství. Za účelem ekonomického rozvoje a sekundárně restrukturalizace místního trhu práce pomáhá obcím a partnerským subjektům zpracovat strategické rozvojové dokumenty na základě sociálně-ekonomické analýzy obce/města, jejich vize rozvoje a priorit. Vytvořené strategie slouží k tvorbě cílených opatření a ke zpracování a realizaci projektů na lokální, národní i mezinárodní úrovni vedoucích k posílení ekonomické základny regionu, k získání nových investic, ke zvýšení množství, škály a kvality pracovních míst, k podpoře vzniku, růstu a stabilizace nových i stávajících podniků. Agentura při své činnosti staví na jednom z nejvýznamnějších principů - na rozvoji spolupráce a partnerství.

Strategie by měla vzniknout na základě dialogu zainteresovaných subjektů, které mohou ovlivnit situaci na lokálním trhu práce (tj. úřadů práce, klíčových zaměstnavatelů, zástupců romských komunit, romských poradců, poskytovatelů sociálních služeb, atd.).

V první fázi je nutné uskutečnit podrobnou sociálně ekonomickou analýzu lokálního trhu práce³⁷.

Součástí opatření by měla být cílená podpora místních zaměstnavatelů k tvorbě a k rozvoji zaměstnatelnosti obyvatel romských lokalit s využitím dotací úřadu práce³⁸.

práce, jistoty zaměstnání i nízkého příjmu bez šancí na jeho růst. Místní pracovní trhy se naopak stávají pastí pro obyvatele lokalit, jejichž možnosti dojíždět za prací jsou omezené. Některé kategorie místních obyvatel navíc obecně hledají jen velmi obtížně zaměstnání díky nízké kvalifikaci, nedostatečné úrovni pracovních návyků a dalším znevýhodňujícím faktorům, což zvyšuje riziko výskytu dlouhodobé, opakované a v domácnostech koncentrované nezaměstnanosti na tomto území. Podle zpráv o situaci v krajích se nezaměstnanost Romů ve vyloučených lokalitách pohybuje v rozmezí od 75 – 90%. Východiskem pro tvorbu této strategie je zákon č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje.

³⁷Tato analýza by měla obsahovat počet a strukturu zaměstnavatelů podle odvětví, analýzu poptávky po práci, zjištění bližších charakteristik pracovní síly a jejich specifických potřeb v oblasti zaměstnanosti, zjištění efektivity využívaných nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, potenciálů i dalších zdrojů lokality využitelných ke zvýšení hospodářské činnosti. Analýza místního trhu práce by mohla být v lokalitách, v nichž působí Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, propojena s realizací dlouhodobého monitoringu, který byl vládou uložen usnesením č. 8/2006 ze dne 4. ledna 2006 k Návrhu provedení dlouhodobého monitoringu situace romských komunit v České republice.

³⁸Jedná se zejména o příspěvky na vytváření společensky účelných a veřejně prospěšných pracovních míst, které poskytují úřady práce.

K posílení zaměstnanosti je nutné zvýšit pracovní mobilitu vybudováním funkční infrastruktury, finanční podporou zaměstnavatelů, kteří zajišťují dopravu svým zaměstnancům a finanční kompenzací vyšších nákladů na dopravu do zaměstnání obyvatelům vyloučených lokalit prostřednictvím dávek v hmotné nouzi.

Zásadním úkolem je vytvořit funkční a dostupnou síť služeb ke zvýšení zaměstnatelnosti znevýhodněných obyvatel vyloučených romských lokalit, která bude zahrnovat jak veřejné služby zaměstnanosti, tak i aktivitu subjektů v neziskovém a soukromém sektoru (tj. individuální i skupinové poradenství v oblasti zaměstnanosti s terénní práci s uživateli služeb, dále navazující vzdělávací aktivity a rekvalifikační kurzy).

Poskytovatelé výše uvedených aktivit by měli hrát nezastupitelnou roli ve stimulaci místních zaměstnavatelů a nabízet jim podporu při hledání vhodných pracovníků z řad příslušníků romských komunit i praktickou pomoc v průběhu jejich zkušební doby (tj. poradenství, mediaci, zprostředkování dalších vzdělávacích či rekvalifikačních kurzů).

Součástí těchto služeb by měl být i antidiskriminační servis³⁹ prostřednictvím něhož dojde k praktickému uplatnění antidiskriminační legislativy. Součástí tohoto servisu by měly být následující aktivity:

1. poradenství ke zvýšení informovanosti o možnostech řešení nerovného zacházení;
2. mediaci v případě mimosoudního vyjednávání;
3. zastupování u soudu;
4. testing diskriminace za účelem včasného odhalení diskriminujících praktik subjektů na trhu práce.

Specifická pozornost při tvorbě strategie by měla být věnována zranitelným skupinám Romů na trhu práce, mezi něž patří romské ženy, u nichž je přístup na trh práce komplikovaný náročnou péčí o zpravidla vícečlennou rodinu, což jim znemožňuje rozvoj profesní kvalifikace, celoživotní vzdělání a budování pracovní kariéry.

Z tohoto důvodu je nutné:

- rozvíjet pružné formy organizace práce za účelem harmonizace rodinného a pracovního života (např. rozvoj pracovních příležitostí na částečný úvazek);
- rozvíjet specifické vzdělávací aktivity a rekvalifikační programy k usnadnění návratu romských žen na trh práce po mateřské dovolené a nabízet jim praktickou pomoc při adaptaci na požadavky trhu práce;
- zajistit dostupnost péče o děti v sociálně vyloučených lokalitách.

Realizátor:

1. **MPSV – Sekce služeb zaměstnanosti jako poskytovatel finanční podpory pro realizaci aktivní politiky zaměstnanosti na lokální úrovni a metodické podpory k jejich realizaci, dále jako donor sociálních služeb cílených na podporu zaměstnanosti Romů;**
2. **Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách ve spolupráci s Centry regionálního rozvoje jako iniciační a koordinační subjekt při tvorbě a realizaci strategie k rozvoji lokálního trhu práce ve vyloučených lokalitách;**
3. **kraje a dotčené obce s rozšířenou působností jako tvůrci strategie k rozvoji lokálního trhu práce ve vyloučených lokalitách;**
4. **poskytovatelé sociálních služeb jako realizátoři sociálních služeb a vzdělávacích aktivit cílených na zvýšení zaměstnanosti a zaměstnatelnosti Romů.**

³⁹„Diskriminace“: Manuál pro pracovníky institucí, Poradna pro občanství/Občanská a lidská práva, Praha 2006.

- **Prosazování principu diverzity v českém podnikatelském prostředí a ve veřejné správě**

V českém prostředí se stále objevuje uzavřenost zaměstnavatelů, budování etnicky homogenních pracovních týmů a odmítavé postoje či přímo diskriminující praktiky vůči příslušníkům jiných národnostních a etnických menšin⁴⁰.

Cílem opatření je:

1. zvýšit zájem zaměstnavatelů o zaměstnávání Romů, kteří patří mezi opomíjenou pracovní sílu;
2. zvýšit počet romských pracovníků v podnicích i ve veřejné správě.

Prosazování principu diverzity v oblasti zaměstnanosti by mělo v praxi vést ke kultivaci pracovních vztahů, k pochopení vzájemných odlišností a ke snížení výskytu xenofobie.

Tento princip znamená vytvořit v podnikatelské sféře a ve veřejné správě takové podmínky, které umožní všem pracovníkům bez ohledu na jejich individuální odlišnosti plně rozvinout svůj osobní potenciál.

Zejména veřejná správa by měla jako moderní instituce být otevřená k přijímání příslušníků romských komunit a vytvářet podpůrné mechanismy, které povedou u Romů k získání i k udržení si zaměstnání v této sféře.

Prosazování principu diverzity by mělo probíhat:

- formou celorepublikových i regionálních kampaní směřujících nejen k zaměstnavatelům v soukromém i ve veřejném sektoru, ale i k široké veřejnosti s cílem změnit jejich postoje k lidem odlišné národnosti či rasy v pracovním týmu. Kampaně by měly zdůrazňovat přínosy vyplývající z diverzity pracovního týmu a prezentovat pozitivní vzory v romských komunitách – tedy Romy, kteří se úspěšně uplatnili na trhu práce a zkušenosti jejich zaměstnavatelů. Předpokládaný rozsah finančních nákladů na tuto kampaň je v rozmezí 4 – 10 milionů Kč.
- formou praktické podpory zaměstnavatelů i zaměstnanců v průběhu hledání práce i zaměstnávání příslušníků romských komunit. Praktická podpora by měla spočívat v nastavení správného procesu přijímacího řízení v souladu s principem rovného zacházení i principem diverzity, dále v poradenství k vytvoření vhodných podmínek na pracovišti. Potenciálním realizátorem opatření by mohli být poskytovatelé sociálních služeb podporujících zaměstnanost znevýhodněných Romů, kteří mohou za tímto účelem využít dotační podporu Evropského sociálního fondu.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Na podobném principu funguje podpora zaměstnavatelů při zaměstnávání Romů ve Španělsku v rámci programu Acceder, jehož realizátorem je organizace Fundacion Secretariado Gitano. Pracovníci programu jsou kromě přímé práce s příslušníky romských komunit v intenzivním kontaktu se zaměstnavateli jejich romských klientů, což aktivně přispívá k vyvracení stereotypů a předsudků o Romech v zaměstnání, které vůči nim mohou uplatňovat nejen zaměstnavatelé, ale i zaměstnanci firmy.

- formou oceňování zaměstnavatelů, kteří nediskriminují a jsou otevření k přijímání příslušníků jiných národnostních menšin, tedy i Romů.

⁴⁰Zahraniční zkušenosti podnikatelských subjektů hovoří jasně o jejich ekonomickém přínosu, o kulturním obohacení pracovního prostředí i o přílivu nových zkušeností a nápadů užitečných pro podnikání.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Od roku 2007 udílí IQ Roma servis, o.s. zaměstnavatelům, kteří se hlásí k zásadě rovného zacházení a ve své praxi nediskriminují uchazeče o práci a pracovníky pro jejich etnický původ a národnost, značku Ethnic Friendly zaměstnavatel. Klienti organizace a další lidé (nejen) romského původu tak mají jasný signál, že nemají rezignovat na hledání práce z důvodu odmítnutí pro svůj původ, protože jsou zde zaměstnavatelé, kteří jim dají stejnou příležitost jako všem ostatním⁴¹.

Realizátor:

3. MLP jako zastřešující subjekt kampaní a oceňování zaměstnavatelů otevřených k přijímání příslušníků romských komunit do pracovního poměru;

4. MPSV – Sekce politiky zaměstnanosti jako poskytovatel dotační podpory poskytovatelům sociálních služeb zaměřených na praktickou podporu zaměstnavatelů v průběhu zaměstnávání Romů.

- **Boj proti nelegální práci**⁴²,

Široce rozšířená zadluženost romských rodin zvyšuje ochotu sociálně vyloučených Romů pracovat nelegálně bez pracovního kontraktu, což je jeden ze způsobů ochrany jejich příjmů před exekucí a dalšími srážkami.

Této situace zneužívají mnozí poskytovatelé nelegální práce, kteří cíleně vstupují do sociálně vyloučených romských lokalit a vyhledávají zde levnou pracovní sílu.

Sociálně vyloučení Romové si přitom mnohdy neuvědomují dlouhodobé důsledky nelegální práce, kdy za ně poskytovatelé nelegální práce neodvádějí odvody na zdravotní a sociální pojištění a tím je vystavují dluhům na zdravotním pojištění, ohrožují jejich sociální zabezpečení v období nemoci, mateřství, stáří, atd.

Cílem opatření je zejména snížit výskyt nelegální práce ve vyloučených romských komunitách a zvýšit informovanost příslušníků romských komunit o jejich dlouhodobých negativních dopadech.

Za tímto účelem je nutné:

- průběžně monitorovat výskyt nelegální práce a důsledně ji postihovat⁴³;
Musí dojít k posílení role úřadů práce i inspektorátů práce jako kontrolních orgánů a subjektů udílejících sankce.
- zvýšit informovanost příslušníků romských komunit o všech negativních dopadech nelegálního zaměstnávání;
Tvrdé postihy by měla doprovázet měkká a preventivně zaměřená opatření ke zvýšení informovanosti romských komunit o rizicích a o dlouhodobých důsledcích spojených s výkonem nelegální práce.

⁴¹ více informací viz www.ethnic-friendly.eu.

⁴²Nelegální práce je pojem, který je vymezen v zákoně č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Nelegální práce je podle tohoto zákona: 1) pokud fyzická osoba nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nejde-li o osobu uvedenou v manželce nebo dítě této fyzické osoby, nebo 2) pokud cizinec nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy, nejde-li o osobu uvedenou v manželce nebo dítě této fyzické osoby, nebo ji vykonává v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona povolení k zaměstnání vyžadováno.

⁴³Systém kontrolní činnosti ve vztahu k nelegální práci a sankce za správní delikt, za nějž je nelegální práce považována, jsou vymezeny v zákoně č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti v § 139 a v § 140. Fyzické osobě, která vykonává nelegální práci, hrozí pokuta do 10 000 Kč. Fyzické osobě, která umožní výkon nelegální práce, může být uložena pokuta do výše 500 000 Kč. Právnické osobě nebo podnikající fyzické osobě, která umožní výkon nelegální práce, může být uložena pokuta do výše 5 000 000 Kč.

Osvětová činnost by měla být primárně zaměřená na mladé Romy, kteří na trh práce teprve vstupují, dále na nezaměstnané Romy, u nichž nedostatek příležitostí na otevřeném trhu práce zvyšuje ochotu pracovat nelegálně.

Téma nelegální práce by mělo být součástí poradenství v oblasti zaměstnanosti, občanské nauky a finančního vzdělávání na školách.

Osvěta by měla být rovněž součástí poskytovaných sociálních služeb ve vyloučených romských lokalitách, dále sociálního poradenství v rámci systému pomoci v hmotné nouzi.

Realizátor:

- 5. MPSV – Sekce politiky zaměstnanosti ve spolupráci s úřady práce v regionu jako orgány odpovědné za monitorování, postihování nelegální práce i osvětu v rámci veřejných služeb zaměstnanosti.**
- 6. Obce s rozšířenou působností ve spolupráci s poskytovateli sociálních služeb na lokální úrovni jako realizátoři osvěty v rámci poskytovaných sociálních služeb.**
- 7. MŠMT jako subjekt odpovídající za včlenění tématu nelegální práce do rámcových vzdělávacích plánů.**

6. PŘEDLUŽENÍ (resort MF, ve spolupráci s MŠMT a MPSV)

Sociální vyloučení romských komunit má svou ekonomickou dimenzi, která bývá spojována s materiální deprivací a s adaptačními strategiemi zaměřenými na přítomnost bez strategického uvažování do budoucna.

Některé vyloučené romské rodiny řeší hmotnou nouzi půjčkami a využíváním nestandardních finančních produktů, což vede ke zvyšující se míře zadluženosti v této cílové skupině.

Nedostatečné příjmy a chudoba romských rodin spouští bludný kruh dluhů, kdy se dlužníci snaží uhradit své pohledávky dalšími půjčkami.

Nejzávažnějším problémem je destruktivní zadlužování romských rodin⁴⁴ u poskytovatelů vysoce zpoplatněných úvěrů, kdy v tomto odvětví působí subjekty, které cíleně zneužívají nedostatků v legislativě a nevědomosti lidí k snadným ziskům, placeným převážně daňovými poplatníky⁴⁵.

Kritickým okamžikem je situace, kdy dlužníci přestávají být schopni splácet své závazky – tato situace se nazývá předlužení⁴⁶.

Předlužení rodin žijících v podmínkách sociálního vyloučení představuje jednu z největších překážek v jejich integraci a snižuje jejich ochotu pracovat legálně, aby ochránili svůj příjem před exekucí a dalšími srážkami.

Ačkoliv vláda vytváří právní rámec pro fungování institucí poskytující finanční produkty a podporuje činnost subjektů na ochranu spotřebitelů, v praxi se ukazuje, že je podpora vlády v této oblasti nedostačující.

Problematika předlužení, která se zdaleka netýká jen romských rodin je natolik závažná, že vyžaduje řadu preventivních, represivních a kontrolních opatření, která povedou k zastavení hlubšího sociálního propadu předlužených domácností.

V oblasti řešení předlužení je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zvýšit ochranu spotřebitelů úvěrů a dalších finančních produktů před jednáním poskytovatelů finančních produktů odporujících dobrým mravům a poctivému obchodnímu stylu;**
- **zvýšit finanční gramotnosti příslušníků vyloučených romských komunit;**
- **rozšířit nabídku nízko úročených půjček a finančních produktů pro osoby ve finanční tísní.**

⁴⁴Jedná se zejména o náklady na prevenci a řešení kriminality související s řešením situace akutního zadlužení, náklady na ústavní výchovu dětí odebraných z rodin ze sociálně ekonomických důvodů, ztráty na povinných platbách vzniklé díky nelegální práci osob postižených exekucí, náklady na sociální dávky, atd. (publikace „Zadlužování“ Evaluace protidluhových programů Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, 2009 Praha).

⁴⁵Důvodem pro využívání neseriózních finančních produktů je nezaměstnanost dlužníků, kteří nejsou výdělečně činní, se obrací se žádostí o půjčku na neformální poskytovatele úvěrů a neseriózní splátkové společnosti⁴⁵, protože díky nezaměstnanosti a nemajetnosti nedosáhnou na seriózní finanční produkty, u nichž je solventnost potenciálního spotřebitele sledována.

⁴⁶„Čas zkusit to jinak“ : koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s./kol. aut., IQ Roma servis, o.s. Brno 2008.

6.1 OPATŘENÍ PROTI PŘEDLUŽENÍ

- **Průzkum finančního trhu a monitoring dopadu finančních produktů na situaci jejich spotřebitelů**

V praxi se objevuje řada praktik poskytovatelů finančních produktů, které jsou v rozporu s dobrými mravíky⁴⁷.

Doposud však nebyl realizován komplexní celonárodní výzkum, který by zdokumentoval tyto jevy a byl zdrojem relevantních sociologických dat, na jejichž základě by bylo možné vytvářet cílená opatření.

Cílem monitoringu by mělo být včasné rozpoznání rizikových produktů i jejich poskytovatelů a koncepce nástrojů k zabránění nekalým praktikám finančních subjektů vůči jejich spotřebitelům i ke zvýšení finanční gramotnosti spotřebitelů.

Monitoring by se měl zaměřit zejména na:

- 1) nabídku finančních produktů a využívané strategie jejich poskytovatelů při oslovování potenciálních spotřebitelů;
- 2) forma smluv, smluvní podmínky a pravidla pro poskytnutí finančních produktů;
- 3) míru zadluženosti a schopnost spotřebitelů uhradit své závazky;
- 4) dopady neúměrně zatěžujících půjček na situaci předlužených domácností.

Realizátor: MF

- **Včlenění finančního vzdělávání do rámcových vzdělávacích plánů škol i do systému celoživotního vzdělávání**

Malou informovanost sociálně vyloučených obyvatel zneužívají některé úvěrové a leasingové společnosti, které jim vnucují nestandardní půjčky a finanční produkty přímo v jejich domácnostech za velmi benevolentních podmínek, aniž by zkoumaly jejich solventnost a tím profitují ze systému sociálních dávek, které často představují jediný stabilní příjem pro rodiny v níž jsou dospělí členové nezaměstnaní.

Zvyšující se míra předlužení a praktiky poskytovatelů finančních produktů naznačují potřebu systematického rozvoje finanční gramotnosti i v ČR.

Cílem opatření je systematicky zvyšovat funkční gramotnost u dětí i dospělých tak, aby byli schopní se odpovědně rozhodovat při využívání finančních produktů.

Za tímto účelem je nutné:

- vytvořit minimální standardy pro finanční vzdělávání na školách a zahrnout toto téma do rámcových vzdělávacích plánů MŠMT, podpořit školská zařízení při realizaci takto zaměřené výuky vytvářením metodických i výukových materiálů;

⁴⁷Neformální poskytovatelé úvěrů, tedy soukromé osoby půjčují na velmi vysoký úrok bez jakékoliv smlouvy, kdy své peníze vymáhají zpátky s využitím nátlaku, někdy i s využitím násilí. Příčinou neschopnosti splácet je často právě pro klienta nevýhodně koncipovaná smlouva. Podpisem smluvních podmínek se dlužníci téměř vždy vzdávají možnosti se v dané věci obrátit na soud, čehož je dosaženo tzv. rozhodčí doložkou, kdy již ve smluvních podmínkách figuruje jméno osoby, která bude případné spory rozhodovat. Splátkové společnosti půjčují peníze na nižší úrok ve srovnání se soukromými osobami, ale při podpisu smlouvy zavazují své klienty k mnoha povinnostem, zakomponovaným do smluvních podmínek, které jsou ve smlouvách psány mnohdy malým písmem a obsahují řadu nesrozumitelných zkratk a právních pojmů. Úvěrové podmínky v sobě skrývají například nečekaně vysoké smluvní pokuty.⁴⁷ Dalším využívaným institutem ze strany nebankovních subjektů jsou směnky, které nezdědka uživatelé podepisují nevyplněné už při podpisu smlouvy, aniž by si uvědomili, že tuto směnku za ně v případě řádného nesplácení vyplní věřitel, kdy na konci celého procesu může stát vysoká exekuce zahrnující několikanásobně vyšší dlužnou částku, která zdaleka přesahuje výši původní půjčky. Dalším vážným problémem, který není příliš zmapovaný a probíhá více méně skrytě ve vyloučených romských komunitách, je trestně právně postižitelná lichva, která má drastické dopady na situaci dlužníků a jejich rodin. Přitom je velmi obtížné přesvědčit oběti lichvy k podání trestního oznámení a svědectví proti lichváři.

- zahrnout téma finančního vzdělávání do pregraduálního i postgraduálního vzdělávání pedagogických pracovníků;
- zahrnout rozvoj finanční gramotnosti do oblasti celoživotního vzdělávání dospělých, zejména u rizikových skupin obyvatelstva, které jsou ohrožené předlužením;
 Finanční vzdělávání by mělo být nabízeno dlouhodobým příjemcům pomoci v hmotné nouzi, kdyby účast v kurzu měla být podmínkou pro poskytnutí dávek. Stejně tak by mohl být tento model využitý při práci s dlouhodobě nezaměstnanými uchazeči o zaměstnání.
 Prostřednictvím výuky získají účastníci ucelené informace o finančních produktech a o kritériích výhodných a nevýhodných půjček, včetně rizik při nesplácení dluhů.
- posilovat finanční gramotnost prostřednictvím širší osvěty s využitím veřejných sdělovacích prostředků.

Realizátor:

1. **MŠMT jako realizátor úkolů směřujících do oblasti školství a celoživotního vzdělávání;**
2. **MPSV jako subjekt odpovědný za propojení finančního vzdělávání s veřejnými službami zaměstnanosti a s poskytováním dávek v hmotné nouzi.**

- **Legislativní ochrana spotřebitelů finančních produktů a zvýšení státního dozoru nad činností nebankovních institucí**⁴⁸

Právní řád ČR nedostatečně chrání spotřebitele finančních produktů a umožňuje jejich poskytovatelům využívat řadu právních klíčků, což přinést nízkopříjmovým romským domácnostem fatální následky.

Cílem opatření je přijmout taková legislativní opatření, která dostatečně ochrání spotřebitele před jednáním poskytovatelů finančních produktů, které jsou v rozporu s dobrými mravy.

Legislativní úprava by měla zajistit:

- důsledné posuzování solventnosti spotřebitele před uzavřením smlouvy o poskytnutí finančního produktu v souladu s povinností jeho poskytovatele *zvláštní obezřetnosti*;
- zákaz uzavírání smluv odporujících dobrým mravům s nevýhodnými či neprůhlednými podmínkami⁴⁹;
- stanovení hranice výše úroků a plateb souvisejících s využíváním finančních produktů⁵⁰;

⁴⁸ Opatření vychází z publikace „Čas zkusit to jinak“ : koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s./kol. aut., IQ Roma servis, o.s. Brno 2008.

⁴⁹ Alternativou opatření je snížení smluvních pokut v případě, že poskytovatel půjčky jednal nepřiměřeně lehkovážně a zapůjčil peníze vysoce rizikovému spotřebiteli, u něhož bylo zřejmé, že nebude schopen dluh splácet. Povinnost obezřetnosti poskytovatele úvěru by měla být součástí legislativní úpravy, kdy by bylo možné půjčit peníze jen do určité částky odpovídající podílu úvěru k celkovému předpokládanému příjmu za dané období. Toto pravidlo by mělo být uplatněno zejména u spotřebitelů, kteří jsou závislí na sociálních dávkách nebo pobírají důchod.

⁵⁰ Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 15. prosince 2004 vyslovil tento právní názor: „Dovolávací soud proto dospěl k závěru, že nepřiměřenou a tedy odporující dobrým mravům je zpravidla taková výše úroků sjednaná ve smyslu ustanovení § 658 odst. 1 občanského zákoníku, která přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček. Nejvyšší soud ČR již předtím judikoval, že smlouvy, kdy jedna smluvní strana zneužívající něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě

- zákaz využívání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách a směnek ve spotřebitelských vztazích;
Podpisem smluvních podmínek se dlužníci téměř vždy vzdávají možnosti se v dané věci obrátit na soud, čehož je dosaženo tzv. rozhodčí doložkou, kdy již ve smluvních podmínkách figuruje jméno osoby, která bude případné spory rozhodovat. Situace zadlužení často končí tak, že je dlužníkům exekuvován příjem a oni se tak ocitají bez prostředků na živobytí.
- reforma oblasti ručení;
- reforma insolvenčního řízení a osobního bankrotu, která je v současnosti pro chudé sociálně vyloučené Romy nedostupná;
I když existuje insolvenční zákon, který umožňuje předluženým osobám uplatnit osobní bankrot, v praxi je pro většinu dlužníků většinou nepoužitelný. Soudy se ve většině případů přiklánějí k výkladu zákona, kdy dlužník, který nevlastní nemovitý majetek, nemůže osobní bankrot podstoupit. Situace vede v konečném důsledku k tomu, že se dluhy předlužených rodin dostávají do stadia exekuce, což pro zadlužené znamená další navýšení dluhů o náklady soudního řízení a exekuce.
- rozšíření dozorové činnosti České národní banky i nad nebankovní subjekty;
Nejvíce problémovými ve vztahu k vyloučeným Romům jsou nebankovní subjekty, které fungují bez psaných pravidel a nepodléhají regulaci prostřednictvím níž by bylo možné sledovat zákonnost podmínek poskytování finančních produktů.
- regulace reklamy novelizací zákona o regulaci reklamy pro oblast půjček/úvěrů⁵¹;
Na zvyšující se míru zadluženosti v romských komunitách má vliv i vtíravá reklama.
Reklama by neměla být zaměřena na složky obyvatelstva, které nejsou ekonomicky aktivní a jsou ohroženy chudobou, zároveň nemají dostatečné právní povědomí a nedokážou správně posoudit následky svých právních úkonů.
Navrhovaná legislativní úprava by mohla být v tomto znění:
Reklama na půjčky a úvěry nesmí:
 - a) nabádat k impulzivnímu používání těchto finančních produktů anebo záporně či ironicky hodnotit racionální zvažování při půjčování peněz
 - b) být zaměřena na osoby mladší 18 let, zejména nesmí tyto osoby ani osoby, které jako mladší 18 let vyhlížejí, zobrazovat nebo nesmí využívat prvky, prostředky nebo akce, které osoby mladší 18 let oslovují
 - c) vytvářet dojem, že půjčení peněz je bez rizika a bez nákladů;
 - d) spojovat použití půjčených prostředků s nákupem služeb nebo s nákupem předmětů denní spotřeby, zejména potravin

Realizátor: MF

- **Tvorba koncepce a podpora realizace nízko úročených půjček pro osoby ve finanční krizi**

Pro osoby, které díky nemajetnosti a nezaměstnanosti nedosáhnou na finanční produkty seriálních bankovních institucí, je nutné zajistit dostupnou nabídku nízko

poskytnout (resp. slíbit) plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, jsou tzv. lichevními smlouvami, pokud jednající podle konkrétního případu věděl (nebo musel vědět), že druhá strana je postižena vypočtenými okolnostmi a tuto okolnost využil. Smlouvy této povahy jsou pro rozpor s dobrými mravy absolutně neplatné.

⁵¹ „Čas zkusit to jinak“: koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s./kol. aut., IQ Roma servis, o.s. Brno 2008.

úročených půjček k pokrytí uznatelně vyšších výdajů, např. na zboží dlouhodobé spotřeby.

Tento nástroj je běžně využíván v zahraničních zemích.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

V zahraničí je běžná spolupráce vládních a nevládních organizací při řešení situace předlužených osob. V USA např. byly za tímto účelem zřízeny komunitní banky a jiné další instituce poskytující výhodné úvěry. Inspirativním modelem je irský model, kde je zásadním článkem pomoci předluženým efektivní a dostupné poradenství. Tento typ poradenství nabízí úřady sociální péče, spotřebitelské organizace a většina obcí, přičemž je toto poradenství bezplatné. Zároveň zde místní úřady poskytují i půjčky, na jejichž financování získávají prostředky z projektů sociální inkluze. V každé obci fungují instituce (credit unions), které poskytují půjčky nízkopříjmovým obyvatelům, mají-li alespoň minimální historii úspor. Na činnost těchto institucí je napojeno finanční poradenství (Zadluženost, Agentura pro sociální začleňování, 2009).

Opatření má kromě zlepšení finanční situace spotřebitele další pozitivní dopady, kdy se nejedná o finanční pomoc formou dávky nebo daru, ale jde o formu podpory, která aktivizuje dlužníka ke splácení dlužné částky, vede k rozvoji jeho finanční gramotnosti a k dlouhodobému finančnímu plánování rozpočtu domácnosti.

Půjčka funguje i jako nástroj prevence vzniku dalších rizikových forem chování jako je např. půjčka u lichváře nebo majetková kriminalita, které by za jiných okolností mohly být zdrojem obživy k získání finančních prostředků.

Poskytovatelem půjček by mohl být stát, místní samospráva, nevládní organizace či finanční instituce na základě dohody.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

V průběhu roku 2001 byl v Ostravě a v Ústí nad Labem realizovaný projekt Nouzový sociální fond financovaný Kanceláří vysokého komisaře pro uprchlíky OSN v Praze. Projekt Nouzový sociální fond⁵² měl dva hlavní cíle:

- 1) poskytovat finanční půjčku nejchudším příslušníkům romské populace z důvodu dlouhodobé potřeby;
- 2) poskytovat rychlou půjčku na řešení náhlé nouze

Podle hodnocení bylo výhodou tohoto fondu funkční pružnost, adresnost, kontrolovatelnost a preventivní charakter⁵³.

Poskytnutí půjčky by mohlo být propojené s možností odkladu v případě, že nebude občan schopen dluh ve stanovené lhůtě splatit, dále s bezplatným finančním poradenstvím a doprovodným sociálním programem zaměřeným na stabilizaci socioekonomické situace a v neposlední řadě s finančním vzděláváním.

Realizátor: MPSV ve spolupráci s MF a MLP

⁵²Tento fond byl vytvořen k ověření možnosti principů obsažených v materiálu EU „Mikrofinance a snižování chudoby“.

⁵³ „Zadlužování“: Evaluace protidluhových programů Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách; Agentura pro sociální začleňování Praha 2009.

- **Vytvoření sítě bezplatného finančního poradenství propojeného s právním servisem a sociálními službami.**

Cílem opatření je poskytnout bezplatnou odbornou pomoc těm, kteří nejsou s ohledem na své majetkové poměry a úroveň sociálních kompetencí schopni řešit zadluženost vlastními silami.

V současnosti není v ČR dostupná síť této specifické služby, která nabízí svým uživatelům uplatnit svá zákonná práva a prakticky řešit zadluženost.

Bezplatné finanční poradenství pomáhá uživateli zorientovat se v situaci, dále při vyjednávání s finanční institucí, kromě toho zvyšuje jeho povědomí o finančních produktech a jejich rizicích, nabízí mu i podporu při tvorbě a spravování rozpočtu domácností a tím systematicky zvyšuje finanční gramotnost dlužníků.

Finanční poradenství by mělo být propojeno s dalšími navazujícími sociálními službami cílenými na stabilizaci socioekonomické situace dlužníků a na vyjednávání s věřiteli či exekutory v terénu při hledání vhodného řešení situace⁵⁴.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

V Olomouci funguje občanské sdružení SPES, které pomáhá lidem v obtížné majetkové situaci, do které se dostali v důsledku svého předlužení. Jeho cílem je poskytovat odborné poradenství, jak takovou situaci vyřešit vlastními silami a v mezích zákona. Kromě terénních pracovníků proto SPES spolupracuje s týmem právníků, ekonomů a psychologů, což umožňuje Sdružení podívat se na problémy klienta celistvě.

Prvním pilířem činnosti SPES je poradenství pro zadlužené domácnosti a to formou internetového poradenství, které bylo zahájeno 9. 2. 2006. SPES je rovněž vzdělávací organizací, která chce svými projekty na středních školách a mezi ohroženými skupinami obyvatelstva přispívat k větší ekonomické gramotnosti české populace.

Za tímto účelem je nutné:

- vytvořit dostupnou síť bezplatného finančního poradenství s využitím dotační podpory ze státního rozpočtu a z evropských strukturálních fondů;
- nastavit efektivní systém finančního vzdělávání a metodické podpory takto zaměřených specialistů a dalších pracovníků v sociální oblasti v přímé práci s uživateli služeb⁵⁵.

Realizátor:

- 1. MPSV jako poskytovatel dotační podpory v rámci existujících dotačních programů;**
- 2. zastupitelé obcí s rozšířenou působností jako iniciátoři vzniku opatření na lokální úrovni.**

⁵⁴Vhodným typem doprovodných služeb je např. terénní sociální práce, kdy terénní sociální pracovník nepřebírá pouze roli facilitátora komunikace mezi dlužníkem a věřitelem, ale zvyšuje motivaci klienta k ekonomické aktivitě a ke splácení dluhu. Součástí sociální práce by mělo být i dlouhodobé finanční plánování (tj. tvorba úspor na vzdělání, na zakoupení zboží dlouhodobé spotřeby, na jednorázové životní události spojené např. s narozením dítěte). K realizaci aktivit je možné získat finanční prostředky z dotací Ministerstva práce a sociálních věcí u registrovaných sociálních služeb nebo přímo z Evropského sociálního fondu.

⁵⁵Je nezbytné, aby finanční poradenství poskytovali skuteční profesionálové, kteří se orientují v současné legislativě i nabídce finančních produktů a využívají moderní metody sociální práce. Za tímto účelem je rovněž potřebné jim zajistit odpovídající vzdělávání, metodickou podporu, jejíž součástí bude opět tvorba metodických manuálů a informačních brožur.

7. BYDLENÍ *(resort MMR)*

Romové patří mezi jednu z ohrožených skupin s marginalizovanou pozicí na trhu s byty, kde ve větší míře podléhají nerovnostem a strukturálním bariérám.

Dlouhodobým problémem vyloučených Romů je nízká kvalita bydlení, která je pod úrovní českého standardu, kdy špatné bytové podmínky ohrožují zdraví i bezpečnost romských nájemníků.

Jednou z priorit v oblasti bydlení je zabránit protiprávnímu jednání s vyloučenými Romy ze strany soukromoprávních i veřejnoprávních subjektů, kteří zneužívají jejich nízkého právního povědomí a znevýhodňující společenské postavení.

Za tímto účelem je nutné rozvíjet síť poskytovatelů odborné pomoci, cílené na zvýšení informovanosti Romů o právech a povinnostech nájemců a o řešení situací, kterým mohou v oblasti bydlení čelit.

Zásadní roli při řešení bytové situace obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit hraje obecní bytová politika, která ovlivňuje vznik těchto lokalit, zároveň však může přispět k zabránění jejich šíření či přímo iniciovat jejich zánik.

V oblasti bydlení je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zabránit vzniku a šíření sociálně vyloučených romských lokalit a prostorové segregaci jejich obyvatel;**
- **zvýšit dostupnost cenově přijatelného bydlení pro romské domácnosti s nízkými příjmy;**
- **zajistit rovný přístup Romů k bydlení a zabránit diskriminaci a protiprávním praktikám na trhu s byty, které jsou vůči nim uplatňovány;**
- **předcházet ztrátě bydlení u sociálně vyloučených příslušníků romských komunit v důsledku vzniku dluhů na nájmu.**

7.1 OPATŘENÍ V OBLASTI BYDLENÍ

- **Revitalizace sociálně vyloučených romských lokalit prostřednictvím tvorby integrovaných plánů rozvoje města**

Společným cílem státu i obcí by měla být revitalizace deprivovaných území, v nichž příslušníci romských komunit žijí, vytvoření podmínek pro sociální inkluzi obyvatel tohoto prostoru a prevence vzniku dalších vyloučených lokalit.

Řešení problémů sociálního vyloučení vyžaduje komplexní přístup a aktivní zapojení orgánů působících na všech úrovních veřejné správy i těch, pro něž jsou programy sociální inkluze určeny⁵⁶.

Dobrou praxí, kterou uplatnila řada měst, je vytvoření integrovaných plánů rozvoje města, prostřednictvím nichž lze nastartovat kultivaci vyloučených území a zvýšit prostorovou mobilitu obyvatel.

DOPORUČENÍ EVROPSKÉHO SPOLEČENSTVÍ

V dubnu roku 2007 byla přijata ministry odpovědnými za rozvoj měst Lipská charta o udržitelných evropských městech v době německého předsednictví EU.

Tato charta doporučuje, aby se evropská města pokusila o vytvoření integrovaných rozvojových programů měst jako celků. Takové implementačně orientované nástroje by měly: 1) popsat silné a slabé stránky měst a městských částí a čtvrtí založených na situační analýze; 2) definovat konzistentní rozvojové cíle pro urbánní oblasti a vytvořit vizi pro samotná města; 3) koordinovat plány a strategie pro různé části měst a sektorové strategie a technické plány městských částí, „postarat se“, aby plánované investice napomáhaly vyváženému rozvoji částí města; 4) soustředit a koordinovat využití prostředků soukromými i veřejnými aktéry z hlediska území; 5) koordinovat záměry na lokální úrovni a na úrovni přesahující do regionu; zapojit občany a jiné partnery, kteří mohou výrazně vypomoci formovat budoucí hospodářskou, sociální a ekologickou kvalitu každého území⁵⁷.

Integrovaný plán rozvoje města (dále jen IPRM) je základním koordinačním rámcem navazujícím na celkovou vizi a strategii rozvoje města za účelem identifikace a řešení problémů rozvojových oblastí města.

Před tvorbou samotných plánů by měla být ve vybraných lokalitách provedena sociodemografická analýza a urbanistický výzkum lokality, v nichž budou identifikovány její možnosti, příležitosti, slabá místa a další ohrožení rozvoje zatížených lokalit.

V IPRM by měly být zastoupeny jak investiční (tvrdé) tak i neinvestiční (měkké) projekty zaměřené na stabilizaci socioekonomické situace místních obyvatel a rozvoj lidských zdrojů.

Při tvorbě IPRM je kladen důraz na to, aby jednotlivé projekty byly provázané a realizované na principu partnerství soukromé a veřejné sféry.

Plánování měkkých opatření sociální integrace by mělo být propojeno s tvorbou střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

⁵⁶ Do procesu tvorby plánu by měly být kromě místní samosprávy zapojeny všechny subjekty klíčové pro oblast integrace Romů (vzdělávací instituce, zaměstnavatelé, poskytovatelé sociálních služeb, komerční subjekty, atd.) i samotní zástupci příslušníků romských komunit.

⁵⁷ Návrh koncepce přístupu státu k řešení problémů deprivovaných částí měst obývaných převážně občany romského etnika, MMR Praha 2008.

Dobrou praxí na lokální úrovni je zakomponovat do integrovaných plánů rozvoje města prostupný systém sociálního bydlení, který zohledňuje specifické potřeby v oblasti bydlení a úroveň schopností nájemníků najít si a udržet bydlení na otevřeném trhu s byty.

Součástí pronájmu bytu by měla být široká nabídka nebo přímo podmínka využívání podpůrných sociálních služeb, jejichž účelem je stabilizace socioekonomické situace domácnosti nájemníků, zajištění rozvojových vzdělávacích a volnočasových aktivit pro rodiny s dětmi a služeb pro potřebné nájemníky zaměřených na rozvoj dovedností, které jsou klíčové pro oblast bydlení, aby byli v budoucnu schopní si sami najít a udržet bydlení na otevřeném trhu byty.

Obce by rovněž měly ukončit rozsáhlou a nekoncepční privatizaci obecního bydlení, aby zůstala část obecního bytového fondu pro sektor sociálního bydlení s nižším nájemným.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Ostravské sdružení Centrom o.s. realizuje projekt s názvem *Bydlení s doprovodným sociálním programem*.

Sdružení vytvořilo třístupňový, oboustranně prostupný systém bydlení. III. stupeň bydlení označuje stav, kdy nájemci bydlí v nevyhovujících podmínkách v bytech, na ubytovnách, v neoprávněně obývaných prostorách nebo přímo na ulici.

Ke zlepšení jejich bytové situace jim je nabídnut II. stupeň bydlení s podnájmní smlouvou a se smlouvou o poskytování sociálních služeb. Uživatel v této fázi ještě nemá vlastní nájemní smlouvu, při podpisu podnájmní smlouvy se zavazuje k účasti sociálního programu.

Pokud se nájemce v II. stupni bydlení osvědčí, potom přestupuje do bydlení I. stupně s nejkvalitnějšími bytovými podmínkami, v němž bydlí první rok na základě podnájmní smlouvy s příslibem vlastní nájemní smlouvy. V tomto stupni jsou nájemníkům nabízeny služby omezeně, ale stále je zde podmínka spolupracovat s terénním sociálním pracovníkem a využívat odborné sociální poradenství. Byty, které jsou nájemcům poskytnuty, jsou v majetku samosprávy či soukromého pronajímatele.

Podpora městům při tvorbě IPRM by měla spočívat:

- v zajištění odpovídajícího a dlouhodobé financování prostřednictvím dotačních programů na národní úrovni i na úrovni evropských strukturálních fondů;
V roce 2009 bylo možné získat finanční podporu na realizaci opatření obsažených v plánu ze strukturálních fondů Evropské unie v programovacím období 2007 – 2013 (zejména pro čerpání dotací z Regionálního operačního programu - ROP a Integrovaného operačního programu - IOP).
V současnosti je možnost čerpání dotací pro města a regiony uzavřena a je nutné zajistit navazující dotační programy na další období.
- ve vytvoření dotačních programů regionálního rozvoje pro města a obce s počtem obyvatel nižším 20 tisíc;
- nabídnout odbornou pomoc městům při zpracování integrovaných plánů rozvoje města a vytvářet příležitosti pro sdílení zkušeností tvůrců těchto plánů (tj. zajistit experty jako konzultanty, vytvořit internetový portál pro podávání aktuálních informací týkajících se regionálního rozvoje, pro sdílení příkladů dobré i špatné praxe na národní i mezinárodní úrovni; dále pravidelně pořádat kongresy a semináře na toto téma pro zastupitele obcí, měst i krajů).

Realizátor:

- 1. MMR jako gestor dlouhodobého financování regionálního rozvoje a odborný konzultant pro tvůrce plánů;**

2. zastupitelstva měst a obcí s rozšířenou působností jako iniciační subjekt pro tvorbu plánů a opatření sociální inkluze;
3. Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách ve spolupráci s Centry regionálního rozvoje jako iniciační a koordinační subjekt při tvorbě a realizaci IPRM.

- **Podpora dostupnosti sociálního bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti**

Jednou z bariér k získání kvalitního bydlení je u vyloučených Romů kromě diskriminace na trhu s byty i chudoba⁵⁸.

Koncepci sociálního bydlení dlouhodobě rozvíjí Ministerstvo pro místní rozvoj. V srpnu 2009 bylo vládou schváleno nařízení vlády ze dne 17. srpna 2009 o podmínkách použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám, které rozpracovává oblast sociálního bydlení, zejména podmínky přidělování dotací a vymezuje cílovou skupinu tohoto opatření, kdy hlavním kritériem pro přidělení podporovaného bytu je hranice příjmu domácnosti a přítomnost dalších handicapů.

Pozitivním přínosem je skutečnost, že nařízení vlády otevřelo prostor pro realizaci opatření kromě obcím i jiným poskytovatelům (tj. soukromým poskytovatelům a nevládním organizacím).

Vládní nařízení by však mělo obsahovat další mechanismy, které zvýší šance nízkopříjmových domácností, tedy i těch romských, na získání sociálního bydlení.

Nařízení vlády by mělo být upraveno následovně:

- kritériem pro pronajmutí podporovaného bytu by kromě hranice příjmu a zdravotního omezení měla být i výchova nezaopatřených dětí v rodině;
- je nutné navýšit investiční podporu tak, aby se provozovatelům podporované bydlení vyplácelo
 - 1) u bytů 1. typu nejméně na 9 000 Kč/1m², kdy výše dotace nepřesáhne 630 000 Kč
 - 2) u bytů 2. typu nejméně na 8 000 Kč/1m², kdy výše podpory nepřesáhne 560 000 Kč
- mělo by rovněž dojít ke zvýšení ceny za pronájem bytu na 60 Kč/1m² (tj. 2 070 - 2484 Kč měsíčně), v Praze na 70 Kč/1m² (tj. 2415 Kč – 2898 Kč měsíčně) tak, aby byl provoz podporovaných bytů pro pronajímatele výhodnější. Výše nájmu by zároveň stimulovala nájemce zvýšit si příjem prací. Příliš nízká cena by mohla být mít spíše pasivizující efekt pro domácnosti, které mají potenciál k vyššímu výdělku a k přestupu ke klasickému se mohou stát závislé na podporovaném bydlení. Osoby s nízkými příjmy, u nichž je snížena možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním, mohou zažádat o sociální dávky na bydlení, prostřednictvím nichž lze kompenzovat náklady na bydlení, které přesahují jejich finanční možnosti.
- nařízení by mělo obsahovat podrobněji rozpracované mechanismy kontroly činnosti poskytovatelů podporovaného bydlení, jejichž součástí bude zajištění rovného přístupu k podporovanému bydlení, aby nedocházelo ke zvýhodnění jiných skupin obyvatelstva se specifickými potřebami v oblasti bydlení před romskými

⁵⁸Aktuálně dochází k postupné deregulaci a k jednostrannému zvyšování nájemného, kterou doprovází zvyšování cen energií, což neúměrně zatěžuje rozpočet ekonomicky slabších domácností. V důsledku chudoby někteří vyloučení Romové sami dobrovolně hledají levné bydlení v okrajových částech města nebo jsou do těchto lokalit stěhovány nedobrovolně z vůle obcí či pronajímatelů. Prostředí těchto lokalit snižuje kvalitu života jejich obyvatel, je zdrojem mnoha dalších bariér, které jim brání žít život běžný ve většinové společnosti.

- poskytnutí dotace ze Státního fondu rozvoje bydlení by mělo být propojeno s nabídkou výhodných úvěrů pro příjemce dotace (např. úvěrů ze strany Českomoravské záruční a rozvojové banky, a.s., která nabízí výhodné programy úvěrů v rámci dotačního programu PANEL ze Státního fondu rozvoje bydlení).

Souvisejícím opatřením je zmapování dostupnosti sociálních forem bydlení pro znevýhodněné Romy.

Za tímto účelem by měl být proveden výzkum v gesci Ministerstva pro místní rozvoj, jehož záměrem bylo v minulém roce realizovat *Výzkum romských etnik v regionech* za účelem zmapování bytové situace znevýhodněných Romů.

Klíčovou oblastí je rovněž monitorování přístupu nízkopříjmových domácností (tedy i těch romských) k bydlení a zajištění dostupnosti sociálního bydlení v rámci obecní bytové politiky.

Realizátor:

- 1. MMR jako realizátor změn souvisejícího nařízení vlády ČR, garant finanční podpory a realizátor výzkumu dostupnosti sociálních forem bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti;**
- 2. zastupitelstva obcí s rozšířenou působností jako iniciátoři vzniku sociálního bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti na lokální úrovni.**

- **Ochrana romských domácností před protiprávním jednáním subjektů na trhu s byty**

Znevýhodnění Romové jsou zranitelnější skupinou, která je díky nízkému právnímu povědomí více ohrožena protiprávním jednáním ze strany veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů na trhu s byty.

Na lokální úrovni se objevuje nedostatečná kapacita nevládních organizací i orgánů veřejné správy, které by mohly znevýhodněným Romům poskytnout odbornou právní pomoc.

Cílem tohoto opatření je nastavit ochranné mechanismy, prostřednictvím nichž bude možné vyhledávat a účinně řešit případy protiprávního jednání pronajímatelů.

Za tímto účelem je nutné:

- aktivně monitorovat výskyt diskriminujících a protiprávních praktik na trhu s byty, které se ve vztahu k Romům vyskytují a poukazovat na nerovné zacházení veřejných institucí s příslušníky romských komunit v oblasti bydlení;
- důsledněji aplikovat dozorovou a kontrolní činnost v systému státní správy i místní samosprávy, zvýšit informovanost občanů o činnosti veřejných institucích na lokální úrovni⁵⁹, které vykonávají dozorovou činnost a měly by jim v rámci své působnosti poskytnout odbornou pomoc při řešení protiprávního jednání.

Je nutné posílit aktivitu České spotřebitelské komory, která řeší případy protiprávního jednání v přístupu k bydlení.

Součástí poskytovaných sociálních služeb v romských komunitách by měla být takto zaměřená osvěta.

⁵⁹Diskriminaci na trhu s byty svým způsobem podporuje i malá informovanost veřejnosti o současné legislativní ochraně, o účinných postupech řešení diskriminace a dalších nelegálních praktik v oblasti bydlení, dále o činnosti subjektů, které by měly občanům v takové situaci napomáhat. Tyto subjekty by měly zvýšit své úsilí napomáhat lidem v jejich každodenním životě. Porušení zákazu diskriminace ze strany podnikatelských subjektů, jejichž činnost se vztahuje na poskytování bydlení a ubytování řeší Česká obchodní inspekce, která uplatňuje v praxi zákon o ochraně spotřebitele. Na tyto subjekty se konkrétně vztahuje § 6 zákona o ochraně spotřebitele, který obsahuje zákaz diskriminace ze strany hotelů, ubytoven a dalších poskytovatelů bydlení.

- zajistit rovný přístup Romů k obecnímu bydlení a nastavit transparentní a spravedlivý systém pronajímání obecních bytů⁶⁰.
Osvědčenou praxí na úrovni obcí je zpracovat systém pronajímání obecních bytů do obecních vyhlášek, jenž podléhá doзору Ministerstva vnitra, které je garantem toho, že systém přidělování obecních bytů bude transparentní a nediskriminující vůči žadatelům o obecní byt.
- zajistit metodickou podporu a antidiskriminační školení pro pracovníky veřejnoprávních institucí působících v oblasti bydlení.
- zajistit dostupnost antidiskriminačního servisu a bezplatného právního poradenství pro Romy, kteří čelí protiprávnímu jednání⁶¹.
Prostřednictvím těchto aktivit mohou Romové uplatnit své právo na rovné zacházení a účinně řešit diskriminaci na trhu s byty (např. mimosoudním vyjednáváním nebo přímo uplatněním antidiskriminačního zákona dalších právních předpisů v praxi) a další nelegální praktiky subjektů na trhu s byty.
Potenciální realizátory tohoto opatření jsou nevládní organizace. Za tímto účelem je nutné legislativně upravit oblast bezplatné právní pomoci a otevřít prostor pro její poskytování i jiným realizátorům⁶², následně za tímto účelem rozvíjet dotační programy pro realizaci bezplatné právní pomoci.
Potřeba realizace antidiskriminačního servisu na lokální úrovni by měla být předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na lokální úrovni.

Realizátor:

- 1. zastupitelé obcí s rozšířenou působností jako iniciátoři vytvoření obecních vyhlášek upravujících oblast přístupu občanů k obecnímu bydlení;**
 - 2. MV jako subjekt zajišťující dozоровou a kontrolní činnost ve vztahu k obecním vyhláškám k přístupu občanů k obecnímu bydlení;**
 - 3. MS jako tvůrci legislativní úpravy bezplatné právní pomoci a poskytovatel dotační podpory;**
 - 4. nevládní organizace jako realizátoři antidiskriminačního servisu a bezplatné právní pomoci.**
- **Prevence ztráty bydlení v důsledku vzniku dluhů na nájemném**

Finanční náročnost bydlení, která kontrastuje s nízkými příjmy sociálně vyloučených romských domácností, zvyšuje pravděpodobnost vzniku dluhů na nájmu i dluhů za služby spojené s užíváním bytu.

Neschopnost hradit náklady spojené s bydlením naráží na radikální postupy řešení ze strany pronajímatelů, k čemuž přispěla i novela zákona č. 40/1964 Sb., občanského

⁶⁰V praxi se objevuje nejasnost pravidel a kritérií, podle nichž jsou žádosti o byt posuzovány, přičemž tato kritéria nejsou často ani zveřejněna. Nejasnost a neprůhlednost nastavených kritérií zvyšuje riziko diskriminačního jednání členů komise při výběru žadatelů.

⁶¹ V současnosti Ministerstvo pro místní rozvoj nabízí dotační podporu organizacím, které poskytují právní a odborné poradenství veřejnosti při řešení široké škály problémů v oblasti bydlení. V roce 2008 přerozdělilo za tímto účelem částku ve výši 6,5 milionu Kč.

⁶²Legislativní ukotvení této oblasti by umožnilo znevýhodněným Romům chránit svá práva prostřednictvím státem definované, hrazené a systematicky nabízené právní pomoci. V současnosti mohou osoby, které se nemohou z různých příčin a důvodů domoci právní pomoci advokátem, využít možnost bezplatné právní pomoci nebo právní pomoci za sníženou odměnu ze strany České advokátní komory při splnění podmínek uvedených v § 18 zákona č. 85/1996 Sb. Jedná se o jednu konkrétní právní službu, která nezbytně nutně, resp.povinně vyžaduje zastoupení advokátem. V současnosti je tato služba dostupná pouze v každém krajském městě České republiky, je tedy obtížné jí zajistit.

zákoníku, která umožnila pronajímatelům dát při splnění zákonem stanovených podmínek (tj. hrubé porušování povinností vyplývajících z nájmu) nájemníkům výpověď z nájmu bytů bez přivolení soudu⁶³.

Tohoto postupu hojně využívají i některé obce, aniž by se před vystěhováním nájemníků uchýlily k využití dostupných preventivních nástrojů k zabránění ztráty bydlení.

Zásadním doporučením pro obce v této oblasti je využívání nástrojů včasné prevence, které brání nárůstu dluhů na nájmu, ztrátě bydlení a hlubšímu sociálnímu propadu zadlužených rodin.

Za tímto účelem je nutné:

➤ zajistit obcím metodickou podporu při práci s dlužníky na nájemném s ohledem na legislativní změny;

➤ nastavit na úrovni obcí systém včasné kontroly úhrady nájmu u nájemců tak, aby byl včas podchycen nedoplatek na nájmu;

U příjemců dávek na bydlení je dobrou praxí požadovat doložení uhrazených nákladů na bydlení každý měsíc a v případě, že náklady nebudou úmyslně uhrazeny, lze využít další preventivní nástroje jako např. využívání institutu zvláštního příjemce a možnosti poukázání doplatku na bydlení pronajímateli⁶⁴, přičemž obě opatření by měla být požívána dočasně a vždy by měla být propojena s individualizovanou sociální prací⁶⁵, která povede k postupné stabilizaci socioekonomické situace zadlužené domácnosti a k rozvoji kompetencí nájemníků potřebných pro oblast bydlení.

➤ dobrou praxí, kterou některé obce začaly využívat při práci s neplatiči, je vytvoření společné metodiky práce s nájemci, kteří dluží na nájmu;

Metodika určuje postup řešení dluhů na nájmu u všech zainteresovaných subjektů (tj. správy nemovitosti, bytového a sociálního odboru, spolupracujících poskytovatelů sociálních služeb) a vymezuje jejich postupy, které na sebe navazují, kompetence a kroky, které by měly podniknout.

Metodika obsahuje i jednotlivé nástroje včasné prevence a motivační prvky při práci s dlužníky, mezi něž je možné zahrnout:

⁶³Tato podmínka je splněna, pokud nájemce nezaplatí výši trojnásobku měsíčního nájemného a úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Svým způsobem novela přinesla i pozitivní výchovný efekt - přispěla ke zvýšení platební morálky neplatičů.

⁶⁴Využití institutu zvláštního příjemce umožňují zákony vztahující se k poskytování sociálních dávek, v kontextu s oblastí bydlení se jedná o zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákon č. 117/1995, Sb. o státní sociální podpoře. Z dávek na bydlení je možné poukázat přímo pronajímateli nebo poskytovateli služeb doplatek na bydlení, který spadá mezi dávky pomoci v hmotné nouzi (§ 42 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi). Doplatek na bydlení lze takto použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného či služeb spojených s bydlením, a to tak, že plátee doplatku (příslušný úřad) jej poukazuje přímo pronajímateli nebo poskytovateli služeb. Tento postup nelze využít u příspěvku na bydlení, který je součástí dávek státní sociální podpory. U příspěvku na bydlení lze zřídit pouze institut zvláštního příjemce, který je pak oprávněn bez souhlasu oprávněné osoby k úhradě nedoplatku nájemného z bytu a úhradě za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Zvláštním příjemcem může příslušný úřad stanovit jen fyzickou nebo právnickou osobu, která s ustanovením souhlasí.

⁶⁵ Individualizovanou sociální práci lze zajistit buď ze strany sociálního odboru v rámci pomoci v hmotné nebo terénní práci fungující pod místní samosprávou nebo prostřednictvím jiného poskytovatele (např. NNO). Sociální pracovníci by se měli při práci s uživatelem služby zaměřovat i na posílení jeho finanční gramotnosti a schopnosti plánovat rozpočet domácnosti, dále na zvýšení motivace splácet dluh na nájmu a asistovat mu při zřízení a dodržování splátkového kalendáře i při vyjednávání se všemi zainteresovanými subjekty. Financování doprovodných sociálních služeb je možné zajistit prostřednictvím dotačního programu MPSV u registrovaných sociálních služeb, dále prostřednictvím dotačního programu Rady vlády pro záležitosti romských komunit, popř. i ze zdrojů z Evropského sociálního fondu. Dostupnost programu by měla být předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

1. zřízení splátkového kalendáře s ohledem na rozpočet domácnosti;
2. zřízení zvláštního příjemce u dávek na bydlení;
3. poukázání doplatku na bydlení pronajímateli;
4. uzavření nájemní smlouvy s dlužníky na dobu určitou a opakovaně ji prodlužovat pokud nájemníci řádně splácí dluh a platí nájem;
5. možnost odpracovat si dluh (např. úklid společných prostor domu, veřejného prostranství);
6. prominutí poplatků z prodlení při pravidelném splácení dluhu;
7. propojení bydlení se sociální službou u nespolehlivých nájemníků, kteří nejsou schopni dodržovat splátkový kalendář;
Služba bude plánovaná a realizována s ohledem na úroveň schopnosti nájemníka důležitých pro oblast bydlení (doporučenými typy služeb jsou terénní sociální práce a odborné sociální poradenství). Součástí těchto služeb by mělo být poradenství a soustavná osvěta, jejímž cílem bude zvýšení informovanosti o povinnostech a právech vyplývajících z nájemního vztahu, o způsobech řešení problémů spojených s bydlením;
8. institut domovnictví.

➤ rozvíjet a aplikovat komunitní práci v oblasti bydlení:

Velmi účinným nástrojem, který se v některých lokalitách osvědčil v oblasti bydlení, je komunitní práce, prostřednictvím níž lze spojit nájemníky ve společném úsilí zlepšovat kvalitu bydlení v domě, společně řešit problémy spojené s bydlením, které přesahují rámec jednotlivých domácností a vztahují se k údržbě společných prostor v domě.

Veškeré instrumenty uvedené výše by měly být používány včas, efektivně a synergicky.

Realizátor:

1. **zastupitelstva obcí s rozšířenou působností jako pronajímatelé obecních bytů ve spolupráci s místními poskytovateli sociálních služeb jako iniciátoři a realizátoři opatření na lokální úrovni;**
2. **veřejný ochránce práv jako gestor metodické podpory obcí v přenesené působnosti.**

Těžiště sociální ochrany vyloučených Romů by se mělo posouvat od výplaty sociálních dávek v rámci systému státní sociální podpory a pomoci hmotné nouzi k poskytování integračních sociálních služeb, jejichž součástí bude cílená sociální práce s jednotlivci a jejich rodinami za účelem rozvoje jejich kompetencí a samostatnosti, aby mohli v budoucnu fungovat nezávisle na pomoci ze strany sociálních institucí.

Poskytování sociálních dávek by mělo být vždy propojeno s individualizovanou sociální prací, jejímž základem bude tvorba individuálních plánů vedoucích k sociálnímu začleňování.

Dávkové systémy by měly pružně reagovat na ochotu příjemců dávek účastnit se tvorby plánu a realizace kroků vedoucích k jejich sociálnímu začlenění.

Vláda ČR rovněž v oblasti sociální ochrany podporuje reformu systému péče o ohrožené děti a realizaci *Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011*⁶⁶.

Zásadním předpokladem efektivní sociální intervence je kulturně citlivý přístup a nediskriminující jednání pracovníků záchranné sociální sítě, které je v souladu s principy dobré správy⁶⁷, proto je zásadním cílem tyto principy důsledně zavádět do fungování celého systému sociálního zabezpečení.

V oblasti sociální ochrany je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. nastavit funkční systém evidence a evaluace sociálních programů k identifikaci jejich vlivu na situaci romských komunit;**
- 2. vytvořit na lokální úrovni přístupný systém kvalitních sociálních služeb, který by flexibilně reagoval na vývoj situace romských rodin a rozvoj sociálních kompetencí jejich členů;**
- 3. důsledně aplikovat principy dobré správy do fungování plošné záchranné sociální sítě.**

⁶⁶Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti směřuje 1) ke zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny; 2) sjednocení postupů pracovníků při řešení konkrétní situace ohroženého dítěte; 3) snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče; 4) zvýšení životních šancí ohrožených dětí, podpora jejich potenciálu a zachování životní úrovně.

⁶⁷Veřejný ochránce práv vymezil 10 hlavních principů dobré správy. První princip zahrnuje **dodržování právního řádu**, který znamená povinnost úřadu postupovat v souladu s právním řádem ČR a zavazuje úředníky k tomu, aby využívali své pravomoci pouze k účelu, ke kterému jim byli zákonem svěřeny. Druhým principem je **neustrannost**, která požaduje rovné zacházení se všemi zainteresovanými subjekty, kdy je všem účastníkům dána možnost vyjádřit se k dané záležitosti. Třetím principem je **včasnost**, která zavazuje úřad vyřídit každé podání osoby v přiměřeném čase bez zbytečných průtahů, případně vyrozumět osobu o důvodech prodlevy a o předpokládaném termínu vydání rozhodnutí. Čtvrtým principem **předvídatelnost** požaduje po úřadu, aby rozhodoval shodně s tím, jak rozhodoval obdobné případy v minulosti, případně odůvodnil, proč se od své dosavadní praxe v konkrétním případě odchýlil. Pátý princip **přesvědčivost** předpokládá, že úřad poskytuje osobě během řízení přiměřené informace o zjištěných skutečnostech a o jejich povinnostech vůči úřadu, dále ji informuje o svém budoucím postupu. Šestý princip **přiměřenost** předpokládá, že úřad zohledňuje při uplatňování svých pravomocí mimořádnou situaci určité osoby a její oprávněné zájmy tak, aby jeho postup nebyl vůči této osobě nepřiměřeně tvrdý. Sedmý princip **součinnost** znamená, že úřad vždy usiluje o komplexní řešení problému osoby a o spolupráci s jinými úřady, vzájemnou komunikaci a předávání informací mezi svými vlastními odbory či organizačními jednotkami. Osmý princip **odpovědnost** požaduje po úřadu, aby se nevyhýbal posouzení předběžné otázky nebo přijetí rozhodnutí ve věci, která spadá do jeho působnosti. Devátý princip **otevřenost** předpokládá, že úřad umožní osobám nahlížet do všech úředních dokumentů a požít si jejich kopie. Toto oprávnění osob omezuje pouze do té míry, jakou vyžaduje ochrana osobních údajů, soukromí, oprávněných zájmů jiných osob nebo jiné zákonné limity. Desátý princip **vstřícnost** zavazuje úředníky, aby se chovali k osobám s respektem a zdvořilostí. Úřad se snaží pomoci osobě dosáhnout cíle, který sleduje svým podáním, a teprve v případě, že to není možné, protože tomu brání zákon nebo oprávněný zájem jiné osoby, úřad podání odmítne.

8. 1 OPATŘENÍ OBLASTI SOCIÁLNÍ OCHRANY

• **Důsledná evidence a evaluace sociálních programů cílených na příslušníky romských komunit.**

Aktuálním a naléhavým tématem v této oblasti je otázka důsledného monitorování a evaluace sociálních programů realizovaných ve prospěch vyloučených Romů.

Je nutné co nejpřesněji identifikovat vliv a dopady programu na situaci vyloučených Romů tak, aby nové programy a opatření dynamicky odrážely aktuální potřeby sociálně vyloučených Romů a jejich posuny.

Současný systém evidence a evaluace sociálních programů je nejednotný a nesystematický.

Chybějící data o efektivitě programů komplikují další strategické plánování nejen na lokální úrovni, ale i na národní úrovni, kdy subjektům romské inkluze chybí odpovídající údaje o efektivitě integračních opatření a aktuální situaci Romů pro tvorbu nových nebo zkvalitnění stávajících opatření, ale i pro rozhodování o přerozdělování finančních prostředků⁶⁸.

Za tímto účelem je nutné:

- zahájit na téma evidence a evaluace sociálních programů odbornou diskusi se zapojením českých i zahraničních expertů, jejímž účelem by mělo být:
 - sdílení příkladů dobré i špatné praxe;
 - vznik jednotné definice klíčových pojmů důležitých pro monitorování a evaluaci sociálních služeb;
 - vytvoření základní sady indikátorů ve vztahu k situaci romských komunit v ČR, jejichž sledováním by měli být poskytovatelé služeb pověřeni a jejichž naplňování by měli dokládat klíčovými subjektům romské integrace.
- nastavit systém metodické podpory poskytovatelů sociálních služeb a vytvořit vzdělávací programy zaměřené na evidenci a evaluaci sociálních programů;
- zajistit dotační podporu pro poskytovatele služeb na zajištění softwaru k evidenci a evaluaci sociálních programů.

Realizátoři: MPSV ve spolupráci s MLP

• **Budování kapacity poskytovatelů sociálních služeb v sociálně vyloučených romských lokalitách**

Klíčovým nástrojem sociální pomoci jsou pro oblast sociálního začleňování sociální služby, zejména služby sociální prevence.

Ve prospěch sociálního začleňování vyloučených Romů je nutné zajistit komplexní nabídku vzájemně propojených a logicky provázaných sociálních služeb pro všechny věkové kategorie znevýhodněných Romů, které by reagovaly na široké spektrum jejich potřeb a zohledňovaly míru jejich aktivizace i stupeň rozvoje jejich kompetencí.

Trendem v této oblasti by měl být posun klienta od terénní formy služeb (tj. od terénních programů) k ambulantním formám služby, které by měly sloužit k dosažení úplné samostatnosti uživatelů, kteří by na konci měli být schopní plně převzít odpovědnost za svůj život⁶⁹.

⁶⁸Ve prospěch romské integrace dochází často k plýtvání veřejných prostředků na realizaci výzkumů o stavu romských komunit, které lze při pravidelné a důsledné evidenci a evaluaci sociálních služeb zjistit od poskytovatelů sociálních služeb ve zkoumaných lokalitách.

⁶⁹Výsledným stavem by měl být život, který je odvozený od aktivní participace na otevřeném trhu práce, od schopnosti flexibilně se přizpůsobovat požadavkům trhu práce prostřednictvím celoživotního vzdělávání, zajištění rozvojových potřeb dětí, které budou motivované k získání co nejvyšší úrovně vzdělání, k budování

Opomíjenou formou práce s vyloučenými romskými komunitami, která by měla být rozšířena ve vyloučených romských lokalitách, je komunitní práce, která má vysoký potenciál ke změně díky její citlivosti k etnickým specifickým, k rodinným vazbám, tradicím i zvyklostem Romů.

Za tímto účelem je nutné:

- realizovat funkční dotační politiku státu s nabídkou provázaných dotačních programů na národní i mezinárodní úrovni (tj. z rozpočtu Evropského sociálního fondu⁷⁰);

Velmi důležitá je návaznost dotačních programů tak, aby poskytovatelé sociálních služeb měli možnost kontinuálního a nejlépe víceletého čerpání finanční podpory k dlouhodobému udržení komplexní nabídky, i pro budování vlastní kapacity a profesionalizaci dalších činností jejich organizace⁷¹.

- vytvořit funkční systém vzdělávání pracovníků působících v sociální oblasti; Aktuální potřebou je zajistit těmto pracovníkům vzdělávání a metodickou podporu v oblasti zavádění standardů kvality sociálních služeb v organizaci⁷².
- zajistit metodickou podporu krajům i obcím v procesu tvorby a realizace střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb⁷³;

Tvorba střednědobých plánů rozvoje města je rovněž příležitostí pro koordinaci aktivit místní samosprávy (zejména činnosti sociálních odborů) s aktivitami místních nevládních organizací.

Je nutné změnit vztah mezi oběma subjekty, aby nedocházelo ke kolizi jejich činnosti, zároveň je nutné zabránit duplicitnímu poskytování sociálních služeb.

Tvůrci střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb na lokální úrovni by měli mít možnost se pravidelně setkávat a sdílet příklady dobré a špatné praxe a společně vytvářet nové efektivnější postupy tvorby plánů rozvoje sociálních služeb.

Realizátor:

1. MPSV jako subjekt odpovědný za poskytování dotační podpory poskytovatelům sociálních služeb;

pracovní kariéry, v aktivní participaci v občanském životě, od možnosti dlouhodobě plánovat finance a vytvářet úspory.

⁷⁰ Časové prodlevy mezi jednotlivými dotačními programy v minulosti ohrožovaly stabilitu poskytovatelů sociálních služeb. Řada sociálních služeb byla do roku 2008 financována z Evropského sociálního fondu, zejména z Operačního programu rozvoj lidských zdrojů a z Iniciativy společenství Equal. Čerpání finančních prostředků z obou programů bylo ukončeno v polovině roku 2008. V následujícím období byla řada poskytovatelů ohrožena ukončením činnosti z důvodu nedostatku financí, protože zde chyběly návazné dotační programy, v rámci nichž by mohli čerpat finance na udržení služeb.

⁷¹ Efektivní dotační politika umožňuje organizacím vybudovat dostatečnou kapacitu, posilovat kompetence pracovního týmu, profesionalizovat poskytované služby a zavádět do praxe účinnější inovativní postupy.

⁷² Koordinátoři pro romské záležitosti vnímali ve svých zprávách o situaci romských komunit v krajích jako ohrožení dostupnosti sociálních služeb pro znevýhodněné Romy právě nesplnění standardů kvality sociálních služeb ze strany jejich poskytovatelů.

⁷³ V Galalově *Analýze sociálně vyloučených romských lokalit* bylo zjištěno, že pouze 1% zkoumaných obcí má vytvořenou specifickou strategii či plán řešení situace v sociálně vyloučených romských lokalitách, v 9% byla taková strategie součástí výstupů z komunitního plánování a 90% obcí nemělo strategii žádnou. Na národní úrovni vzniká řada koncepcí a strategií cílených na řešení situace sociálně vyloučených lokalit, nicméně nedochází k jejich důsledné implementaci v praxi. V praxi se rovněž projevuje odlišnost v kvalitě i konkrétnosti komunitních plánů (plány některých obcí jsou příliš obecné, obsahují pouze cíle bez plánování kroků v praxi). Na obranu obcí je nutné dodat, že jim v této oblasti nebyla poskytnuta dostatečná a intenzivní metodická podpora (obzvláště na úrovni menších měst a regionů). Odpovědnost za metodickou podporu přitom nesly krajské úřady. Díky různé míře a kvalitě metodické podpory vznikla řada odlišných komunitních plánů⁷³, v nichž je věnována různá míra pozornosti romským záležitostem. Z praxe krajských koordinátorů vyplývá, že jen málo identifikovaných sociálně vyloučených lokalit je přitom zahrnuto do procesu komunitního plánování.

2. krajské úřady ve spolupráci s obcemi s rozšířenou působností jako iniciátoři rozvoje systému komplexních a kvalitních sociálních služeb pro příslušníky sociálně vyloučených romských komunit.

• **Důsledná aplikace principů dobré správy do systému plošné záchranné sociální sítě**

Cílem opatření je uplatnění rovného korektního přístupu a respektování menšinových odlišností ze strany pracovníků institucí plošné záchranné sociální sítě.

Respektování menšinových odlišností v žádném případě neznamená totéž jako zvýšená tolerance k nezákonnému jednání členů menšin.

Respektování menšinových odlišností vyžaduje pozitivní snahu pochopit odlišnost kulturních hodnot a vzorců jednání, na jejichž základě nemůže být příslušník menšiny či cizinec odsuzován, vylučován, omezován či obecně diskriminován, pokud z jeho strany nedochází k porušení zákona.

K naplnění cíle by měla vést následující opatření:

- vzdělávání pracovníků institucí záchranné sociální sítě v oblasti aplikace principů dobré správy do jejich každodenní činnosti a multikulturní vzdělávání;
- tvorba související legislativy a metodických pokynů pro pracovníky s důslednou aplikací principů dobré správy;
- zveřejňování metodických pokynů a předpisů, kterými se pracovníci institucí zapojených do záchranné sociální sítě při práci s příjemci pomoci řídí tak, aby k nim měla veřejnost přístup s využitím vlastních internetových stránek, vývěsek a dalších informačních prostředků;
- průběžný monitoring postojů příjemců pomoci k fungování systému záchranné sociální sítě z hlediska naplňování principů dobré správy.

Realizátor:

- 1. MPSV ve spolupráci s veřejným ochráncem práv;**
- 2. MV jako gestor vzdělávání pracovníků územních samosprávných celků.**

Zdravotní stav vyloučených Romů je horší ve srovnání s většinovou populací, což je zapříčiněno celou řadou faktorů.

VÝZKUM SASTIPEN „ZDRAVÍ A ROMSKÁ KOMUNITA“

Národní zpráva z mezinárodního výzkumu „Sastipen – romská populace a zdraví“, který se zabýval zdravotním stavem romských komunit v několika evropských zemích a jejich přístupem ke zdravotní péči⁷⁴, dokládá horší zdravotní stav vyloučených Romů v ČR ve srovnání s většinovou populací. Podle výzkumu je přístup Romů ke zdravotní péči ovlivněn:

- 1) sociálním vyloučením;
- 2) sociokulturními charakteristikami této skupiny;
- 3) tradovaným způsobem života;
- 4) předsudečným či přímo protiprávním jednáním ze strany zdravotnických pracovníků.

Zdravotní situace vyloučených Romů vyžaduje komplexní přístup a využití vzájemně provázané zdravotní, bytové a sociální politiky.

V oblasti zdravotnictví je nutné dosáhnout následujících cílů:

- **zvýšit informovanost vyloučených Romů o zdravém životním stylu, o fungování systému zdravotní péče a minimalizovat tak jejich rizikové chování;**
- **zajistit vyloučeným Romům praktickou podporu při řešení jejich zdravotních problémů v každodenním životě;**
- **zajistit ochranu Romů před diskriminací a posílit jejich suverenitu jako pacientů;**
- **zvýšit informovanost, odstraňovat předsudky a posílit kompetence zdravotnických pracovníků pro práci se znevýhodněnými Romy.**

⁷⁴Rovný přístup ke zdraví je tématem, kterým se intenzivně zabývá Světová zdravotnická organizace v posledních třiceti letech, která jej zahrnuje jako prioritu celosvětové zdravotní politiky do programu „Zdraví pro 21. století“. Epidemiologické studie, které se zabývají porovnáváním zdravotního stavu jednotlivých sociálních a populačních skupin uvnitř vyspělých států poukazují na významné rozdíly v přístupu k péči o zdravotní stav i ve zdravotním stavu samém v neprospěch sociálně slabých. Cílem zdravotní politiky podporované Světovou zdravotnickou organizací je 1) redukce existující nerovnosti ve zdraví populace; 2) zajištění dostupnosti kvalitní zdravotní péče; 3) zvýšení počtu let prožitých bez poruchy zdraví.

9.1 OPATŘENÍ V OBLASTI ZDRAVOTNÍ PÉČE

- **Podpora a rozšíření programu zdravotně sociálních pomocníků, šíření dalších osvětových aktivit v sociálně vyloučených romských lokalitách**

Zásadním problémem v oblasti zdraví je nízká informovanost Romů o zdravém životním stylu a o fungování systému zdravotní péče⁷⁵.

ZPRÁVA O SITUACI V KRAJÍCH

Osvědčenou praxí je program zdravotně sociálních pomocníků. Hodnocení programu ze strany MZ z roku 2008 dokládá pozitivní dopady na situaci romských komunit v ČR zejména v oblasti zvýšení informovanosti romských komunit o zdravého životního stylu⁷⁶.

V roce 2008 působilo na území ČR odhadem asi 12 pomocníků a to jen v 6 krajích ČR, přitom krajsí koordinátoři pro romské záležitosti zmiňují ve svých zprávách mnohem větší potřebu realizace programu zdravotně sociálních pomocníků.

Cílem opatření je:

- 1) zvýšit informovanost vyloučených Romů v oblasti zdravého životního stylu;
- 2) posílit osvětovou činnost v oblasti zdravého životního stylu ve vyloučených lokalitách.

Cíle budou naplněny prostřednictvím následujících úkolů:

➤ **zajistit dostupnost programu zdravotně sociální pomocník v potřebných lokalitách;**

Program funguje v režimu sociálních služeb, kdy je možné získat finanční prostředky na jeho realizaci prostřednictvím dotační podpory MPSV při splnění podmínek zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách nebo z Evropského sociálního fondu.

Program by měl být propojen s realizací informačních kampaní a dalších osvětových aktivit se zapojením zdravotnických pracovníků, kteří ve spádové oblasti působí.

Opatření může mít i sekundární pozitivní efekt na zaměstnanost Romů, kdy umožní vhodným romským uchazečům získat pracovní místo a prostřednictvím dalšího vzdělávání si zvýšit kvalifikaci.

➤ **vzdělávání a metodická podpora zdravotně sociálních pomocníků;**

Potřebou je i zajištění a absolvování vzdělávacího programu pro zdravotně sociální pomocníky v rámci jejich celoživotního vzdělávání s využitím finančních prostředků z Evropského sociálního fondu.

⁷⁵Tyto výsledky dokládá i mezinárodní výzkumná studie s názvem “SASTIPEN Zdraví a romská komunita – analýza situace v Evropě”. Výzkum probíhal kromě České republiky, kde byla do jeho realizace zapojena kancelář Rady vlády pro záležitosti romských komunit, organizace Vzájemné soužití a další neziskové organizace, také v Bulharsku, Maďarsku, Portugalsku, Rumunsku, Řecku, Slovensku a Španělsku. Jeho cílem bylo analyzovat zdravotní situaci romské populace a následně navrhnout specifické strategie a činnosti v oblasti zdraví pro tuto cílovou skupinu obyvatel.

⁷⁶O možnostech prevence onemocnění, o důsledcích nedodržování zásad zdravého životního stylu a léčebného režimu, o problematice plánovaného rodičovství a o nutnosti docházet na preventivní prohlídky a dodržovat očkovací kalendář u malých dětí. Kromě osvěty mohou zdravotně sociální pomocníci pomoci uživatelům služby při vyjednávání s lékaři při zajištění preventivních prohlídek, zprostředkování kompenzačních pomůcek, při registraci/přeregistraci u lékaře i při podávání žádosti o invalidní důchod.

Alternativou programu zdravotně sociálních pomocníků v regionu se silnou potřebou podpory vyloučených Romů v oblasti zdraví a s nedostatečnou kapacitou poskytovatelů služeb je možnost proškolení místních terénních sociálních/terénních pracovníků⁷⁷.

Souvisejícím tématem je tvorba metodických materiálů, které budou obsahovat aktuální informace klíčové pro fungování pracovníků v praxi.

- užší propojení programu zdravotně sociálních pomocníků s činností zdravotnických zařízení

Z praxe vyplývá požadavek užší spolupráce zdravotně sociálních pracovníků se zdravotnickými zařízeními formou partnerství.

Za tímto účelem je nutné zvýšit povědomí zdravotníků o existenci a poslání programu.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Od roku 2003 je v Rumunsku program zdravotních mediátorů celoplošným opatřením jako nedílná součást veřejného systému zdravotní péče, kdy zdravotní mediátoři úzce spolupracují nebo jsou přímo zaměstnanci zdravotnických zařízení. V Rumunsku mediátoři zprostředkovávají komunikaci mezi pacienty a lékaři, pomáhají klientům při vyplňování dotazníků a byrokratických administrativních opatření potřebných pro lékařské zákroky. Mediátoři jsou rovněž nositeli primární prevence, navštěvují nemocné lidi a asistují jim při návštěvách lékaře. V roce 2004 rumunští zdravotní mediátoři pomohli s registrací 108,632 dětí, asistovali 40,015 lidí při vyřizování zdravotního pojištění a pomohli 1,180 lidí při získávání osobních dokumentů. Data z roku 2004 dokazují, že se 3,521 romských žen nechalo prostřednictvím mediátorů registrovat u obecného lékaře, zároveň bylo 12,836 dětí očkováno a proběhlo 4,259 zdravotních vzdělávacích akcí pro Romy za podpory mediátorů.

Realizátor:

- 1. MZ pro oblast metodické podpory a vzdělávání zdravotně sociálních pomocníků;**
- 2. zastupitelstva obcí s rozšířenou působností a zdravotnická zařízení jako iniciátoři realizace opatření na lokální úrovni.**

- **Příprava a vzdělávání zdravotnických pracovníků pro práci s lidmi s odlišnou sociální a kulturní zkušeností**

Romové jsou ohroženi předsudečným jednáním a omezením vstřícnosti zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotnických služeb.

VÝZKUM SASTIPEN

Výzkumníci identifikovali následující faktory působící na kvalitu lékařské péče:

- 1) *kulturní bariéra ve vztahu lékař pacient (rozdílné tradice, zvyky a obyčeje, způsob života a vztah k nemoci samé;*
- 2) *kulturně podmíněný způsob projevu a forem prezentace obtíží a emoční doprovod problémy diferenciatlní diagnostiky a terapie při neznalosti sociálního pozadí onemocnění*

⁷⁷Dobrou praxí je vzdělávací program, který bude zahájen a realizován v Ostravě, Olomouci, v Brně, v Hradci Králové a v Mostě. Celkem bude vyškoleno 50 terénních pracovníků. Každé vzdělávání bude zakončeno velkou konferencí, v rámci níž se setkají terénní pracovníci spolu se zdravotníky z okolních krajů, kde jim budou přednášet o zvyklostech a tradicích Romů romští lektoři s lékařem, který byl zapojen do tvorby pilotního projektu Zdravotně – sociální pomocník v Ostravě.

Ve vzájemném kontaktu mezi poskytovatelem a uživatelem zdravotnické péče se ze strany uživatele promítají následující faktory:

3) *způsobem života daná a jím podmíněná prezentace subjektivních potíží*, která může být odlišná od obecně přijatých norem, které platí pro majoritní populaci (uvědomění si choroby ze strany nemocného, ochota stonat, přiznat si a přijmout roli nemocného), kdy se okolí může taková prezentace jevit jako agravace nebo simulace;

4) *odlišné hledání pomoci, očekávání od lékaře, odlišné chování během choroby ze strany poskytovatele (lékaře)* díky subjektivně vnímané nedostatečné schopnosti ovlivnit zdravotní stav pacienta pro potíže v dorozumění a v porozumění příčinám onemocnění. Pak může dojít k procesu stereotypizace (včetně předsudků) na druhé straně k improvizacím.

Tyto faktory mohou vést ke vzniku problémů v rozpoznání příčin tělesných potíží, ve vývoji chronických potíží a problémů v rozpoznání psychicky podmíněných potíží, které klient prezentuje jako tělesné.

Cílem opatření je:

- 1) systematicky odbourávat předsudky zdravotnických pracovníků ve vztahu k lidem odlišné národnosti a rasy;
- 2) zvýšit informovanost zdravotnických pracovníků o faktorech, které mohou ovlivnit diagnostiku nemocí i průběh poskytování zdravotní péče osobám s odlišnou sociální a kulturní odlišností.

Prostředkem k naplnění cílů je pregraduální a postgraduální vzdělávání zdravotnických pracovníků⁷⁸.

Je nutné do výuky budoucích zdravotníků i dalšího vzdělávání zdravotnických pracovníků i klinických psychologů včlenit multikulturní vzdělávání a vzdělávací programy zaměřené na problematiku zdravotního stavu příslušníků romských komunit⁷⁹.

Do vzdělávání zdravotnických pracovníků by měly být včleněny poznatky a praktické zkušenosti krajských koordinátorů pro romské záležitosti, romských poradců působících na úrovni obcí v přenesené působnosti a poskytovatelů sociálních služeb příslušníkům romských komunit.

Do výuky by měli být zapojeni zkušení poskytovatelé sociálních služeb cílených na romské komunity (tento model vzdělávání zdravotníků probíhal např. ve Francii).

V rámci minimalizace případných nedorozumění a konfliktních situací vyplývajících z kulturní odlišnosti by měl být v průběhu výuky kladen větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům minorit a vzájemnou komunikaci, která je zásadní pro poskytování zdravotní péče.

Realizátor: MZ

10. BEZPEČNOSTNÍ ASPEKTY ROMSKÉ INTEGRACE

⁷⁸Výuka zdravotnických pracovníků probíhá na základě vyhlášky č. 187/2009 Sb., o minimálních požadavcích na studijní programy všeobecné lékařství, zubní lékařství, farmacie a na vzdělávací program všeobecné praktické lékařství a vyhlášky č. 39/2005 Sb., která stanovuje minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání, které určují minimální požadavky na výuku, větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům minorit a minimalizovat tak možná nedorozumění a konfliktní situace vyplývající z kulturních odlišností.“

⁷⁹Takto zaměřené vzdělávací programy v současnosti nabízí budoucím zdravotnickým a sociálním pracovníkům např. Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta.

Bezpečnost romských komunit má dva základní aspekty - na jedné straně je to *pravicový extremismus a rasově motivovaná trestná činnost*, která zasahuje Romy z vnějšku bez ohledu na jejich sociální postavení, na druhé straně je to *kriminalita a další rizikové formy chování* jako výsledek adaptace sociálně vyloučených Romů na specifické podmínky prostředí, v němž žijí.

Zajištění bezpečnosti Romů patří v oblasti romské integrace mezi priority vlády.

Úkolem pověřených institucí⁸⁰ je nepřetržitě analyzovat bezpečnostní situaci romských komunit, posoudit rizika a přijmout opatření na jejich účinnou eliminaci.

10.1 Ochrana Romů před neonacismem a rasově motivovanou trestnou činností

Pravicový extremismus je společensky nebezpečným jevem, který ohrožuje sociální soudržnost společnosti a přináší bezpečnostní rizika pro příslušníky romských komunit.

Specifickým a víceméně typickým tématem českých pravicových extremistů je anticiganismus jako zvláštní forma rasismu orientovaná proti romské menšině.

Extremistická hnutí útočí na Romy na svých veřejných akcích, prostřednictvím webových stránek, stranických tiskovin a narušováním romských pietních akcí, kde zpochybňují genocidu českých a moravských Romů⁸¹.

ZPRÁVA O PROBLEMATICE EXTREMISMU NA ÚZEMÍ ČR

Zpráva z roku 2008 dokládá nárůst a kvalitativní proměnu pravicového extremismu, jeho celkovou profesionalizaci, nárůst sympatizantů ze střední vrstvy, s čímž samozřejmě souvisí i zvyšující se úsilí extremistů o zapojení se do politiky⁸². V roce 2008 neonacisté potvrdili svůj návrat z uzavřených prostor na veřejná prostranství řadou akcí, jejichž cílem je snaha zviditelnit se.

Narůstající aktivity a úspěch extremistů u části veřejnosti se odrazily i na výsledku Dělnické strany, která ve volbách do Evropského parlamentu získala 1.07 % hlasů a tím i finanční příspěvek od státu.

Zásadním a dlouhodobým cílem Vlády ČR je změna etnického klimatu české společnosti a negativních postojů občanů vůči příslušníkům romských komunit, aby byla oslabena síla neonacistů, která pochází mimo jiné i z nízké informovanosti občanů o extremismu v souvislosti s porušováním lidských práv a s bezpečnostními riziky, která z něj vyplývají.

Prioritou v oblasti snížení bezpečnostních rizik vyplývajících z extremismu ve vztahu k Romům je potírání rasově motivované trestné činnosti, omezení její bagatelizace a zlepšení jejich rozeznávání.

V rámci ochrany Romů před extremismem je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. zajistit Romům bezpečný a důstojný život, aniž by na ně kdokoliv útočil fyzicky či slovně kvůli jejich romskému původu;**
- 2. systematicky odstraňovat negativní stereotypy i předsudky a nedostatečnou objektivní informovanost o romské národnostní menšině v české společnosti.**

10.1.2 OPATŘENÍ K OCHRANĚ ROMŮ PŘED EXTREMISMEM

⁸⁰Oblastí bezpečnosti romských komunit se prioritně zabývá resort Ministerstva vnitra a Policie ČR.

⁸¹Sborník „Nebezpečné známosti. Pravicový extremismus v malém příhraničním styku“, Kulturbüro Sachsen e. V., Dráždany 2009.

⁸²Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2008 je součástí Strategie boje proti extremismu, která byla schválena usnesením vlády ČR ze dne 4. května 2009 č. 572.

Ucelený a provázaný komplex opatření, jejichž cílem je marginalizace extremismu v české společnosti a nastavení mantinelů jeho existence v rámci demokratických mechanismů ČR, je obsažen v *Koncepci boje proti extremismu*⁸³.

KONCEPCE BOJE PROTI EXTREMISMU

Základní východiska koncepce jsou obsažena v pěti pilířích. **První pilíř Komunikací proti demagogii** se zaměřuje na cílenou propagandu k odhalení pravé podstaty extremismu. Tohoto cíle bude dosaženo prostřednictvím otevřeného a zodpovědného zpravodajství a PR tak, aby se k veřejnosti rychle dostaly rychlé, srozumitelné a objektivní informace. Dále zmapováním extremistických myšlenek a jejich nositelů, které umožní získání relevantních sociologických dat zaměřených na percepci neonacistických idejí, rasismu, antisemitismu, proticizineckých nálad a dalších projevů xenofobie. Součástí úkolů je i Internet bez nenávistné propagandy, jehož cílem je bezpodmínečné stažení stránek s nezákonným obsahem.

Druhý pilíř Vědomostí proti totalitářům se zaměřuje na pedagogické působení, které musí být vedeno s důrazem na rozvoj kritického myšlení žáků a studentů, aby byli schopní na základě vlastního úsudku dospět k pochopení podstaty extremistických a totalitářských ideologií. Prvním úkolem je vzdělávání pedagogů formou dalšího vzdělávání v oblasti výchovy proti extremismu, rasismu a xenofobie. Součástí úkolu je novela metodického pokynu k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance a cílené inspekce k hodnocení vzdělávání žáků a studentů v oblasti prevence rasistických, xenofobních a extremistických postojů. Kromě toho bude realizován výzkum ke zmapování seminářů zaměřených na problematiku extremismu v krajích a šířením příkladů dobré praxe ze zahraničí. Dalším úkolem je tvorba vzdělávacích a osvětových materiálů k problematice multikultury, rovných příležitostí a extremismu; dále realizace preventivních akcí, jejichž součástí je podpora mediálních aktivit, metodické vedení krajských školních koordinátorů prevence v oblasti rasistických, xenofobních a extremistických postojů a podpora takto zaměřených projektů NNO a dalších organizací.

Třetí pilíř Jednotná protixtremistická platforma směřuje k aktivnímu zapojení dalších resortů, měst a obcí, akademické sféry a nevládních subjektů ve společném úsilí boje proti extremismu. Pilíř obsahuje následující úkoly: vznik koordinačních dohod při zvládnutí extremistických akcí, prostřednictvím nichž bude definována spolupráce a koordinace činnosti mezi Policií ČR, obecními úřady, obecní policií a dalšími subjekty na lokální úrovni. Předpokladem úspěšného řešení extremistických akcí je komunikace a účinná spolupráce policie s městy a obcemi. V jejich prospěch byly splněny následující úkoly – vytvoření Manuálu pro shromažďování, kalendáře rizikových dní a analýza stávajícího zákona č. 84/1990 o právu shromažďovacím.

Cílem **čtvrtého pilíře Odbornost a imunita** je příprava odborníků, kteří budou mít dostatečný prostor pro výkon svých pravomocí a zabránění extremistům v infiltraci do bezpečnostních sborů a ve zneužívání získaného know – how pro vlastní potřeby. Cíl bude naplněn prostřednictvím vzdělávání velitelů opatření se zapojením nevládních organizací, dále bude vytvořen nový výukový předmět na policejní akademii ČR zaměřený na rozvíjení schopností a osvojení dovedností pro řízení a velení velkým policejním akcím. Další úkol se zaměřuje na vzdělávání policejních specialistů a stabilizaci a doplnění policejních specialistů, kteří by měli cíleně řešit extremismus ve své spádové oblasti a měli mít naprostý přehled o aktuální situaci ve svém regionu. Souvisejícím úkolem je vzdělávání pracovníků

⁸³ Koncepce boje proti extremismu je součástí materiálu *Strategie boje proti extremismu*, kterou v roce 2009 přijala Vláda ČR usnesením č. 572/2009.

justice, aby byli schopní účinně posuzovat a rozhodovat v případech rasově motivované trestné činnosti a trestných činů vyplývajících z extremismu. Poslední úkol systémové a paušální zamezení infiltrace extremistů je nastavení funkčního a efektivního „imunitního“ systému proti infiltraci extremistů, který by neměl fungovat nejen u policie, ale i u ostatních složek jako je armáda, celní správa a vězeňská služba.

Pátý pilíř Efektivně a korektně proti násilí se zaměřuje na cílený a tvrdý postih jedinců, kteří se dopouštějí porušování zákona, a na prevenci takové činnosti. Úkolem je důsledný monitoring, zpracování a dokumentace jednotlivých extremistů a extremistických skupin, aby tyto poznatky byly využitelné při přípravě bezpečnostních opatření, dále zvládnutí extremistických akcí s důrazem na rychlé zajištění a postih pachatelů v rámci trestného řízení.

Koncepce boje proti extremismu plně směřuje k naplnění cílů, kterých je nutné v oblasti zajištění ochrany Romů před extremismem dosáhnout.

Je nutné podpořit její důslednou realizaci v praxi i ve vztahu k ochraně Romů před extremismem, zároveň iniciovat její vyhodnocování a pravidelné aktualizace po naplnění úkolů, které jsou v ní obsaženy.

10.2 Ochrana Romů před kriminalitou a dalšími rizikovými formami chování

Bezpečnostní rizika pro situaci romských komunit přináší i výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Živnou půdou pro jejich vznik a šíření je samotné prostředí a vysoká koncentrace sociálně vyloučených obyvatel, kteří se snadno stávají obětí subjektů (např. dealerů drog, lichvářů či poskytovatelů nelegální práce), jenž zneužívají jejich krizovou socioekonomickou situaci, nízké právní povědomí a nedostatek možností legální obživy k vlastnímu prospěchu a obohacení.

Prostředí, kde se stává kriminalita a další rizikové formy chování normou, je nebezpečné z hlediska výchovy a integrace dětí a mládeže z vyloučených romských lokalit, kteří mohou přejímat a uplatňovat tyto vzorce chování ve svém budoucím životě.

Vláda ČR podporuje při řešení kriminality a rizikových forem chování realizaci preventivních opatření před využíváním represivních postupů.

Podmínkou účinné prevence je multidisciplinární spolupráce a dialog mezi klíčovými subjekty jako je policie, místní samospráva, vzdělávací instituce, instituce sociální práce a další experti na lokální úrovni.

V oblasti prevence kriminality je nutné dosáhnout následujících cílů:

- 1. snížit výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených romských lokalitách;**
- 2. odhalovat latentní kriminalitu, identifikovat její aktéry a včas intervenovat do jejich situace;**
- 3. zvýšit počet výkonu alternativních trestů a snížit počet trestu odnětí svobody u sociálně vyloučených příslušníků romských komunit;**
- 4. snížit nabídku i poptávku po drogách a výskyt závislostí mezi obyvateli sociálně vyloučených romských lokalit.**

10.2.2 OPATŘENÍ PROTI KRIMINALITĚ A RIZIKOVÝM FORMÁM CHOVÁNÍ

Pro zlepšení situace obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit je klíčovou prioritou důsledný import práva a spravedlnosti do prostředí sociálního vyloučení a zlepšení vztahu mezi policií a obyvateli sociálně vyloučených romských lokalit, aby získali důvěru a naučili se využívat institucionální pomoc při ochraně svých práv garantovaných zákonem.

Bezpečnostní politika by rovněž měla směřovat k nekompromisnímu potírání těch subjektů, které zneužívají situace sociálně vyloučených romských domácností k vlastnímu obohacení (lichvářů, dealerů drog, poskytovatelů nelegální práce, atd.).

Zásadní oblastí je rovněž cíleně působit na postoje dětí žijící ve vyloučeném prostředí, nabízet jim prostřednictvím volnočasových a rozvojových aktivit i jiné alternativy způsobu života.

Opatření k prevenci kriminality v sociálně vyloučených romských lokalitách vycházejí v první řadě ze *Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011* a dále ze *Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012*⁸⁴.

STRATEGIE PREVENCE KRIMINALITY 2008 – 2011

Hlavním cílem strategie je zvyšovat bezpečí občanů a snižovat míru trestné činnosti. V období 2008 – 2011 by mělo být dosaženo splnění následujících úkolů:

- 1) fungující a stabilní systém prevence kriminality na všech úrovních veřejné správy;
- 2) posílení kompetencí krajů a obcí při plánování a realizaci preventivních opatření;
- 3) systematická partnerská spolupráce mezi příslušnými orgány na všech úrovních veřejné správy;
- 4) profesní stabilizace kvalifikovaných manažerů prevence kriminality na úrovni krajů a měst, které budou vybaveny potřebnými kompetencemi;
- 5) profesní stabilizace kvalifikovaných pracovníků policie ČR a obecní policie v oblasti prevence kriminality;
- 6) zajištění finančních zdrojů ze státního rozpočtu, z rozpočtu krajů a obcí a fondů EU na realizaci úkolů vyplývajících ze strategie;
- 7) zapojení širokého spektra subjektů do preventivních programů, do jejich přípravy, organizace a zabezpečení.

STRATEGIE PRO PRÁCI POLICIE ČR VE VZTAHU K MENŠINÁM PRO OBDOBÍ 2008 - 2012

Smyslem práce Policie ČR ve vztahu k menšinám bylo vytvořit a zavést do práce policie ČR mechanismy a opatření, které umožní policistům s příslušníky menšin efektivně komunikovat, budovat důvěru mezi policejním sborem a menšinou.

Strategie vychází pro toto období z následujících priorit:

1. *priorita: Zdokonalení systémových opatření Policie ČR pro práci s menšinami*

Hlavním systémovým opatřením Policie ČR ve vztahu k menšinám jsou styční důstojníci pro menšiny a členové jejich pracovních skupin. Tito policisté jsou specializovanými pracovníky na problematiku policejní práce ve vztahu k menšinám, plní úlohu zprostředkovatele mezi policií a menšinovými společenstvími, nabízí členům menšin pomoc při řešení konkrétních problémů, spadajících do zákonné působnosti Policie ČR. Zároveň působí jako konzultanti

⁸⁴Hlavním principem obou strategií je community policing, kdy je činnost policie založena na spolupráci policie, veřejnosti, samosprávy a dalších organizací i institucí na místní úrovni.

při řešení všech záležitostí, které se z pohledu Policie ČR týkají problematiky menšin. Průběžně monitorují struktury menšin v lokalitě a podílí se na prevenci a potírání kriminality.

2. priorita: Distribuce informací o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012.

Zajistit informovanost policistů na všech úrovních o policejní práci s menšinami a jejím smyslu a o prioritách, cílech a úkolech vyplývajících ze Strategie.

3. priorita: Vzdělávání a příprava policistů pro práci ve vztahu k menšinám.

Zajištění této priority spočívá v systematickém celoživotním vzdělávání a přípravě policistů pro policejní práci ve vztahu k menšinám a ve využívání externí supervize. Policisté jsou vzděláváni v oblasti národnostních menšin, lidských práv, problematice sociálního vyloučení, tolerance a nediskriminace ve spolupráci s erudovanými odborníky z praxe, nevládním sektorem, akademickou obcí a zástupci menšin.

4. priorita: Implementace Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012.

Naplnění této priority spočívá v tvorbě akčních plánů k realizaci cílů a úkolů zpracovaných ve Strategii.

Vláda podporuje implementaci obou strategií i ve vztahu k příslušníkům romských komunit.

Specificky je nutné za účelem snížení výskytu kriminality a dalších forem rizikového chování podporovat ve vyloučených romských lokalitách následující opatření:

- **Průběžný monitoring vývoje kriminality a dalších rizikových forem chování na území sociálně vyloučených romských lokalit a tvorba cílené strategie prevence kriminality v tomto prostoru**

Cílem opatření je získat relevantní sociologická data o bezpečnostní situaci na území lokalit a identifikovat všechny aktéry, kteří ji ovlivňují, a to jak negativně jako původci trestných činů a šíření dalších rizikových forem chování, tak i pozitivně jako subjekty, které mohou ke snížení jejich výskytu přispět.

Na základě získaných informací by měla být vytvořena strategie prevence kriminality ve vyloučených romských lokalitách, na jejíž tvorbě by se měl podílet multidisciplinární tým složený ze zástupců Policie ČR a obecní policie, dále orgánů sociálně právní ochrany dětí, poskytovatelů sociálních služeb na daném území a vzdělávacích institucí.

Součástí strategie mohou být i opatření uvedená níže.

Realizátor: iniciátorem opatření by mělo být zastupitelstvo obce s rozšířenou působností ve spolupráci s Policií ČR.

- **Podpora a rozšíření programu sociální asistent v trestním řízení**

Osvědčenou praxí, která by měla být rozšířena na území dalších vyloučených lokalit, je program sociální asistent v trestním řízení.

Cílem opatření je zajistit odbornou pomoc obětem i svědkům trestné činnosti na území sociálně vyloučených romských lokalit.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Úkolem sociálního asistenta je zlepšovat vztahy mezi policií a obyvateli sociálně vyloučených lokalit a tím přispívat k vytváření takových podmínek, které umožní lidem žijícím v tomto prostředí snazší přístup ke službám a pomoci ze strany policie. Nejčastějšími klienty asistentů jsou oběti a svědci latentní kriminality (lichvy, kuplířství, kriminality mládeže, obchodu s lidmi) a diskriminace, kterou se policii daří, z důvodu neochoty svědků a obětí ke spolupráci, jen velmi obtížně odhalovat. Lidé se sociálně vyloučených lokalit jsou díky poradenství asistentů lépe informováni o svých právech a povinnostech a jsou tak schopni řešit svou situaci s využitím institucionálních prostředků. Právní rámec standardizace asistenta poskytuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v rámci něhož je zařazen pod terénní programy, což umožňuje poskytovatelům služby kontinuální financování této služby ze státního rozpočtu. V roce 2008 působilo na území ČR odhadem asi 10 sociálních asistentů v pěti krajích ze čtrnácti, což je s ohledem na závažnost problému nedostačující.

Potřebnost tohoto opatření v jednotlivých lokalitách by měla vycházet z analýzy potřeb jejich obyvatel a její naplnění by mělo být předmětem vytváření střednědobých plánů sociálních služeb, do jehož tvorby by měli být aktivně zapojeni i zástupci Policie ČR a obecní policie.

Aktuálně je na úrovni MV, MPSV a kanceláře Rady vlády pro záležitosti romských komunit řešena stabilizace programu, jeho institucionální ukotvení a metodická podpora asistentů v praxi, kdy klíčovým garantem tohoto opatření bude zřejmě MPSV s ohledem na to, že aktivita spadá do režimu sociálních služeb.

Realizátor:

- 1. MV ve spolupráci s MPSV a MLP jako gestoři systematizace této aktivity;**
- 2. zastupitelé obcí s rozšířenou působností jako iniciátoři vzniku opatření.**

• Podpora a rozšíření programu *romský mentor*

Hlavním účelem služby Mentor je snížit rizika recidivy trestné činnosti a sociálního vyloučení u romských klientů Probační a mediační služby ČR (dále jen PMS ČR), kterým byl uložen alternativní trest či opatření.

Cílem opatření je zvýšit pravděpodobnost, že romští klienti splní podmínky alternativního trestu nebo opatření a nebude jim uložen trest odnětí svobody.

PŘÍKLAD DOBRÉ PRAXE

Služba Mentor je formou terénní práce s příslušníky romských komunit a napomáhá k efektivnější práci s nimi v případě, že jim byl uložen alternativní trest. Služba vede k posílení jejich právního vědomí a schopnosti uvědomit si závažnost porušení zákona a důsledky jednání, kterého se dopustili a pomáhá jim získat dovednosti tuto situaci řešit.

Úspěšnost mentora spočívá v jazykové a kulturní blízkosti s klientem, v detailní znalosti romské komunity, ve schopnosti navázat s klientem kontakt, udržet si jeho důvěru a v neposlední řadě působit v rámci komunity jako pozitivní vzor.

Romský mentor je prostředníkem mezi klientem a PMS ČR, případně dalšími státními institucemi, často se klientovi věnuje dlouhodobě a pomáhá mu řešit i další problémy, související s hledáním zaměstnání, bydlení, řešením zadluženosti apod.

Realizátorem opatření je Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.⁸⁵. Zároveň byl již vytvořen vzdělávací kvalifikační kurz Mentor akreditovaný u MŠMT, prostřednictvím něhož si doplňují vybraní romští uchazeči svou kvalifikaci.

Specifickou pozornost je nutné jak u mentora, tak i v případě sociálního asistenta v trestním řízení věnovat náboru vhodných adeptů na výkon této funkce, což lze vyřešit užším propojením realizátora programu se zprostředkovateli práce (ÚP i NNO), kteří mají přehled o uchazečích o zaměstnání z řad příslušníků romských komunit.

Realizátor: iniciátorem vzniku a realizace opatření by měla být oblastní střediska Probační a mediační služby ČR.

- **Efektivní řešení problematiky užívání drog a dalších typů závislostí v romských komunitách**

Problematika užívání drog je závažný fenomén, který destabilizuje sociální, ekonomickou i zdravotní situaci příslušníků romských komunit, zejména těch, kteří žijí v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Efektivní řešení této oblasti vyžaduje spolupráci a multidisciplinární přístup, který vnímá problematiku užívání drog ze tří vzájemně provázaných rovin:

1) snížení nabídky drog a dalších rizikových faktorů, které zvyšují pravděpodobnost užívání návykových látek a vzniku závislosti

Tato rovina směřuje k zabránění výroby, distribuce a prodeje drog a je plně v gesci MV a Policie ČR. Oba subjekty vychází z principu tzv. „nulové tolerance“. Významnou roli však hrají např. i obce, které mohou za účelem snížení výskytu gamblerství ve vyloučených lokalitách vydat vyhlášku k regulaci herních automatů.

2) snížení poptávky po drogách, které zahrnuje:

- a) *specifickou primární prevenci* a) všeobecnou v běžné populaci, b) selektivní v ohrožených skupinách a c) indikovanou zaměřenou na rizikové jedince, kdy je cílem preventivních aktivit oddálení věkové hranice prvního kontaktu či úplné zabránění kontaktu s drogou či jinými formami rizikového chování (např. gamblerství).
- b) *léčbu, poradenství a další odbornou pomoc* osobám užívajícím návykové látky, závislým, jejich rodinám a osobám blízkým, které se rozhodly dosáhnout abstinence (tj. detoxifikační, ambulantní, residenční či ústavní léčba);
- c) *resocializační aktivity* k zapojení vyloučených uživatelů do produktivního života v rodině, v práci a ve společnosti a zvýšit tedy kvalitu jejich života na nejvyšší možnou míru.

Tato rovina je v kompetenci zejména RVKPP, MZ, MPSV, MŠMT, krajských a místních protidrogových koordinátorů fungujících na úrovni obcí v přenesené působnosti, krajské a místní samosprávy i poskytovatelů sociálních a adiktologických služeb, kteří financují, plánují a budují dostupnou síť služeb pro osoby se závislostí.

⁸⁵V roce 2008 byl projekt realizován v regionech: Hl. město Praha, Jihočeský kraj (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Tábor), Středočeský kraj (Beroun, Kladno, Kolín, Kutná Hora, Nymburk), Pardubický kraj (Pardubice, Ústí nad Orlicí, Chrudim), Královéhradecký kraj (Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou), Liberecký kraj (Liberec). Služba mentor je financována z Evropského sociálního fondu i ze státního rozpočtu. Projekt byl v roce 2008 (červen až prosinec) financován z dotace Úřadu vlády ČR z podprogramu A „Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků“, dále z podprogramu B „Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce“, potom z grantů Jihočeského kraje a hl. m. Prahy v sociální oblasti.

3) snižování rizik spojených s užíváním návykových látek („harm reduction“) zahrnuje opatření k ochraně veřejného zdraví a k minimalizaci poškození drogami u osob, které v současnosti drogy užívají a nejsou motivovány k léčbě závislosti.

Tato rovina je v gesci RVKPP, MZ, MPSV, krajských a místních protidrogových koordinátorů fungujících na úrovni obcí s rozšířenou působností, krajské a místní samosprávy i poskytovatelů sociálních a adiktologických služeb, kteří financují, plánují a budují dostupnou síť služeb pro osoby se závislostí.

Realizátor: jednotlivé kraje i obce jako koordinátoři a hodnotitelé regionální protidrogové politiky.

- **Podpora a rozvoj sítě nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.**

Prioritou v boji proti kriminalitě a vzniku rizikových forem chování je realizace preventivních aktivit.

Specifickou pozornost je nutné věnovat obzvláště romským dětem a mládeži, která tráví neorganizovaně volný čas v prostředí vyloučených lokalit a má nedostatek příležitostí seznámit se způsobem života mimo území lokalit.

Na lokální úrovni je nutné rozvíjet síť nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a sociálně aktivizačních center pro rodiny s dětmi, kde jim bude bezplatně nabídnuta možnost smysluplného trávení volného času, další rozvojové aktivity a sociálně terapeutické činnosti, které budou stimulovat obyvatele sociálně vyloučených romských lokalit k překonání individuálně podmíněných bariér, které jim brání v sociální inkluzi.

Potřeba realizace služeb by měla být opět předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

Realizátor:

1. kraje ve spolupráci se zastupitelstvem obcí s rozšířenou působností jako iniciátoři vzniku opatření;
2. poskytovatelé sociálních služeb a školská zařízení na lokální úrovni jako potenciální realizátoři opatření.

11. SHRnutí

Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 nemění základní východiska dosavadního přístupu vlády k řešení situace romských komunit. Vláda ČR v první řadě usiluje o dosažení **provázanosti a koordinace činnosti klíčových subjektů pro romskou inkluzi na národní i na lokální úrovni** a vytváří nástroje ke snadnějšímu prosazování národních koncepcí a strategií na komunální úrovni.

Snadnějšího prosazování státní politiky integrace Romů na komunální úrovni by mělo být dosaženo prostřednictvím obsahového vymezení úkolů napomáhajících integraci příslušníků romských komunit do společnosti, které by mělo být včleněno do zákona č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin. Další opatření v této oblasti spočívají ve finanční podpoře činnosti romských poradců, ve vytvoření jejich nové doporučené pracovní náplně, v níž by se měly úkoly vyplývající z romské integrace odrážet, v nastavení efektivního systému evidence a evaluace jejich činnosti a v posílení jejich metodické podpory.

V části věnované **podpoře romské kultury a jazyka** je nahlíženo na příslušníky romských komunit z hlediska národnostní menšiny. Prostřednictvím navrhovaných opatření vláda usiluje o zachování a rozvoj romské kultury a o její včlenění do většinové kultury české společnosti. Vláda usiluje o to, aby kulturní dědictví Romů nebylo určeno pouze uzavřenému okruhu odborníků, ale aby bylo zpřístupněno co nejširší veřejnosti. Romská kultura, jazyk a dějiny by měly být součástí školských vzdělávacích plánů a výukových materiálů pro žáky i studenty na všech stupních vzdělávání (tedy i jako součást vzdělávání pedagogických pracovníků). V neposlední řadě vláda usiluje o uchování trvalé vzpomínky na oběti romského holocaustu.

Koncepce se dále zabývala řešením situace té části romské národnostní menšiny, která trpí v důsledku strukturálně i individuálně podmíněných bariér **sociálním vyloučením**. V části věnované **vzdělávání** formuluje opatření ke zvýšení vzdělanostní úrovně příslušníků romských komunit a k zabránění segregace romských žáků mimo hlavní vzdělávací proud. Tato opatření reagují na vzdělávací potřeby Romů všech věkových kategorií od rozšíření včasné péče, k opatřením k usnadnění přestupu žáků do sekundárního a terciárního stupně vzdělávání až po podporu celoživotního vzdělávání Romů.

V **oblasti zaměstnanosti** vláda usiluje o zvýšení počtu zaměstnaných Romů a Romek. Tohoto cíle chce dosáhnout změnou veřejných služeb zaměstnanosti, podporováním sociálního podnikání ve vyloučených romských lokalitách, zahrnutím oblasti podnikání do rámcových vzdělávacích programů škol. Vláda rovněž prosazuje důsledné monitorování výskytu a postihy diskriminace a dalšího protiprávního jednání na trhu práce ve vztahu k Romům a podporuje rozšíření sítě antidiskriminačního servisu a bezplatné právní pomoci, prostřednictvím nichž mohou Romové uplatnit své právo na rovný přístup k zaměstnání, které jim zaručuje současná legislativa. Zásadním úkolem v této oblasti je rovněž působit na postoje zaměstnavatelů a prosazovat princip diverzity v soukromém sektoru i ve veřejné správě a tím zvyšovat ochotu zaměstnavatelů k zaměstnávání příslušníků romských komunit.

Nově se koncepce zabývala tématem **předlužení**. Vláda v této oblasti usiluje o zvýšení finanční gramotnosti předlužených romských domácností rozšířením finančního vzdělávání na školách, v rámci rekvalifikačních kurzů a celoživotního vzdělávání. Zásadním úkolem je posílit legislativní ochranu spotřebitelů finančních produktů a rozšířit nabídku nízko

úročených půjček a finančních produktů pro osoby ve finanční tísní k úhradě odůvodněných finančních nákladů. Součástí opatření je i rozvoj sítě bezplatného finančního poradenství propojeného s právním servisem a sociálními službami zaměřenými na zlepšení socioekonomické situace zadlužených Romů.

V **oblasti bydlení** vláda usiluje o revitalizaci sociálně vyloučených romských lokalit a zvýšení nabídky cenově dostupného sociálního bydlení pro nízko příjmové domácnosti a jeho propojení s doprovodným sociálním programem pro nájemníky s nestabilní socioekonomickou situací. Klíčovým opatřením je opět monitorování diskriminace na trhu s byty a rozšíření sítě antidiskriminačního servisu pro romské nájemce, kteří čelí nerovnému zacházení v oblasti bydlení.

V **oblasti sociální ochrany** usiluje vláda o posun těžiště sociální ochrany od výplaty sociálních dávek k poskytování integračních sociálních služeb a cílené sociální práce s jednotlivci a jejich rodinami, která bude směřovat k dosažení nezávislosti sociálně vyloučených Romů na pomoci sociálních institucí. Za tímto účelem je nutné podporovat dostupnost komplexního systému vzájemně provázaných sociálních služeb pro všechny věkové kategorie Romů, které by zároveň zohledňovaly jejich posun a rozvoj sociálních kompetencí a směřovaly by k úplné nezávislosti.

Opatření týkající se **zdravotní péče** směřují k realizaci osvěty k minimalizaci rizikového chování s negativními dopady na zdravotní stav romských komunit. Osvědčenou praxí, kterou je nutné rozšířit do dalších regionů, je program zdravotně sociálních pomocníků, kteří by měli úzce spolupracovat nejen s romskými uživateli služeb, ale i se zdravotnickými zařízeními. Zároveň je nutné rozšířit multikulturní výchovu a vzdělávací programy zaměřené na rozšíření povědomí zdravotníků o zdravotním stavu vyloučených romských komunit a dalších specifických, které mohou ovlivnit průběh poskytování zdravotní péče této cílové skupině. Tyto programy by měly být součástí pregraduální a postgraduální přípravy zdravotníků na výkon zdravotnického povolání.

V závěru se koncepce zabývá **bezpečnostními aspekty romské integrace**, které zahrnují problematiku *pravcového extremismu a rasově motivované trestné činnosti a kriminalitu a další rizikové chování v romských komunitách*. V této části podporuje vláda ve prospěch ochrany bezpečnosti Romů realizaci *Koncepce boje proti extremismu, Strategii prevence kriminality 2008 – 2011 a Strategii pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012*. Kromě toho usiluje o rozšíření osvědčené praxe, kterou představují programy sociální asistent v trestním řízení a romský mentor na lokální úrovni, které mají zároveň sekundární pozitivní efekt na zaměstnanost Romů a budování pozitivních vzorů v romských komunitách. Pozornost vlády rovněž směřuje k efektivnímu řešení problematiky užívání drog v sociálně vyloučených romských lokalitách.

V závěru je nutné zdůraznit, že izolované a nesystematicky implementované aktivity vedou k výsledkům, které lze jen obtížně udržet. Udržitelného řešení vedoucího k plnohodnotné integraci Romů do společnosti je možné dosáhnout pouze díky komplexnímu přístupu, který propojuje opatření v klíčových oblastech života Romů a zajišťuje spolupráci všech relevantních státních i nestátních institucí na národní úrovni i místní.

12. SEZNAM PODKLADŮ

Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2008, MV ČR 2008.

Strategie prevence kriminality na léta 2008 – 2011, MVČR 2007.

Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období 2008 – 2012), MVČR 2008.

Návrh úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, kancelář Rady vlády pro záležitosti romské komunity. 2009.

Česká republika – Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů. Úřad vlády ČR a Světová banka, Praha 2008.

Bodewing Christian a Hromádková Eva. Sociální exkluze Romů – ekonomická ztráta České republiky. Praha 2008.

Doporučení pro obce a města pro předcházení rozšiřování a tvorby sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeby bydlení, Veřejný ochránce práv, Brno 2008.

Klíč k posílení integrační politiky obcí: Sociální vyloučení Romů a česká společnost, Otevřená společnost, o.p.s. a GAC, s.r.o., Praha 2008.

Sociální exkluze na lokální úrovni, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha 2008.

Analýza sociálně vyloučených lokalit a romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, MPSV 2006.

Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR, Filozofická fakulta KU, Praha 2008.

Sborník „Nebezpečné známosti. Pravicový extremismus v malém příhraničním styku“, Kulturbüro Sachsen e. V., Dráždany 2009.

„Čas zkusit to jinak“ : koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s./kol. aut., IQ Roma servis, o.s. Brno 2008.

Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

Národní zpráva z mezinárodního výzkumu *Sastipen – romská populace a zdraví*, Úřad vlády ČR 2008.

Metodický manuál Komplexní práce s obyvateli sociálně vyloučených lokalit, IQRS Brno 2008.

„Zadlužování“: Evaluace protidluhových programů Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách; Agentura pro sociální začleňování Praha 2009.

Shrnutí závěrů z právních analýz případových studií z oblasti práva na rovný přístup k přiměřenému bydlení, Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, Praha 2008.

Koncepce romské integrace 2005 – 2009.

Návrh koncepce přístupu státu k řešení problémů deprivovaných částí měst obývaných převážně občany romského etnika, MMR Praha 2008.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011, MPSV Praha 2009.

ÚKOLY PRO JEDNOTLIVÉ RESORTY

1. Ministr vlády pro lidská práva

1.1 Připravit do 31. 12. 2011 novelu zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a doplnit jej o obsahové vymezení úkolů napomáhajících výkonu práv a integraci příslušníků romských komunit dle části III. materiálu.

1.2 Vytvořit do 31. 12. 2013 v rámci svého resortu dotační program *Podpora romských poradců* pro obce v přenesené působnosti.

1.3 Vytvořit do 31. 12. 2011 systém evidence a evaluace činnosti romských poradců. Na základě zjištěných informací vytvořit jejich novou doporučenou pracovní náplň jako vodítko pro obce v přenesené působnosti při plnění agendy romských záležitostí.

1.4 Vytvořit do 30. 9. 2010 ve spolupráci s předsedou Českého statistického úřadu strategii podpory sociálně vyloučených romských komunit v průběhu sčítání lidu v roce 2011.

1.5 Průběžně ve spolupráci s ministrem práce a sociálních věcí prosazovat prostřednictvím kampaní princip diverzity v českém podnikatelském prostředí a ve veřejné správě dle části III. materiálu.

2. Ministerstvo kultury

2.1 Rozvíjet průběžně kromě dotační podpory další podpůrné mechanismy, které podpoří včlenění romské kultury do většinové kultury české společnosti.

3. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Oblast kultury

3.1 Podporovat průběžně výzkum romského jazyka, romského holocaustu a romské kultury, vytvářet příležitosti pro realizaci takto zaměřených výzkumných projektů v rámci dotačních programů Grantové agentury AVČR.

3.2 Vytvářet průběžně podmínky pro institucionální rozvoj vysokoškolského oboru romistika a podporovat jeho rozšíření na další vysoké školy.

3.3 Podporovat průběžně rozšíření výuky romského jazyka na regionální úrovni, vytvářet materiály pro vzdělávání pedagogických pracovníků pro práci s jinojazyčnými žáky, podporovat tvorbu metodických a didaktických materiálů pro výuku romštiny.

3.4 Vyvíjet průběžně úsilí k uchování trvalé vzpomínky na utrpení Romů v období druhé světové války u žáků a studentů; průběžně prostřednictvím školní inspekce vyhodnocovat naplňování rámcových vzdělávacích plánů tematicky zaměřených na oblast romské kultury a

romského holocaustu v praxi, na základě výsledků realizovat kroky vedoucí ke zintenzivnění a zkvalitnění této výuky.

Oblast vzdělávání

3.5 Provést do 31. 12. 2011 analýzu současně využívaných diagnostických nástrojů ke způsobu určení rozumových schopností dětí a dle výsledků analýzy vytvořit metodiku pro pracovníky pedagogicko psychologických poraden a speciálně pedagogických center, která by reagovala na specifické potřeby dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí; vytvořit systém metodického vedení a dalšího vzdělávání těchto pracovníků.

3.6 Zvyšovat průběžně informovanost krajů a obcí o systému včasné péče a podporovat prostřednictvím „Programu MŠMT na podporu integrace romské komunity“ realizátory vzdělávacích aktivit pro děti do šesti let věku a jejich rodiče, dále dostupnost programů zaměřených na předškolní přípravu romských dětí v sociálně vyloučených romských lokalitách.

3.7 Nastavit do 31. 12. 2011 prostupný systém vzdělávání pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a systém monitorování školní úspěšnost dětí vzdělávajících se podle RVP ZV LMP na základních školách tak, aby se v případě zvýšení jejich školní úspěšnosti mohly vzdělávat v základních školách hlavního vzdělávacího proudu podle RVP ZV; rozvíjet další modely inkluzivní vzdělávání pro integraci znevýhodněných romských dětí do hlavního vzdělávacího proudu.

3.8 Rozvíjet průběžně síť školských poradenských pracovišť pro žáky a studenty škol s nižší školní úspěšností a jejich rodiče; dále síť poskytovatelů profesního poradenství a programů doučování; vytvářet další podpůrné mechanismy k usnadnění přestupu romských žáků ze základního stupně vzdělávání na střední školu a po absolvování střední školy na vysokoškolské studium.

3.9 Rozvíjet průběžně s využitím finančních prostředků z evropských strukturálních fondů, národních dotačních programů a metodické podpory síť poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé sociálně vyloučené Romy v rámci celoživotního vzdělávání s důrazem na rozvoj jejich klíčových kompetencí a funkční gramotnosti.

3.10 Včlenit do 31. 12. 2013 supervizi do systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků ke zvýšení jejich odbornosti a připravenosti pro každodenní práci se žáky a studenty ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.

3.11 Průběžně s využitím evropských strukturálních fondů a národních zdrojů podporovat rozšíření škol s celodenním programem.

3.12 Rozšířit do 31. 12. 2013 rozvojový program „Financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním“ i na zajištění potřeby dalšího vzdělávání a metodické podpory asistentů pedagoga a navýšit za tímto účelem rozpočet v rámci tohoto programu.

Oblast zaměstnanosti

3.13 Do 31. 12. 2010 včlenit téma podnikání do rámcových vzdělávacích plánů škol.

Oblast předlužení

3.14 Do 31. 12. 2011 zavést finanční vzdělávání do rámcových vzdělávacích plánů škol a podporovat jeho výuku ve školských zařízeních i v rámci celoživotního vzdělávání, zařadit téma finanční vzdělávání do přípravy a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a vytvářet výukové a metodické materiály pro jeho výuku.

4. Ministerstvo práce a sociálních věcí

Oblast zaměstnanosti

4.1 Změnit do 31. 12. 2012 současný systém veřejných služeb zaměstnanosti tak, aby se zvýšila kapacita pracovníků v přímé práci se znevýhodněnými uchazeči o zaměstnání na trhu práce, došlo k zavedení systému profilování uchazečů o zaměstnání do praxe, k vytvoření systému dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize pracovníků úřadů práce dle části III. materiálu.

4.2 Průběžně odstraňovat bariéry, které brání úřadům práce delegovat vzdělávací aktivity a sociální služby ke zvýšení zaměstnanosti znevýhodněných Romů nestátním organizacím a soukromému sektoru a poskytovat v této oblasti úřadům práce metodickou a finanční podporu.

4.3 Průběžně ve spolupráci s kraji podporovat tvorbu a implementaci regionálních strategií k rozvoji lokálního trhu práce a vytvářet v této oblasti příležitosti pro tvůrce strategie ke sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe formou konferencí a zveřejňováním úspěšných projektů.

4.4 Průběžně rozvíjet koncept sociálního podnikání a zajišťovat prostřednictvím dotačních programů resortu a finančních prostředků z evropských strukturálních fondů dlouhodobé financování činnosti sociálních podniků.

4.5 Průběžně vzdělávat a zvyšovat informovanost sociálních podnikatelů v oblasti veřejných zakázek, dále ve spolupráci s ministrem vnitra podporovat vzdělávání úředníků státní správy i územních samosprávných celků zaměřené na zohlednění sociálního podnikání při vyhlašování veřejných zakázek.

4.6 Průběžně rozvíjet a podporovat realizaci rekvalifikačních programů zaměřených na soukromé podnikání.

4.7 Průběžně podporovat osvětu k předcházení nelegální práce u příslušníků romských komunit a včlenit toto téma do metodických pokynů pro pracovníky veřejných služeb zaměstnanosti, České správy sociálního zabezpečení, odborů státní sociální podpory a sociálních odborů poskytujících pomoc v hmotné nouzi.

4.8 Průběžně ve spolupráci s ministrem pro lidská práva podporovat formou kampaní šíření principu diverzity v českém podnikatelské prostředí a ve veřejné správě dle části III.

materiálu, rozvíjet podpůrné mechanismy, které umožní pracovní uplatnění příslušníkům romských komunit v institucích fungujících v rámci systému sociálního zabezpečení.

Oblast sociální ochrany

4.9 Průběžně vytvářet metodické pokyny v souladu s principy dobré správy a vytvářet podpůrné mechanismy pro jejich aplikaci do činnosti pracovníků institucí fungujících v rámci systému sociálního zabezpečení, vytvářet a realizovat pro tyto pracovníky vzdělávací programy zaměřené na rovné zacházení s příjemci sociální pomoci a aplikaci principů dobré správy v praxi.

4.10 Průběžně ve spolupráci s krajskými úřady poskytovat metodickou podporu tvůrcům střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb, vytvářet a realizovat vzdělávací programy a metodické materiály pro tuto cílovou skupinu.

4.11 Do 31. 12. 2012 zahájit ve spolupráci s ministrem pro lidská práva odbornou diskusi na téma evidence a evaluace sociálních programů pro příslušníky romských komunit, podpořit realizaci takto zaměřených vzdělávacích aktivit pro jejich poskytovatele a vytvářet prostor pro sdílení příkladů dobré praxe mezi klíčovými subjekty v této oblasti.

4.12 Zajistit průběžně dostupnost a návaznost dotačních programů čerpajících finanční prostředky ze státního rozpočtu i z evropských strukturálních fondů pro poskytovatele sociálních služeb cílených na příslušníky romských komunit.

4.13 Průběžně ve spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy naplňovat Koncepci včasné péče a podporovat prostřednictvím existujících dotačních programů dostupnost a rozvoj sítě poskytovatelů služeb rané péče, sociálně aktivizačních služeb a terénních programů pro romské uživatele v sociálně vyloučených romských lokalitách.

Oblast předlužení

4.15 Vytvořit do 31. 12. 2013 ve spolupráci s ministrem pro lidská práva koncepci nízkoúročných půjček pro osoby ve finanční tísní k pokrytí uznatelně vyšších výdajů a podporovat projekty jejich pilotního ověřování v praxi.

4.16 Podporovat průběžně v rámci existujících dotačních programů rozvoj sítě bezplatného finančního poradenství a doprovodných sociálních služeb pro předlužené osoby; rozvíjet a podporovat realizaci vzdělávacích programů cílených na finanční poradenství pro takto zaměřené pracovníky v sociální oblasti.

5. Ministerstvo vnitra

5.1 Informovat vládu průběžně v rámci materiálu „Informace o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usnesením“ o plnění úkolů v rámci Koncepce boje proti extremismu, Strategie prevence kriminality na období 2008 – 2011 a Strategie pro práci

Policie ČR ve vztahu k menšinám pro období 2008 – 2012 ve vztahu k příslušníkům romských komunit.

5.2 Průběžně do vybraných vzdělávacích programů pro úředníky územních samosprávních celků zařadit téma antidiskriminačního přístupu k občanům, zavádění principů dobré správy do praxe a multikulturní výchovy.

5.3 Průběžně začlenit poznatky a praktické zkušenosti krajských koordinátorů pro romské záležitosti, romských poradců působících na úrovni obcí v přenesené působnosti a poskytovatelů sociálních služeb příslušníkům romských komunit. Včlenit do celoživotního vzdělávání příslušníků a zaměstnanců Policie ČR.

5.4 Průběžně vzdělávat úředníky státní správy a územních samosprávních celků zodpovědné za vypisování veřejných zakázek v oblasti zohlednění sociálního podnikání při vyhlašování veřejných zakázek v pravidlech a kritériích pro výběr dodavatele veřejné zakázky.

6. Ministerstvo financí

6.1 Alokovat do 31. 12. 2013 finanční prostředky ze státního rozpočtu na dotační programy Podpora romských poradců resortu ministra vlády pro lidská práva a Poskytování bezplatné právní pomoci resortu ministerstva spravedlnosti.

6.2 Realizovat průběžně pravidelně průzkum finančního trhu a monitorovat dopady finančních produktů na situaci jejich spotřebitelů s důrazem na situace nízkopříjmových skupin obyvatelstva.

6.3 Připravit do 31. 12. 2013 legislativní změny směřující ke zvýšení ochrany spotřebitelů finančních produktů dle části III. materiálu.

7. Ministerstvo pro místní rozvoj

7.1 Zajistit do 31. 12. 2013 dostupnost a návaznost dotačních programů regionálního rozvoje k investiční podpoře revitalizace deprivovaných sociálně vyloučených romských lokalit a nastavit finanční podporu regionálního rozvoje pro města a obce s počtem obyvatel nižším než 20 tisíc.

7.2 Připravit novelu nařízení vlády ze dne 17. srpna 2009 o podmínkách použití prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám dle části III. materiálu a předložit jí do 31. 12. 2011 vládě ke schválení.

7.3 Realizovat do 31. 12. 2012 výzkum dostupnosti sociálních forem bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti.

8. Ministerstvo spravedlnosti

8.1 Do 31. 12. 2013 připravit legislativní úpravu bezplatné právní pomoci v rámci níž bude otevřen prostor pro její poskytování širšímu okruhu realizátorů.

9. Ministerstvo zdravotnictví

9.1 Průběžně zajišťovat metodickou podporu ve spolupráci s ministerstvem práce a sociálních věcí pro zdravotně sociální pomocníky.

9.2 Průběžně uvolňovat finanční prostředky v rámci dotačního programu „Národní program zdraví - projekty podpory zdraví“ na realizaci osvětových kampaní a tvorbu materiálů pro příslušníky romských komunit v rámci prevence nemocí, šíření informací o zdravém životním stylu, prevence závislostí a plánovaného rodičovství.

9.3 Včlenit do 31. 12. 2011 multikulturní výuku a vzdělávací programy zaměřené na problematiku zdravotního stavu příslušníků romských komunit do pregraduálního a postgraduálního vzdělávání zdravotnických pracovníků a klinických psychologů.

9.4 Vytvořit do 31. 12. 2011 minimální požadavky na vzdělávání zdravotnických pracovníků v oblasti multikulturní výuky a specifík poskytování zdravotní péče příslušníkům sociálně vyloučených romských komunit.

DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ SUBJEKTY

10. Kraje

10.1 Průběžně podporovat prezentaci romské kultury a dějin v mainstreamových kulturních institucích; podporovat rozšíření výuky romského jazyka ve svých regionech a vyvíjet úsilí k zachování trvalé vzpomínky na oběti romského holocaustu v kraji.

10.2 Průběžně vytvářet v partnerství s institucemi veřejné správy, klíčovými zaměstnavateli, s poskytovateli sociálních služeb a vzdělávacími institucemi plány rozvoje kraje k řešení situace v zaostalých regionech s důrazem na revitalizaci sociálně vyloučených území, budování funkční infrastruktury, zajištění přístupu obyvatel sociálně vyloučených lokalit na trh práce, k oživení nefunkčních trhů práce, k zajištění dostupnosti kvalitního vzdělávání, zdravotní péče a bydlení.

10.3 Průběžně podporovat sociální podnikání v kraji a umožnit sociálním podnikům zaměstnávajícím osoby znevýhodněné na trhu práce přístup k veřejným zakázkám kraje nastavením zvýhodňujících kritérií v pravidlech pro přidělení zakázky.

10.4 Do 31. 12. 2011 vytvořit metodický pokyn ke zřízení pracovního místa asistenta pedagoga ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami a doplnit jej o obsahové vymezení činnosti asistentů pedagoga, popř. o vzorovou pracovní náplň.

10.5 Průběžně zvyšovat informovanost místní samosprávy o Koncepti včasné péče a rozvíjet ve spolupráci s obcemi v přenesené působnosti síť poskytovatelů aktivit v systému včasné péče, a koordinovat jejich činnost v souladu s naplňováním Konceptu včasné péče.

10.6 Průběžně podporovat přestup romských dětí ze základní na střední školu a ze střední školy na vysokou školu a za tímto účelem v součinnosti s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy rozvíjet síť poradenských školských pracovišť pro žáky a studenty škol s nižší školní úspěšností a jejich rodiče, poskytovatelů profesního poradenství a programu doučování, zajišťovat v rámci tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb v kraji dostupnost doprovodných sociálních služeb ke stabilizaci rodinné situace sociálně vyloučených žáků a studentů.

10.7 Podporovat průběžně šíření principu diverzity na pracovišti v soukromém sektoru i ve veřejné správě prostřednictvím kampaní a šířením pozitivních vzorů úspěšných Romů, kteří dosáhli dobrých studijních výsledků na středních a vysokých školách a úspěšně participují na trhu práce i prezentací zkušeností jejich zaměstnavatelů.

11. Obce s rozšířenou působností

11.1 Průběžně aktivně vyhledávat ohrožené skupiny příslušníků romských komunit žijící v sociálně vyloučených romských lokalitách, zejména romské děti, u nichž je ohrožen zdravý vývoj; děti a mládež ohrožené kriminalitou a dalším společensky rizikovými jevy; oběti domácího násilí, lichvy a kriminality; osoby ohrožené vznikem drogové závislosti, a včas intervenovat do jejich situace a koordinovat aktivity subjektů zapojených do řešení jejich obtížné situace.

11.2 Průběžně vytvářet střednědobé plány rozvoje sociálních služeb a zajišťovat dostupnost sociálních a vzdělávacích programů ke stabilizaci socioekonomické situace sociálně vyloučených Romů, programů ke zlepšení zdravotního stavu, bytové situace a bezpečnosti romských komunit ve spádové oblasti; podporovat naplňování práv příslušníků romských komunit.

11.3 Monitorovat průběžně přístup nízkopříjmových romských domácností k bydlení, zajišťovat dostupnost sociálního bydlení pro tyto domácnosti.

11.4 Vytvářet průběžně obecní vyhlášky k systému přidělování obecních bytů, které budou obsahovat nediskriminující, transparentní a spravedlivé podmínky přístupu občanů k obecnímu bydlení.

11.5 Průběžně a včasně předcházet ztrátě bydlení u romských nájemců v důsledku vzniku dluhů na nájmu u obecních bytů, využívat zákonné prostředky a další preventivní nástroje ve spolupráci se zainteresovanými subjekty v oblasti bydlení dle části III. materiálu.

11.6 Podporovat průběžně ve spolupráci s úřady práce rozvoj lokálního pracovního trhu, rozvíjet sociální podnikání ve své spádové oblasti a umožnit sociálním podnikům zaměstnávajícím osoby znevýhodněné na trhu práce přístup k veřejným zakázkám obce.

11.7 Průběžně ve spolupráci s Policií ČR vyhodnocovat bezpečnostní rizika ve vztahu k romským komunitám v souvislosti s působením pravicových extremistů ve spádové oblasti,

s výskytem kriminality a sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených romských lokalitách; vytvářet lokální strategie ke zlepšení bezpečnostní situace místních romských komunit a rozvíjet síť programů k eliminaci bezpečnostní rizik s využitím programu sociální asistent v trestním řízení a romský mentor, uplatňovat protidrogovou politiku v praxi.

12. Mediální rady České televize a Českého rozhlasu

12.1 Důsledněji uplatňovat při tvorbě programové skladby veřejnoprávních médií zákon č. 438/1991 Sb. o České televizi k rozvoji kulturní identity příslušníků romských komunit a zvýšit počet pořadů cílených na Romy.

12.2 Včlenit zásadu otevřenosti k zaměstnávání příslušníků národnostních menšin do Kodexu České televize a rozvíjet mechanismy, které přispívají ke zvýšení zaměstnanosti příslušníků romských komunit ve veřejnoprávních médiích.

12.3 Zabránit extremistickým skupinám šíření jejich ideologie prostřednictvím veřejnoprávních médií a rozvíjet prostřednictvím vysílání kritické myšlení veřejnosti podáváním objektivních informací o extremismu a jeho důsledcích.

12.4 Zajistit korektnost programů ve veřejnoprávních médiích tak, aby podávaly objektivní a nezaujaté správy o příslušnicích romských komunit a tím zabránily jejich stigmatizaci a šíření negativního obrazu v očích veřejnosti.

12.5 Popularizovat téma romského holocaustu ve veřejnoprávních médiích a podporovat ve vysílání uchování trvalé vzpomínky na romský holocaust a důstojné uctění památky jeho obětí.